سریزه

إن الحمد لله نحمده، ونستعينه، ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور وأنفسنا، ومن سيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله. اما بعد: پر هر مسلمان فرض ده چې هغه څه زده کړي چې د دین په چارو کې هغې باندې ناپوهه پاتې کیدلی نشي، هغه که عقیده، عبادت او یا معامله وي، هغه ته روا نه ده چې د الله تعالی له دین څخه مخ واړوي، چې نه یې زده کوي او نه پرې عمل کوي. نو مسلمان مکلف دی چې هغه څه زده کړي چې د هغه سره د هغه دین سم شي، تر څو په علم او پوهې سره د الله تعالی عبادت وکړي، ترڅو د عیسویانو تقلید و نشي چې پرته له پوهې څخه عمل کوي، او نه د یهودانو په څیر چې پوهیږي لیکن عمل نه کوي، له الله څخه غواړو چې موږ د هغوی له لارې څخه وساتي، د هغه څه په نظر کې نیولو سره چې ما د دین له اساساتو څخه د ډیری خلکو ناپوهی لیدلې، او په ډېرو باندې ناپوهي غالبه ده، پرته له هغو چې الله تعالی وربانديې رحم کړی وي؛ ما پریکړه وکړه چې باید هغه څه ولیکم کوم چې الله عزوجل ما ته اسانه کړي وي چې هر مسلمان نارینه او ښځینه ورته د عقیدې او عباداتو په برخه کې اړتیا لري چې له هغې څخه بې نیازه پاتې کیدلی نشي. او دغه کتاب مې په دریو څپرکو ویشلی دي: لومړی څپرکی: د عقیدې په اړه. او دویم څپرکی : د عباداتو په اړه. او دریم څپرکی: د معاملاتو په اړه.

او له الله عزوجل څخه غواړم چې هر د حق غوښتونکی ددې کتاب څخه ګټه واخلي او زما دغه هڅه خاص د خپلې رضا په خاطر قبوله کړي، ځکه چې هغه ډیر سخي او کریم ذات دی.

او درود او سلام دې وي زموږ پر پیغمبر محمد، د هغه پر کورنی او اصحابو او پر هغه دې ډېر سلامونه وي.

لیکنه: ډاکټر خالد بن حمد الخريف

لومړی څپرکی

د عقیدې په اړه

لومړی مطلب: د اسلام مفهوم او رکنونه

اسلام: په توحید سره الله ته تسلیمیدل، او د اطاعت له لارې هغه ته غاړه اینبودل، او د شرک او د هغه له اهل څخه بې زاري ده.

اسلام پنځه رکنونه لري:

لومړی: ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او محمد د الله رسول دی.

دویم: لمونځ کول.

دریم: زکات ورکول.

څلورم: د رمضان میاشت روژه نیول.

پنځم: د بیت الله الحرام حج ترسره کول د هغه چا لپاره چې توان یې ولري.

د توحید اهمیت:

پوه شه چې الله تعالی انسانان د دې لپاره پیدا کړي چې د هغه عبادت وکړي او هیڅ شی ورسره شریک نه کړي. الله تعالی فرمایلي: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ) (او ما پیریان او انسانان نه دي پیدا کړي مګر د دې لپاره چې دوی زما عبادت وکړي) [الذاريات: 56]، او دې عبادت باندې پوهیدل یوازې د علم په واسطه کیدی شي، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ) (نو ته پوه شه چې ببشکه شان دا دی چې د عبادت هېڅ لایق نشته مګر الله دی او د خپلې ګناه مغفرت وغواړه او د مومنو سړیو او مومنو ښځو لپاره هم، او الله ستاسو په ګرځېدنځی او اوسېدنځی عالِم دی) [محمد: 19]، نو هغه د وینا او عمل دمخه پر پوهې باندې پیل وکړ، د یو مسلمان لپاره تر ټولو مهم شی چې باید زده یې کړي هغه د الله تعالی توحید دی؛ ځکه دا د دین اصل او بنسټ دی. ځکه چې دین نه قایمیږي مګر پر توحید باندې، او دا لومړی او اخري واجب څیز دی پر مسلمان باندې، توحید د اسلام له رکنونو څخه لومړی رکن دی چې هر مسلمان باید پرې پوه شي او عمل پرې وکړي او هغه پنځه رکنونه دي لکه څنګه چې د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په حدیث کې راغلي دي، هغه فرمایلي: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اورېدلي چې ویل یې: «بُني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة، وحج البيت، وصوم رمضان»."اسلام په پنځو شیانو ولاړ دی: ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته او دا چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله رسول دی، لمونځ قایمول، زکات ورکول، حج کول، او د رمضان میاشت روژه نیول". متفق علیه. مسلمان لپاره د توحید معنی زده کول واجب دي، کوم چې د الله تعالی لپاره د عبادت خاص ګڼل دي. نو د هغه په عبادت کې هیڅوک نه شریکوي، نه نږدې پرښته او نه کوم رالیږل شوی پیغمبر.

د " شهادة أن لا إله إلا الله، ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته" معنا:

هغه دا چې بنده په کلکه عقیده ولري چې پرته د الله عزوجل هیڅ بل حقیقي معبود نشته، نو هغه یوازې د الله عبادت کوي، او هغه تعالی د ټولو عبادتونو لپاره ځانګړی کوي؛ که هغه دعا، وېره، هیله، توکل او داسې نورو وي.

ګواهي ورکول نه محقق کیږي مګر په دوو رکنونو باندې:

لومړی: د الله څخه ما سوا د الوهیت او عبادت نفي کول، له ټولو شریکانو، معبودانو او طاغوتیانو څخه.

دویم: یوازې الله تعالی لره د الوهیت او حقیقي عبادت اثباتول. الله تعالی فرمایي: (وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ) (او یقینًا یقینًا مونږ په هر یو امت کې یو رسول لېږلی و (په دې سره) چې تاسو د الله عبادت کوئ او له طاغوت نه ځان وساتئ) [النحل: 36].

د لا إله إلا الله شرطونه:

لومړی: هغه علم چې جهل نفي کوي.

دویم: هغه یقین چې شک نفي کوي.

دریم: هغه اخلاص چې شرک نفي کوي.

څلورم: هغه ریښتونولي چې دروا‌غ نفي کوي.

پنځم: هغه مینه چې کرکه نفي کوي.

شپږم: هغه تابعداري چې پرېښودل نفي کوي.
اووم: هغه قبولي چې رد کول نفي کوي.
اتم: پر هغه څه کفر کول چې له الله تعالی پرته يې عبادت کيږي.
پر دې شرطونو باندې بايد عمل وشي.

د ګواهۍ محقق کېدل يوازې د الله تعالی په عبادت سره کېږي کوم چې هيڅ شريک نلري، او په اخلاص سره يوازې د الله لپاره په اخلاص سره عبادت کول دي. له الله پرته بل څوک نه را بلي، له الله پرته پر بل چا توکل نه کوي، له الله پرته له هيچا څخه هيله نکوي، له الله پرته بل چا ته لمونځ نه کوي، او له الله تعالی پرته بل چا ته قرباني او ذبحه نه کوي. هغه څه چې ځينې خلک يې ترسره کوي لکه قبرونو باندې طواف، او د قبرونو له اوسيدنکو څخه مرسته غوښتل، او له الله پرته له هغوی څخه څه دعا او غوښتنه کول؛ دا ټول په عبادت کې شرک کول دي، نو د دې مواردو په هکله بايد محتاط واوسو او خبرداری ورکړو؛ ځکه چې دا هغه څه دي چې مشرکين يې د الله تعالی پرته د بتانو، ډبرو او ونو عبادت کوي. او دا هغه شرک دی چې کتابونه پرې نازل شوي او رسولان د خبرداري او منع کولو لپاره رالېږل شوي دي.

ددې ګواهۍ معنا چې محمد د الله رسول دی:

د هغه اطاعت کول په هغه څه چې هغه يې امر کړی او پر هغه څه چې خبر ورکوي تصديق کول، او له هغه څه څخه يې چې منع او خبرداری ورکړی ډډه کول، او د الله عبادت نه کول پرته له هغې طريقې چې هغه حکم کړی وي. مسلمان دا مني چې محمد بن عبدالله القرشي الهاشمي: د ټولو مخلوقاتو (پيريانو او انسانانو) لپاره د الله رسول دی. لکه څنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: (قُلْ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا)(ته ووايه: ای خلقو! بېشکه زه ستاسو د ټولو په طرف د هغه الله (رالېږل شوی) رسول يم) [الأعراف: 158]. او دا چې الله د دې لپاره رالېږلی چې د هغه دين ورسوي او خلکو ته لارښوونه وکړي. لکه څنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا) (او ته نه يې لېږلی مونږ، مګر د ټولو خلقو (انسانانو) لپاره زېری ورکوونکی او وېروونکی) [سبأ: 28]. او لکه څنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: (وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ)(او مونږ ته نه يې لېږلې مګر د عالمونو لپاره رحمت) [الأنبياء: 107]. د دې ګواهۍ تقاضا دا ده چې: داسې عقيده ونلرې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د ربوبيت او په کايناتو باندې د تصرف حق لري، او يا د عبادت حق لري، بلکې هغه (صلی الله عليه وسلم) هغه بنده دی چې عبادت يې نه کيږي، او هغه رسول دی چې درواغ نه ګڼل کيږي، هغه د ځان او نورو لپاره د ګټې او ضرر هيڅ واک نه لري مګر هغه څه چې الله يې وغواړي. لکه څنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: (قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ) (ته ووايه: زه تاسو ته نه وايم چې ما سره د الله خزانې دي او نه زه عالم الغيب يم او نه زه تاسو ته دا وايم چې بېشکه زه مَلَك يم، زه پَيروي نه کوم مګر د هغه شي چې ما ته وحي کولی شي) [الأنعام: 50].

دويم مطلب: د ايمان معنا او رکنونه

ايمان: په زړه اقرار، په ژبه وينا، په زړه او اندامونو سره عمل کول، په اطاعت سره زياتيږي او په نافرمانۍ سره کميږي.
ايمان د عباداتو د صحت او قبليدو شرط دی، او څرنګه چې شرک او کفر ټول عبادات لمنځه وړي، لکه څرنګه چې الله تعالی پرته له اودس څخه لمونځ نه قبلوي، همدا ډول له ايمان پرته عبادت هم نه قبليږي. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: (وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا) (او چې چا هم د نېکيو عمل وکړ، نر وي يا که ښځه، خو چې مومن وي، نو دغه خلق به جنت ته داخليږي او پر دوی به د کجورې د زړي د داغ هومره ظلم هم نه کېږي) [النساء: 124]. دا يې بيان کړ چې شرک عمل لمنځه وړي. څرنګه چې الله تعالی فرمايلي دي: (وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ) (او يقينًا يقينًا تا ته وحي کړی شوې ده او هغو کسانو ته چې له تا نه مخکې وو (داسې چې) قسم دی که تا شرك وکړ (نو) ستا عمل به خامخا لازمًا برباد شي او ته به خامخا لازمًا له تاوانيانو ځنې شې) [الزمر: 65].
د ايمان شپږ رکنونه دي: پر الله، د هغه پر ملائکو، د هغه پر کتابونو، د هغه پر رسولانو، د آخرت په ورځ او تقدير په خير او شر ايمان لرل دي.

الف- پر الله ايمان لرل:

په الله تعالی باندې ايمان راوړل درې څيزونو ته شامليږي:

١- د الله په ربوبيت ايمان لرل:

او هغه د الله تعالی يووالی دی، د هغه په افعالو کې؛ لکه پيدا کول، روزي ورکول، ژوندي کول او مړکول، نو له الله پرته بل هيڅ خالق او روزي ورکوونکی نشته، پرته له الله ژوندی کوونکی او مړ کوونکی نشته، او په کايناتو کې له هغه سبحانه و تعالی پرته بل څوک تصرف نشي کولی.
هيڅ کوم مخلوق د الله تعالی د ربوبيت څخه انکار ندی کړی، پرته له دې چې هغه تکبر کړی وي او په هغه څه چې وايې عقيده ونلري، لکه څرنګه چې د فرعون په اړه پيښ شول، کله يې چې وويل: (أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى) (زه ستاسو رب يم، تر ټولو اوچت (رب)) [النازعات: 24]، مګر دا خبره د هغه د عقيدې پر بنياد نه وه، لکه څنګه چې الله تعالی د موسی عليه السلام په اړه فرمايلي دي: (قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ بَصَائِرَ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَافِرْعَوْنُ مَثْبُورًا)(وېې ويل:يقينًا يقينًا ته پوهېږې (په زړه کې) چې دا (نهه معجزې) نه دي نازلې کړې مګر د اسمانونو او ځمکې رب، په داسې حال کې چې دليلونه دي، او بېشکه زه خامخا هرومرو په تا باندې ای فرعونه! د هلاك شوي يقين کوم) [الإسراء: 102]، الله تعالی فرمايلي دي: (وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا) (او دوی له دغو (معجزو) نه انکار وکړ، د ظلم او سرکشۍ په وجه، حال دا چې د دوی نفسونو په دغو يقين کړی و) [النمل: 14]. نو دغه مخلوق بايد يو خالق ولري، ځکه مخلوق پخپله خپل ځان نشي پيدا کولی؛ ځکه چې شی پخپله نه جوړيږي، او هيڅ امکان نلري چې ناڅاپه پيدا شي؛ ځکه چې هر پيدا شوی بايد پيدا کوونکی ولري، او دا ځکه چې د دې مخلوق موجوديت په زړه پورې سيسټم، تنسيق او همغږي ددې خبرې مخه نيسي چې دا به يو تصادفي کار وي، نو دا د دې خبرې پخلی کوي چې دا بايد يو خالق ولري، چې هغه رب العالمين الله تعالی دی. الله تعالی فرمايي: (أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ (٣٥) (ايا دوی بې له څه شي پيدا کړی شوي دي، يا هم دوی، پخپله پيدا کوونکي دي؟. أَمْ خَلَقُوا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ)ايا دوی اسمانونه او ځمکه پيدا کړي دي؟ بلکې دوی يقين نه کوي) [الطور: 35-36]. مشرکانو به د الله تعالی په ربوبيت اعتراف کاوه، په داسې حال کې چې دوی د الله سره په الوهيت کې شرک کاوه، نو هغوي پدې کار سره و نه توانيدل چې په اسلام کې داخل شي، او رسول الله صلی الله عليه وسلم له هغوی سره جګړه وکړه، او د هغوی وينه او مال يې حلال وګرځاوه؛ ځکه چې هغوی په عبادت کې شرک کړي و، نو هغوی له الله تعالی پرته د مخلوق عبادت کاوه، لکه بتان، ډبرې، پرښتې او داسې نور.

2- د الله پر الوهيت ايمان لرل:

د هغه په الوهيت ايمان لرل، يعني: هغه يوازې او يو ريښتينى الله دى چې هيڅ شريک نلري، او (إله) د (مألوه) په معنا ده، يعني (معبود او د عبادت وړ) د مينې، تعظيم او عاجزى له مخې. الله تعالى فرمايي: (وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ)(او ستاسو حق معبود يو معبود دى، هيڅ لايق د عبادت نشته مګر يوازې هغه دى چې ډېر زيات مهربان، بې حده رحم کوونکى دى) [البقرة: 163]. او هر هغه څوک چې له الله تعالى سره بل څوک په عبادت کې شريکوي نو د هغه الوهيت باطل دى، الله تعالى فرمايي: (ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ) (دغه په دې سبب چې بېشکه الله، هم دى حق دى او دا چې بېشکه هغه چې دوى يې له هغه (الله) نه غير بولي، همغه باطل دى او دا چې بېشکه الله، هم دى ډېر اوچت، ډېر لوى دى) [الحج: 62]. له همدې امله د نوح څخه تر محمد صلى الله عليه وسلم پورې رسولانو خپل قوم ته د الله تعالى د وحدانيت او يووالي بلنه ورکوله چې يوازې د هغه تعالى عبادت وکړي. او الله تعالى د مشرکينو هغه معبودان چې د الله تعالى سره يې د هغوى عبادت کولو او له هغوى څخه يې مرسته او امداد غوښته په دوو عقلي دليلونو سره باطل کړل: لومړى: په دې معبودانو کې چې هغوى د ځان لپاره غوره کړي وو داسې څه نشته چې د الوهيت ځانګړني ولري، هغوى پيدا مخلوق دي، خلقت نشي کولى، او خپلو عبادت کوونکو ته کومه ګټه نه رسوي، او نه د هغوى څخه د ضرر مخنيوى کولى شي، او د ژوند، مرګ او بيا راژوندي کولو واک نه لري، څرنګه چې الله تعالى فرمايي: (وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا) (او دوى (کفارو) له هغه نه غير نور داسې معبودان نيولي دي چې هيڅ شى نشي پيدا کولى، په داسې حال کې چې دوى پيدا کولى شي او دوى د خپلو ځانونو لپاره نه د ضرر مالکان دي او نه د نفعې او نه د مرګ اختيار لري او نه د ژوند او نه د بيا ژوندي کولو) [الفرقان: 3]. دويم: دا چې دغو مشرکانو دا اقرار کاوه چې الله تعالى يوازنى خالق او تدبير کوونکى دى، له هغه پرته بل څوک نشته، او دغه عقيده ددې غوښتنه کوي چې هغوى الله په وحدانيت سره وپيژني څرنګه يې چې په ربوبيت سره پيژندلى دى، څرنګه چې الله تعالى فرمايي: (قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (٨٤) (ته (دوى ته) ووايه: دا ځمکه او څوك چې په دې کې دي، د چا دي؟ که چېرې تاسو پوهېږئ. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ (٨٥) دوى به يقينًا ووايي: خاص د الله لپاره دي، (نو ورته) ووايه: ايا نو تاسو نصيحت نه اخلئ. قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ (٨٦) ته (دوى ته) ووايه: د اوو اسمانونو او د ډېر لوى عرش رب څوك دى؟. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ (٨٧) دوى به ضرور ووايي: د الله لپاره دي، ته (ورته) ووايه: ايا نو تاسو نه وېرېږئ! قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (٨٨) سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ (٨٩)) ته (دوى ته) ووايه: څوك دى هغه ذات چې د هغه په لاس کې د هر شي بادشاهي ده او هغه پناه ورکوي او د هغه په خلاف پناه نشي ورکول کېدى که چېرې تاسو پوهېږئ). ضررو به ووايي: د الله لپاره دي، ته ورته ووايه: نو څنګه په تاسو جادو کولى شي؟) [المؤمنون: 84-89] که دوى توحيد ربوبيت باندې اقرار وکړي؛ نو دوى ته لازمه ده چې يوازې د هغه تعالى عبادت وکړي او په عبادت کې له هغه سره بل څوک شريک نه کړي.

٣- په اسماو او صفاتو باندې ايمان لرل:

يعنې هغه څه ثابتول چې الله تعالى په خپل كتاب کې د ځان لپاره ثابت کړي دي، او يا رسول الله صلى الله عليه وسلم په خپل سنت کې دا خبره تاييده کړې وي؛ له نومونو او صفتونو څخه، په داسې شکل چې د الله تعالى سره ښايي، پرته له تحريف، تعطيل، تکييف، او يا مثال ورکولو څخه، الله تعالى فرمايي: (وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) (او خاص د الله لپاره تر ټولو ښکلي نومونه دي، نو تاسو الله په دغو (نومونو) سره بلئ او هغه کسان پرېږدئ چې د هغه په نومونو کې الحاد (کوږوالى) کوي، ژر به هغوى ته د هغو عملونو بدله (سزا) ورکړى شي چې هغوى به کول) [الأعراف: 180]، الله تعالى فرمايي: (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) (د هغه په مثل هيڅ شى نشته او هم دغه ښه اورېدونکى، ښه ليدونکى دى) [الشورى: 11].

د شرک ډولونه:

١- لوى شرک.
٢- کوچنى شرک.
٣- پټ شرک.

١- لوى شرک:

د هغه څرنګوالى دا دى چې: له الله پرته نور د الله سره په هغه څه کې چې د الله له ځانګړتياوو څخه دي برابر کړي. څرنګه چې الله تعالى فرمايي: (إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ) (کله چې مونږ تاسو له رب العلمين سره برابرولئ) [الشعراء: 98]. هغه داسې چې ځيني عبادتونه د الله تعالى پرته نورو لپاره ترسره شي؛ لکه دعا، مرسته غوښتل، نذر، ذبحه او داسې نور عبادتونه. او يا دا چې په هغه کې: حلالول د هغه څه چې الله تعالى حرام کړي وي شامل کړي، يا د هغه څه حرامول چې الله حلال کړي وي، يا د هغه څه پريښودل چې الله تعالى واجب ګرځولى وي، لکه د هغه څه اجازه ورکول چې په دين کې په کلکه د هغه تحريم راغلى وي؛ لکه د زنا، شراب، د مور او پلار نافرماني، سود او داسې نورو شيانو حلال ګرځول. او يا د هغه نعمتونو حرامول چې الله حلال ګرځولى وي؛ او د هغه څه پريښودل چې الله واجب ګرځولى وي؛ لکه داسې عقيده لرل چې ګواکې لمونځ فرض ندى، يا روژه فرض نده، يا دا چې زکات فرض ندى. او لوى شرک د عمل د باطليدو سبب ګرځي او که څوک پر هغه باندې مړ شي په اور کې به تل پاتې وي. الله تعالى فرمايي: (وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) (او که چېرې هغوى شرك کړى وَى (، نو) له هغوى نه خامخا به ضايع شوي وو هغه عملونه چې دوى به کول) [الأنعام: 88]. او دا چې څوک په دې باندې مړ شي، الله تعالى به هغه نه بخښي او جنت وربانديې حرام دى الله تعالى فرمايي: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) (بېشکه الله نه بخښي دا چې له هغه سره دې (څوك) شريك کړى شي او هغه بخښي هغه (ګناه) چې له دې (شرک) نه کمه وي د چا لپاره چې وغواړي) [النساء: 48] الله تعالى فرمايي: (إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ) (بېشکه خبره دا ده چې څوك له الله سره شريك نيسي، نو يقينًا په هغه باندې الله جنت حرام کړى دى او د هغه استوګنه اور دى) [المائدة: 72].

٢- کوچنى شرک:

هغه دا چې په نصوصو باندې ثابته شوې وي چې دا شرک دى، خو د لوى شرک درجې ته نه وي رسېدلى، نو لدې کبله دې ته کوچنى شرک وايي. لکه د الله تعالى پرته په بل چا قسم خوړل؛ لکه په کعبې، انبياوو، امانت، او د فلان ژوند او داسې نورو باندې قسم خوړل. لکه څنګه چې هغه صلى الله عليه وسلم وفرمايل: "څوک چې له الله پرته په بل چا قسم وخوري هغه کفر او شرک وکړ "[1]. احمد، ابوداود او ترمذي په صحيح سند سره روايت کړى دى.

او ممکن چې هغه لوى شرک وي، د هغه څه له مخې چې د مالک په زړه کې وي، نو که په نبي او فلاني شيخ باندې د قسم خوړونکي په زړه کې داسې وي چې هغوى د الله په څير دي، يا د الله پر ځاى بلل کيدلى شي، او يا دا چې هغوي پر کائناتو تصرف کولى شي؛ نو دلته هغه لوى شرک

---

[1] احمد په خپل مسند نمبر (٦٠٧٢) او (١٠/٢٤٩) او ترمذي نمبر (١٥٣٥) کې دا خبره کړې ده او ويلي يې دي: حسن حديث دي (٤/ ١١٠).

ترسره کړی. خو که څوک له الله پرته په بل څه قسم وکړي او داسې قصد و نلري، بلکې له دې نیت پرته یې په ژبه باندې پېښ شوی وي، ځکه چې هغه ورسره عادت شوی دی؛ نو پدې حالت کې کوچنی شرک ترسره کړی، دا کار په ځینو سیمو کې ډیر پیښیږي، نو د توحید د ساتنې او حمایت لپاره ورته مسایلو ته توجه کول او له هغو څخه خلکو ته خبرتیا ورکول واجب دي.

۳- خفي (پټ) شرک:

هغه څه چې په زړونو کې د ریا او ځان ښودنې لپاره وي پټ شرک بلل کیږي؛ لکه د هغه کس په څېر چې ځان ښودنې لپاره لمونځ کوي، یاخلکو ته د ښودلو لپاره تلاوت کوي، یا د الله حمد او ثناء کوي چې خلک د هغه ستاینه وکړي، یا صدقه ورکوي چې خلک د هغه ستاینه وکړي، او دغه شرک هغه عمل لمنځه وړي چې په هغه کې ریا ترسره شوی وي، پرته له نورو عملونو څخه چې هغه یې خاص الله ته ترسره کړی وي. هغه صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «الشرك في هذه الأمة أخفى من دبيب النملة السوداء على الصفاة السوداء في ظلمة الليل وكفارته أن يقول: اللهم إني أعوذ بك أن أشرك بك شيئاً وأنا أعلم، وأستغفرك من الذنب الذي لا أعلم»"په دې امت کې شرک داسې دی لکه د شپې په تیاره کې د تور میږي ګرځیدا په توره ډبره باندې، او کفاره یې دا ده چې ووایي: یا الله زه تا ته پناه وړم له هغه څه څخه چې تاسره څه شریک کړم په داسې حال کې چې زه پوهیږم، او زه له تا څخه د هغه ګناه بخښنه غواړم چې زه نه پوهیږم". [۲] .

د کفر ډولونه:

لومړی ډول: لوی کفر:

دا په دوزخ کې د تل پاتې کیدو لامل دی، او په پنځه ډوله دی:

۱- د تکذیب کفر:

دا هغه عقیده ده چې پیغمبران دروغ ګڼي. او دا په کافرانو کې لږ دی؛ ځکه چې الله تعالی د خپلو پیغمبرانو ملاتړ په ښکاره دلیلونو سره کړی، بلکې د هغو منکرانو او دروغ ویونکو حالت داسې دی لکه څنګه چې الله بیان کړی دی: (وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا) (او دوی له دغو (معجزو) نه انکار وکړ، د ظلم او سرکشۍ په وجه، حال دا چې د دوی نفسونو په دغو یقین کړی و). [النمل: 14].

۲- د انکار او تکبر کفر:

دا د ابلیس د کفر په څېر دی، ځکه چې هغه د الله له امر څخه انکار نه و کړی، بلکې په غرور او تکبر سره یې ځواب ورکړ، الله تعالی فرمایي: (وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ) (او کله چه مونږ ملایکو ته وویل: ادم ته سجده وکړئ، نو هغوی سجده وکړه خو ابلیس نه، هغه انکار وکړ او تکبر یې وکړ، او هغه و له کافرانو نه). [البقرة: 34].

۳- د مخ ګرځولو کفر :

پدې توګه چې د حق له پیروۍ څخه خپل غوږ او زړه بلې خوا ته واړوي، نه هغه ته توجه وکړي او نه ورته پام وکړي. الله تعالی فرمایلي دي: (وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ) (او څوك دى لوى ظالم له هغه چا نه چې هغه ته د خپل رب په ایتونو سره پند ورکړی شي، بیا هغه له دغو (ایتونو) نه مخ وګرځوي، بېشكه مونږ له مجرمانو نه انتقام اخیستونكي یو) [السجدة: 22].

هر چې جزوي مخ ګرځول دي؛ دا کفر ندی بلکې فسق دی، لکه څوک چې د دین د ځینو واجباتو له زده کړې څخه مخ وګرځوي؛ د روژې او حج او داسې نورو احکامو څخه.

۴- د شک کفر:

دا پر حق باندې تردد او زړه نا زړه اوسیدل دي، بلکې په حق باندې شک کوي، لکه څنګه چې د هغه تعالی په دې وینا کې راغلي دي: (وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا (٣٥) وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُدِدْتُ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا) (او دى خپل باغ ته داخل شو، په داسې حال كې چې پر خپل ځان ظلم كوونكى و، ویې ویل: زه ګمان نه كوم چې دا (باغ) به كله هم هلاك (او خراب) شي. او زه ګمان نه كوم چې قیامت قایمېدونكى دى او قسم دى كه (بالفرض) زه خپل رب ته بوتلى شوم، نو خامخا هرومرو به زه له دې (باغ) نه غوره د بېرته ورتلو ځاى ومومم). [الکهف: 35-36].

۵- د نفاق کفر:

دا هغه دی چې په ژبه ایمان ښکاره کوي او په زړه کې د هغه تکذیب پټوي، الله تعالی فرمایي: (وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ) (په خلقو كې ځینې هغه څوك دي چې وایي: مونږ پر الله او د اخرت پر ورځ ایمان راوړى دى، حال دا چې دوى له سَره مومنان نه دي) [البقرة: 8].

دا د لوی کفر ډولونه دي چې انسان له دین څخه خارجوي.

دوهم ډول: کوچنی کفر:

دا ډول په دوزخ کې د تل پاتې کیدو لامل نه ګرځي، دا هغه څه دي چې په قرآن او سنتو کې ورته کفر ویل شوي چې په الف او لام باندې معرف شوی نه وي، بلکې په نکرې ډول ذکر شوی وي، پدې اړه ډیر مثالونه شتون لري، له هغې جملې څخه: د ابوهریره رضي الله عنه حدیث دی چې فرمایې، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «اثنتان في الناس هما بهم كفر: الطعن في النسب، والنياحة على الميت»"په خلکو کې دوه شیان مروج دي چې کفر ګڼل کیږي: د نسب سپکاوی او په مړو ژړل". [۳] .

ب- پر ملائکو ایمان لرل:

او دا غیبي نړۍ ده، الله تعالی هغوی له رڼا څخه پیدا کړي دي، او هغوی د الله تعالی عبادت کوونکي دي، او هغوی لره د ربوبیت او الوهیت له ځانګړتیاو څخه هیڅ څه نشته، دوی د هغه څخه سرغړونه نه کوي چې الله ورته امر کړی وي. او هغه کړنې ترسره کوي چې امر ورته کړی شوی دی، هغوی یو لوی شمیر دی چې یوازې الله تعالی هغوی شمیرلی شي.

په ملائکو باندې ایمان لرل څلورو شیانو ته شاملیږي:

۱- د هغوی په وجود ایمان لرل.

۲- په هغو نومونو باندې ایمان لرل چې موږ ته ښوول شوي دي، لکه: جبرائیل، اسرافیل، میکائیل او نور. او د هغو ملایکو چې موږ ته یې نومونه ندي ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ایمان لرو. ۳- د هغوی کوم صفات چې موږ ته ښوول شوي ایمان پرې لرو، لکه څنګه چې په قرآن او سنتو کې راغلي دي، لکه د جبریل صفت، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې هغه؛ هغه په داسې شکل کې ولید چې الله تعالی پیدا کړی و، شپږ سوه وزرونه یې درلودل او افق یې پوښلی و.

۴- د هغوی کوم عملونه چې موږ ته ښوول شوي ایمان پرې لرو: لکه د الله سبحانه وتعالی تسبیح بیانول، شپه او ورځ پرته له ستړیا او سستی څخه د هغه عبادت کول.
او لکه: جبرائیل د وحی مسوول.
او اسرافیل: د شپیلي (صور) د پو کولو مسوول.
او ملک الموت: د مرګ په رارسیدو سره د روحونو اخیستلو مسوول.
مالک: د اور ساتونکی. رضوان: د جنت ساتونکی، او داسې نور.

ج- په کتابونو باندې ایمان لرل:

له کتابونو څخه څه مراد: هغه آسماني کتابونه دي چې الله تعالی په خپلو رسولانو نازل کړي دي. د بشریت لپاره هدایت او د هغوی لپاره رحمت دي، ترڅو هغوی د دواړو جهانونو خوښیو ته ورسیږي.
په کتابونو باندې ایمان لرل څلورو شیانو ته شامليږي:
۱- په دې ایمان لرل چې واقعا هغه د الله له لوري نازلې شوي دي.
۲- په هغه نومونو ایمان لرل چې موږ ته لدې څخه ښوول شوي دي: لکه قرآن چې پر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شوی دی، او تورات چې پر موسی علیه السلام نازل شوی دی، او انجیل چې پر عیسی علیه السلام نازل شوی دی، او زبور چې داود علیه السلام ته ورکړ شوی و.
او هغه کتابونه چې موږ ته یې نومونه ندي ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ایمان لرو.
۳- د هغو د خبرو تصدیق کول؛ لکه د قرآن خبرې، او د هغو مخکنیو کتابونو خبرې چې تحریف شوي نه وي.
۴- په هغو احکامو عمل کول چې منسوخ شوي نه وي، او د هغو احکامو منل او قبلول، که د هغو په حکمت پوهیږو او یا نه پوهیږو. او ټول پخواني کتابونه د قرآن عظیم الشان په ذریعه منسوخ شوي دي. د پخوانیو کتابونو په هیڅ حکم باندې عمل کول جواز نلري پرته له هغه څه چې صحت ولري، او د قرآن کریم لخوا منظور شوی وي.

د- پر رسولانو ایمان لرل:

پیغمبران د پیغمبر جمع ده او دا: هغه بشر دی چې پر هغه باندې شریعت نازل شوی او د هغه د رسولو امر ورته شوی وی. لومړنی یې نوح علیه السلام دی او وروستنی یې محمد صلی الله علیه وسلم دی. او هغوی پیدا کړل شوي انسانان دي، هغوی د ربوبیت او الوهیت هیڅ ځانګړنې نلري.
په کتابونو باندې ایمان لرل لاندې شیانو ته شامليږي:
۱- پر دې ایمان لرل چې د هغوی پیغام حق او د الله لخوا دی، او څوک چې له هغوی څخه د یو پر رسالت کفر وکړي هغه په ټولو باندې کفر کړی دی.
۲- پر هغو ایمان چې موږ ته یې نوم ښوول شوی دی، لکه: محمد، ابراهیم، موسی، عیسی او نوح علیهم السلام. او دوی د اولو العزم رسولانو څخه دي.
او هغه چې موږ ته یې نومونه ندي ښوول شوي، په عمومي توګه په هغو باندې ایمان لرو. الله تعالی فرمایي: (وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ) (او یقینًا یقینًا مونږ له تا نه مخکې ډېر رسولان رالیږلي وو، په دوی کې ځینې هغه دي چې مونږ تا ته بیان کړي دي او په دوی کې ځینې هغه دي چې مونږ تا ته نه دي بیان کړي). [غافر: 78].
3- د هغه څه تصدیق کول چې له دوی څخه په مستند ډول - د هغوی علیهم السلام – له احوال څخه خبر ورکول شوی وي.
4- د هغو کسانو په شریعت باندې عمل کول چې له هغوی څخه موږ ته رالیږل شوي دي، او هغه د هغوی وروستی محمد صلی الله علیه وسلم دی.

هـ- د آخرت په ورځ ایمان لرل:

او هغه د قیامت ورځ ده چې خلک به د حساب او بدلې لپاره راپورته کیږي. پدې نوم ځکه نومول شوې ده چې له هغې وروسته به بله ورځ نه وي، کله چې جنتیان خپلو کورونو او دوزخیان په خپلو کورونو کې ځای پر ځای شي.
د آخرت په ورځ ایمان درېو شیانو ته شامليږي:

الف- پس له مرګه ژوندي کيدلو باندې ایمان لرل:

هغه د مړو بیرته را ژوندي کیدل دي کله چې دویمه شپېلۍ کې پوکی وکړی شي، بیا به خلک د رب العالمین په وړاندې ودريږي، لوڅې پښې به وي، او په ځان کې به یې جامې نه وي، ختنه او سنت شوي به نه وي. الله تعالی فرمایي: (كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ) [الأنبياء: 104].(لکه څنګه چې مونږ د اول تخلیق ابتدا کړې ده، مونږ د هغه بیا اعاده کوو، دا زمونږ په ذمه وعده ده، بېشکه مونږ (دا کار) کوونکي یو)

ب- په حساب او بدلې ایمان لرل:

چیرته چې بنده سره د هغه د عمل محاسبه کیږي، او د هغه بدله ورکول کیږي، الله تعالی فرمایي: (إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ (۲۵)(بېشکه خاص مونږ ته د دوی بېرته راتګ دی. ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُمْ) بیا یقینًا د دوی حساب زمونږ په غاړه دی) [الغاشية: 25-26].

ج- په جنت او دوزخ ایمان لرل:

او دا د مخلوق ابدي ځای دی: جنت د نعمتونو کور دی چې الله تعالی د پرهیزګارانو او د هغه چا لپاره چمتو کړی چې د الله او د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم اطاعت یې کړی وي، په هغې کې هغه څه دي چې نه سترګو لیدلي، نه غوږونو اوریدلي، او نه د انسان په زړه کې د هغې تصور شوی دی. او اور چې دی؛ هغه د عذاب کور دی، کوم چې الله تعالی د کافرانو لپاره چمتو کړی، کوم چې له الله څخه منکر وي او د هغه د رسولانو نافرماني یې کړي وي. په هغې کې به د عذاب ډېر ډولونه وي، کوم چې د هیچا په ذهن کې نه راځي.

و- د خیر او شر په تقدیر باندې ایمان لرل:

او له تقدیر څخه مراد: د الله تعالی تقدیر او اندازه لګول د هغو شیانو چې په راتلونکي کې به پیښیږي د هغه څه مطابق چې هغه دمخه پوهیده او د هغه حکمت تقاضا کوله.
په تقدیر باندې ایمان څلور شیان له ځانه سره لري:

١- پوهه: او هغه د الله تعالی په پوهې باندې ایمان لرل دي، چې هغه په دې پوهېده چې څه شویدي او څه به کېږي او څنګه به کېږي، په بشپړ ډول او تفصیل سره له ازله تر ابده پورې. او هغه سبحانه و تعالی په هر څه پوهېږي پر هغه څه چې ندي شوي که چېرته شوي وای نو هغه به څنګه وی؟ لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: (وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ) (او که چېرې دوی (دنیا ته) واپس کړی شي (، نو) دوی به هغه شي ته خامخا بیا وروګرځي، له څه نه چې دوی منع کړې شوي وو) [الأنعام: 28]. 2- لیکنه: دا چې الله تعالی د قیامت تر ورځې پورې د هر څه اندازه لیکلې ده، لکه څنګه چې الله تعالی فرمایلي دي: (أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) (آیا ته نه يې پوه شوی چې بېشکه الله پوهېږي په هر هغه څه چې په اسمان او ځمکه کې دي، بېشکه دغه په يو کتاب کې دي، بېشکه دغه الله ته ډېر اسان دي) [الحج: 70]. 3- اراده: داسې عقيده لرل چې په کائناتو کې هیڅ شی نه پېښېږي پرته لدې چې الله تعالی يې وغواړي. الله تعالی فرمایلي دي: (وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ) (او ستا رب پيدا کوي هغه څه چې ويې غواړي او هغه انتخاب کوي) [القصص: 68]. د انسان اراده د الله له ارادې څخه انحراف نه کوي، لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايي: (وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) (او تاسو د (سمې لارې) اراده نشئ کولی مګر دا چې الله رب العلمين يې اراده وکړي) [التكوير: 29]. 4- خلقت: داسې ایمان لرل چې الله تعالی مخلوق او د هغوی خير او شر عملونه او کړنې پيدا کړې دي. الله تعالی فرمايي: (اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ) (الله د هر شي پيدا کوونکی دی او هغه په هر شي باندې نګران دی) [الزمر: 62].

دريم مطلب: احسان –نيکي-

احسان: يو رکن دی؛ هغه دا چې د الله عبادت داسې وکړې لکه ته چې هغه وينې، او که ته هغه نه وينې، هغه تا ويني.

يعنې: انسان د الله تعالی په عبادت کولو کې داسې څه وکړي لکه د الله په حضور کې چې ولاړ وي، او دا کار د هغه سبحانه و تعالی په وړاندې بشپړې وېرې او توبې ته اړتيا لري. او همدارنګه د رسول الله صلی الله عليه وسلم له سنتو سره سم عبادت کولو ته اړتيا لري.

د احسان دوه درجې دي، او په احسان کې احسان کوونکي دوه مختلفې درجې لري:

لومړی درجه: او دا لوړه درجه ده، د مشاهدې درجه، هغه داسې چې کله بنده کوم کار ترسره کوي ګواکې هغه به خپل زړه کې الله عزوجل ويني، نو زړه يې د ايمان سره روښانه کېږي، تر هغه چې غيبي شيان ورته د ښکارو په څېر شي. دويمه درجه: د اخلاص او مراقبت درجه، هغه دا چې بنده په خپل عمل کې داسې فکر وکړي چې ما ګوري او زما په کړنې باندې باخبر دی، نو کله چې دا تفکر رامنځته شي دغه کس الله تعالی ته مخلص دی.

څلورم مطلب: د اهل سنت والجماعت د اصولو لنډه پېژندنه

لومړی: د هغه څه متابعت چې په کتاب او سنت کې راغلي دي، په ظاهري او باطني لحاظ سره، او د الله تعالی او د هغه د رسول الله صلی الله عليه وسلم په وينا باندې د هيڅ چا خبرې ته ترجيح نه ورکوي. دويم: د رسول الله صلی الله عليه وسلم د اصحابو په اړه د خپلو د زړونو او ژبو ساتنه، او پدې نظر دي چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم نه وروسته خليفه: ابوبکر، بيا عمر، بيا عثمان، بيا علي رضی الله عنهم اجمعين دي.

دريم: د رسول الله صلی الله عليه وسلم له کورنۍ سره مينه او همپالنه، او د هغه صلی الله عليه وسلم کورنۍ: په خاصه توګه نېکان په دوی کې.

څلورم: د امامانو او حاکمانو پر ضد قيام نه کول، که څه هم ظالمان هم وي، او هغوی ته د اصلاح او سلامتيا دعا وکړای شي، او هغوی ته ښېرا و نه شي، او د هغوی اطاعت د الله د اطاعت څخه دی، او فرض دی، تر هغه چې دوی په ګناه امر نه وي کړی. او که هغوی د ګناه امر وکړي؛ نو په دې کې يې بيا اطاعت نشي کېدلی، او د هغوی اطاعت يوازې په ښو کارونو کې ترسره کېږي. پنځم: د اولياوو د کراماتو تصديق کول: او دا: هغه څه دي چې الله تعالی د دوی په ذريعه خارق العاده کارونه ترسره کوي. شپږم: د اهل قبلې کسان په مطلقو نافرمانيو او لويو ګناهونو باندې نه کافرانوي، لکه څنګه چې خوارج يې ترسره کوي، بلکې ايماني ورورولي له ګناهونو سربيره هم پاتې کېږي. او وايي چې: هغه په خپل ايمان کې مؤمن دی، او د خپلې کبيره ګناه په وجه فاسق دی.

دويم څپرکی:
هغه څه چې د عباداتو سره تړاو لري

لومړی مطلب: پاکوالی

پاکوالی په لغت کې: نظافت او پاکي له حسي او معنوي پليتيو څخه.

په اصطلاح کې: د بې اودسی لمنځه وړل او د ناپاکۍ لرې کول پاکوالی د لمانځه کيلي ده، نو له همدې کبله د پاکوالي زده کړه د ديني چارو له سترو کارونو څخه ده چې هر مسلمان يې بايد زده کړي او ورته پاملرنه وکړي.

لومړی: د اوبو ډولونه:

1- پاکې (اوبه)؛ هغې سره پاکوالی کېږي، که هغه په خپل خلقت سره پاتې شوي وي؛ لکه د باران، سيندونو او سمندرونو اوبه، او يا ځانګړې پاکوونکې ماده ورسره مخلوط شوي وي چې په اوبو باندې غالبه نه وي او نه يې د اوبو نوم ورڅخه اخيستلی وي. ٢- ناپاکې (اوبه)؛ د هغې استعمال جواز نلري، بې اودسي لمنځه نه وړي، او نجاست نه لرې کوي او دا هغه (اوبه دي) چې د ناپاکی له امله يې رنګ، بوی يا خوند بدل شوی نه وي.

دويم: نجاست:

نجاست: دا مخصوص کثافت او پليتي ده، ددې جنس د لمانځه مانع ګرځي؛ لکه تشې ميتيازې، غټې ميتيازې، وينه او داسې نور، او هغه په بدن، ځای او جامو کې وي. اصل په څيزونو کې: اباحت او پاکوالی دی. څوک چې د يو معين شي د نجاست ادعا کوي هغه بايد دليل راوړي. او دا څيزونه نجس ندي لکه: بلغم، د انسان خوله، او د خره خوله، بلکې د اڅيزونه پاک دي، که څه هم ګنده دي. او هر نجس څيز پليت دی خو هر پليت شی نجس نه دی.

او نجاست درې درجې دی:

لومړی: لوی نجاست:

لکه: د هغه څه نجاست چې سپي څټلی وي. او د هغه د پاکولو طريقه: د هغه اوه ځله مينځل دي، پداسې شکل چې لومړی په خاورو سره مينځل شي.

دويم: خفيف (سپک) نجاست:

لکه: د تي رودونکي ماشوم ميتيازې کله چې جامو ته ورسيږي او داسې نور. د پاکولو طريقه يې دا ده چې: تر هغه وخته پورې پرې اوبه وپاشل شي تر څو په اوبو کې پټ شي، ګرولو او څښېښلو ته اړتيا نه لري.

دريم: متوسط نجاست:

لکه: د انسان ادرار او غټې ميتيازې، او اکثره نجاستونه چې کله په ځمکه، کالبو او نورو باندې پرېوځي. د پاکولو طريقه يې: که د نجاست کومه برخه وي د هغه لرې کول، او په اوبو يا نورو عصري وسايلو سره د هغه ځای پاکول.

او د نجاست دليل يې دا دی:

١- د انسان تشې او غټې ميتيازې.

٢- مذي او ودي.[2]

٣- د هغه (حيوان) خوشايي چې غوښه يې نه خوړل کيږي.

۴- د حيض او نفاس وينه.

۵- د سپي لياړې.

۶- مرداره، او له مردارې څخه لاندې شيان مستثنا دي:

الف- انسان چې کله مړ شي.

ب- مړه کبان او ملخان.

ج- هغه مړ شی چې وينه يې نه بهيږي؛ لکه مچان، ميږيان، مچۍ او داسې نور.

د- د مردارې هډوکي لکه: ښکر، نوکان، ويښتان او بڼکې.

د نجاست د پاکولو طريقه:

١- په اوبو سره، او دا د نجاست د پاکولو اساس دی، نو بل څه ته ترې اوړيدل نه کيږي.

٢- هغه څه چې په شريعت کې د نجس او نجس کوونکي څيزونو د پاکوالي په اړه راغلي دي:

الف- د مړ شوي پوستکي د مخصوصو موادو په ذريعه پاکيږي.

ب- د لوښي پاکول که چيرې سپي څټلی وي؛ اووه ځلې بايد ومينځل شي، لومړی په خاورو سره.

ج- د جامو پاکول کله چې د حيض وينه ورته ورسيږي؛ په مږلو، بيا لندولو او بيا زبېښلو سره او که لدې وروسته پرې د وينې کوم اثر پاتې وي باک نه لري.

د- د ښځې د جامو د لاندنۍ برخې پاکول؛ د ځمکې او يا پاکې خاورې په ذريعه.

هـ- د تي رودونکي ماشوم د تشو ميتيازو څخه د جامو پاکول د اوبو په پاشلو سره کيږي ؛ او که ماشوم نجلۍ وي نو بيا وينځل کيږي.

و- د مذي څخه د جامو پاکول؛ په هماغه ځای باندې د اوبو پاشل.

ز- د بوټانو او څپليو پاکول؛ پر پاکې ځمکې باندې د هغې موښل.

ح- له نجاست څخه د ځمکې پاکول؛ په هغه ځای باندې د اوبو ډک سطل اچول، يا پريښودل شي ترڅو د لمر يا باد په ذريعه وچه شي، کله چې د نجاست نښه له منځه ولاړه شي، نو ځمکه پاکيږي.

دريم: هغه څه چې په بې اودس کس باندې حرام دي:

هغه څيزونه چې د وړې بې اودسي لرونکي او يا لويې بې اودسۍ لرونکي باندې حراميږي:

١- فرضي او نفلي لمونځ: له هغه وجې چې له ابن عمر رضي الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «لا يقبل الله صلاة بغير طهور»"الله تعالی له پاکوالي پرته لمونځ نه قبلوي". [۵] .

٢- د قرآن کريم لمس کول، کوم چې په هغه ليک کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله عليه وسلم عمرو بن حزم رضي الله عنه ته ليکلی و، هغه وفرمايل: «لا يمس القرآن إلا طاهر»"قرآن به نه لمس کوي مګر پاک کس". [۶] .

٣- د کعبې طواف، د هغه صلی الله عليه وسلم په دې وينا سره : «الطواف بالبيت صلاة، إلا أن الله أباح فيه الكلام»"د کور (کعبې) طواف کول لمونځ دی، مګر دا چې الله په دې کې د خبرو اجازه ورکړې ده". [٧] . رسول الله صلی الله عليه وسلم د طواف لپاره اودس هم کړی دی، او له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه په صحيح حديث کې راغلي دي چې هغه يوه حيض لرونکې ښځه د کور (کعبې) له طواف څخه منعه کړې وه تر څو چې هغه پاکه شي.

د هغه چا لپاره چې په ځانګړې توګه لوی نجاست ولري دغه څيزونه هغه باندې حرام دي:

١- د قرآن تلاوت د علي رضی الله عنه د دې حديث له مخې: (لا يحجبه -يعني النبي ﷺ- عن القرآن شيء، ليس الجنابة)(هيڅ شی هغه نه منع کوي – يعنی رسول الله صلی الله عليه وسلم – د قرآن له تلاوت څخه، مګر جنابت) [٨] .

٢- پرته له اودسه په جومات کې پاتې کېدل. الله تعالی فرمايي: (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا)(ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی! تاسو د نشې په حالت کې لمانځه ته مه نژدې کيږئ، تر هغه پورې چې تاسو پوه شئ په هغه څه چې تاسو يې وايئ او نه د جنابت په حالت کې، مګر دا چې لارَوي يئ، تر دې چې تاسو غسل وکړئ) [النساء: 43].

نو کوم کس باندې چې لويه بې اودسي وي او اودس وکړي، د هغه لپاره په جومات کې پاتې کېدل جواز لري، او د هغه چا لپاره هم روا دي چې لويه بې اودسي ولري چې له جومات څخه تېر شي، پرته له دې چې په کې کېني.

څلورم: د قضای حاجت آداب:

د قضای حاجت په وخت کې مستحب دي:

١- له خلکو څخه لرې اوسېدل او ځان پټ ساتل.

---

[2] الف (مذي): نری او بې رنګه اوبه دی چې د مستۍ کولو، جماع رايادولو، او يا د جماع ارادې کولو او يا کتلو او يا نورو شيانو په ذريعه د څاڅکو په بڼه راوځي او کله کله يې راوتل هم نه حس کيږي. ودي: هغه ټينګې او سپينې اوبه دي چې د تشو ميتيازو کولو او يا درانه شي د پورته کولو په وخت کې راوځي.

۲- د ننوتلو پر مهال د مسنون ذکر ویل، او هغه دا دی: «اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث». «ای الله زه تاته د شیطانانو او پلیتو له شر څخه پناه دروړم». [۹] .

او د قضای حاجت په وخت کې دغه څیزونه واجب دي:

۱- له تشو میتیازو څخه پاکي.

۲- د عورت پټول.

د قضای حاجت په وخت کې دغه کارونه جواز نلري:

۱- قبلې ته مخ یا شا اړول.

۲- د خلکو په لارو او عامه ځایونو کې قضای حاجت کول.

۳- په ولاړو اوبو کې میتیازې کول.

د قضای حاجت په وخت کې دغه څیزونه مکروه دي:

۱- د قضای حاجت په وخت کې په ښي لاس د تناسلي آلې لمسول.

۲- په ښي لاس سره استنجا کول او اودس وچول.

۳- خبرې کول مکروه دي، په ځانګړې توګه د حاجت په وخت کې د الله تعالی ذکر او یادول.

پنځم: د استنجا او اودس ماتي احکام:

استنجا: د اوبو په ذریعه له دوو لارو د راوتلو څیزونو د اثر لرې کول.

او استجمار: له اوبو پرته له دوو لارو د بهر راوتونکو څیزونو د اثر لرې کول؛ لکه تیږې او کاغذي دسمال.

د اودس ماتي د څیزونو شرطونه:

۱- باید (کارول) یې مباح وي.

۲- چې باید پاک وي.

۳- باید پاکوونکی وي.

۴- باید هډوکي یا خوشایي نه وي.

۵- هغه باید د احترام وړ څیز نه وي؛ لکه هغه کاغذونه چې د الله تعالی نوم پکې وي.

په استجمار په دوو شرطونو سره بسنه کېږي:

۱- بهر شوی څیز باید د معمول ځای څخه تجاوز ونکړي.

۲- اودس ماتی باید په دریو یا ډېرو پاکو تیږو ترسره شي.

شپږم: د اودس احکام:

اودس د دریو عبادتونو لپاره اړین دی:

۱- لمونځ؛ فرض وي که نفل وي.

۲- قرآن راخېستل.

۳- طواف.

د اودس شرطونه:

۱- اسلام.

۲- عقل.

۳- تمییز.

۴- نیت: چې ځای یې زړه، دی او ویل یې بدعت دی. او څوک چې غواړي اودس وکړي نو نیت یې کړی. لیکن د اودس د اندامونو مینځل د یخنی یا پاکوالي په نیت؛ اودس نه دی.

۵- د حکم استصحاب یا ملتیا: تر هغه وخته دې یې د ماتولو نیت نه کوي تر څو یې چې طهارت بشپړ شوی نه وي.

۶- د اودس د واجبوونکي قطع کېدل (لرې کېدل)، له هغو څخه مستثنا دي: څوک چې سلس البول، او یا مستحاضه وي.

۷- له هغه څخه مخکې استنجا یا استجمار د هغه چا لپاره چې تشې میتیازې او غټې میتیازې ورڅخه خارج شي.

۸- د اوبو پاکوالی او اباحت یې.

۹- د هغه څه لرې کول چې پوستکي ته د اوبو رسولو مخه نیسي.

۱۰- د لمانځه وخت داخلېدل د هغه چا لپاره چې دایمي بې اودسي ولري.

د اودس فرضونه:

۱- د مخ مینځل، په شمول د: مضمضې (خولې ته اوبه اچول) او استنشاق (پوزې ته اوبه اچول).

۲- د لاسونو مینځل سره له څنګلو.

۳- د غوږونو په ګډون د ټول سر مسح کول.

۴- د پښو مینځل سره له ښنګرو.

۵- د اودس د اندامونو ترتیب.

۶- موالات (پرلپسې والی): د غړو تر منځ اوږده فاصله باید نه وي.

د اودس طریقه:

۱- تسمیه: بسم الله ویل.

۲- د لاسونو مینځل درې ځله.

۳- درې ځلې د مخ مینځل، په شمول د: مضمضې (خولې ته اوبه اچول) او استنشاق (پوزې ته اوبه اچول).

۴- تر څنګلو پورې د لاسونو مینځل درې ځلې، له ښي لاس څخه یې پیلوي او بیا چپ لاس مینځې.

۵- د غوږونو په شمول د سر مسح کول.

۶- د پښو مينځل له ښنګرو سره، درې واري، له ښې پښې څخه يې پيلوي او بيا چپه پښه مينځي.

د اودس ماتونکي:

۱- هغه څه چې له دوو لارو څخه راوځي لکه: تشې ميتيازې باد او غټې ميتيازې.
۲- له بدن څخه په ډيره پيمانه ناپاک څيز راوتل.
۳- د خوب يا بل څه په ذريعه د عقل زوال کيدل.
۴- لاس سره د شرمګاه لمس کول - مخکنی يا وروستنی - پرته له پردې څخه.
۵- د اوښ غوښه خوړل.
۶- له اسلام څخه وتل - الله دې موږ او مسلمانان له دې څخه وساتي -

اووم: په ماسيو او جرابو د مسحې کولو احکام:

1- ماسې: هغه څه چې د چرم او داسې نورو څيزونو څخه جوړيږي او په پښو کېږي.
۲- جورابې: هغه څه چې د وړی او پنبې څخه وي او په پښو کې اغوستل کېږي.

پرې د مسحې کولو شرطونه:

۱- له پوره پاکوالي وروسته دې واغوستل شي.
۲- چې دواړه پښې تر ښنګرو پورې وپوښي.
۳- چې دواړه پاکې وي.
۴- مسح بايد د ټاکل شوې مودې لپاره وي.
۵- مسح کول بايد د اودس په وخت کې وي نه د غسل په وخت کې.
۶- دا چې ماسې او داسې نور څيز مباح وي، او که غصب شوی يا وريښم وي د نارينه و لپاره نو هغې باندې مسح کول روا ندي، ځکه چې په حرامو شيانو باندې رخصت جواز نلري.

د مسحې موده:

د مقيم لپاره: يوه ورځ او يوه شپه، او د مسافر لپاره: درې ورځې او شپې.

د مسحې طريقه:

لاس بايد په اوبو سره لوند شي، او د جرابې يا ماسيو پورتنۍ برخه د پښو د ګوتو څخه تر ساق پورې يو ځل مسحه شي.

د مسحې باطلوونکی:

۱- د مسحې د مودې پای ته رسيدل.
۲- د يوې يا دواړو جرابو ايستل.
۳- د غټې بې اودسی پېښيدل.

په ماسيو باندې د مسحې کولو حکم:

دا يو رخصت دی، او دا کار ترسره کول د ماسيو د ويستلو او بيا د پښو مينځلو څخه غوره دی؛ د الله تعالی رخصت اخيستل، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم پيروي کول، او د بدعت مخالفت ګڼل کيږي.

په پټيو، بنداژونو او پلسترونو مسح کول:

سپلنټونه (پټۍ او بنداژ): کوم چې پر ماتو شوو ځايونو تړل کيږي؛ د پلستر يا سيخونو او داسې نورو په څير.
او بنداژونه: کوم چې پر زخم، پرې شوي، يا سوځيدلي ځای باندې تړل کيږي؛ ټوکر او داسې نور.
او پلسترونه: کوم چې د درملنې لپاره په زخمونو يا پنډونو (دانو) باندې نښلول کيږي.

هغو باندې د مسح کولو حکم:

جواز لري: ترڅو چې ورته اړتيا وي، په دې شرط چې د ضرورت له ځای څخه تجاوز ونکړي.
او جواز نلري: کله چې هغو ته اړتيا نه وي، او د هغو په ويستلو کې ستونزه او ضرر نه وي.

هغو باندې د مسحې طريقه:

د هغې شاوخوا بايد و مينځل شي، او له ټولو خواو څخهورباندې مسح وشي، او د اودس له ځای څخه پرته نور ځايونه نه مسح کيږي.

اتم: د تيمم احکام:

تيمم: په خاصه طريقه د پاکوالي په نيت په خاورو سره د مخ او لاسونو مسح کول.

حکم يې:

د اودس او غسل پر ځای تيمم کول جواز لري کله چې اوبه نه وي، او يا يې استعمالول ستونزمن وي.

د مشروعيت حکمت يې:

تيمم د محمد صلی الله عليه وسلم د امت له ځانګړنو څخه دی. او په تيرو امتونو کې دا معموله نه وه، دا د الله له خوا دې امت ته د پراخی له وجې څخه ده، او د هغه له خوا احسان دی پر دې امت باندې.

هغه حالتونه چې تيمم په کې جواز لري:

۱- کله چې اوبه نه وي، که په کور کې اوبه نه وي او يا په سفر کې، اوبه وغواړي خو و نه موندل شي.
۲- که له ځان سره اوبه ولري چې د څښاک او پخلي لپاره ورته اړتيا وي، نو که له هغه څخه د ځان پاکولو لپاره ګټه واخلي، د هغه ضرورت ته زيان رسوي، لکه د خپل ځان، يا د نورو انسانانو او حيواناتو له تندې ويره ورسره وي.
۳- که چيرې د ناروغۍ يا په رغيدو کې د ځنډ له امله د اوبو په استعمال سره بدن ته د ضرر ويره وي.
۴- که د يوې ناروغۍ له امله اوبه نه شي استعمالولی او د هغې له وجې حرکت نشي کولی، او د اودس ورکولو لپاره څوک و نه لري، او ويره ولري چې وخت به تير شي.
۵- که د يخنۍ له وجې د اوبو د استعمال څخه ويره ولري، او د تودېدو لپاره څه پيدا نه کړي، تيمم دې وکړي او لمونځ دې وکړي.

د تيمم طريقه:

خپلو لاسونو سره دې خاوره ووهي په داسې حال کې چې ګوتې يې خلاصې وي، بيا دې د خپلو ګوتو په ورغوو سره خپل مخ مسح کړي، او د لاسونو مخ دې په خپلو لاسونو مسح کړي، او ټول مخ او لاسونه دې مسح کړي.

د تيمم باطلونکي:

۱- د اوبو شتون که چيرته تيمم د هغې د نه شتون له امله ترسره شوی وي. او يا د هغې د استعمال توان پيدا شي کله چې تيمم د هغې د نه استعمالولو لامل ناتواني وي.
۲- په هغه څه باطليږي چې اودس پرې فاسديږي، او يا پر هغه څه چې غسل پرې واجبيږي، لکه جنابت، حيض او نفاس.

د هغه کس حکم چې د اوبو د استعمال او تيمم کولو توان نلري:

که څوک اوبه يا خاوره و نلري او يا داسې حالت ته رسيدلی وي چې پوستکی يې د اوبو يا خاورو د لمس کولو توان ونلري، نو پدې حالت کې دې خپل وضعيت ته په کتو سره لمونځ وکړي، پرته له اودس او تيمم څخه، ځکه چې الله تعالی پر نفس د هغه له وسه ډير ندی مکلف کړی. دا لمونځ دې نه تکراروي؛ ځکه چې څنګه ورته امر شوی و هغه ډول يې ترسره کړ د الله تعالی ددې قول مطابق: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) (نو تاسو له الله نه ووېرېږئ څومره چې تاسو کولی شئ) [التغابن: 16]، او د هغه ﷺ په قول چې فرمايي: «إذا أمرتكم بأمر فأتوا منه ما استطعتم»"کله چې زه تاسو ته د يو څه امر وکړم، څومره چې تاسو کولی شئ هغومره وکړئ". [۱۰] .
فايده: کله چې يو څوک د جنابت څخه تيمم وکړي او بيا اوبه ومومي، هغه بايد غسل وکړي.

نهم: د حيض او نفاس احکام:

لومړی: حيض:

دا طبيعي او عادي وينه ده چې په معلوم وخت کې د رحم له لاندې برخې څخه بهر راځي. او معمولا هره مياشت د شپږو يا اوو ورځو لپاره راځي، او دغه موده ممکن ډيره يا لږه شي. د ښځې مياشت اوږديږي او لنډيږي څرنګه الله تعالی د هغې جوړښت ترکيب کړی وي.
د حايضې احکام:
۱- حايضه ښځه د حيض په حالت کې لمونځ نه کوي او روژه نه نيسي، او له هغې نه صحيح کيږي.
۲- حايضه ښځه کله چې له حيض څخه پاکه شوه پرته له لمانځه د روژې قضايي راوړي.
۳- هغې لپاره د کعبې طواف جواز نلري. قرآن نه لولي. جومات کې نه کېني. د خاوند لپاره تر هغه وخته پورې په فرج کې له هغې سره جماع کول حرام دي تر څو چې حيض يې ودريږي او غسل وکړي.
۴- د حايضې ښځې خاوند ته روا ده چې له فرج پرته له هغې څخه خوند واخلي، لکه ښکلول، لمس کول او داسې نور.
۵- د حيض په حالت کې د خاوند لپاره دا روا نه ده چې هغې ته طلاق ورکړي.
طهر او پاکوالی: هغه د وينې بندېدل دي، نو کله چې وينه ودريږي نو هغه پاکه شوه او د حيض موده يې ختمه شوه، نو هغه بايد غسل وکړي. بيا ټول هغه څيزونه چې د حيض له امله منع شوي و ترسره کولی شي.
او که له حيض وروسته يې نسواري يا زير رنګ ولید، نو هغې ته دې هيڅ پام نه کوي.

دويم: نفاس:

دا هغه وينه ده چې رحم يې د زيږون پر مهال او وروسته له زيږون څخه خارجوي، او دا هغه پاتې وينه ده چې د اميندوارۍ په جريان کې بنده وي.
او نفاس د حيض په څير دی: په هغه څه کې چې جواز لري لکه خوند اخيستل، پرته له فرج څخه.
او هغه څه چې حرام دي: لکه په فرج کې جماع، د روژې نيول، لمونځ، طلاق، طواف، د قرآن تلاوت او په جومات کې پاتې کېدل منع دي، او د غسل کولو واجبيدل کله چې د هغې وينه بنده شي لکه د حائضې ښځې.
او هغه دې د روژې قضايي راوړي پرته له لمانځه څخه، نو د حايضې ښځې په څېر دې د لمونځ قضايي نه راوړي.
ډيره موده يې څلويښت ورځې دي، که د نفاسه ښځې څخه وينه د څلويښتو ورځو څخه مخکې بنده شي، نو د نفاس دوره يې ختمه شوه، نو بايد غسل وکړي، لمونځ وکړي او ټول هغه څه وکړي چې د نفاس له امله ترې منع شوې وه.

دويم مطلب: لمونځ

لومړی: د اذان او اقامت احکام:

اذان د پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) د هجرت په لومړي کال پيل شو، او د هغې د مشروعيت دليل: دا وه چې کله د هغوی لپاره د وخت پيژندل ستونزمن شول، دوی مشوره وکړه چې د هغې لپاره علامه او نخښه وټاکي، نو عبدالله بن زيد رضي الله عنه په خوب کې دا اذان وليد او وحی د هغې تاييد وکړ. نو اذان: د لمانځه د وخت د داخليدو خبرتيا ده. او اقامت: د لمانځه د قائمولو خبرتيا ده. اذان او اقامت کفايي فرض دی د نارينه و د جماعت لپاره د فرض کړ شوي لمونځونو لپاره. دا دواړه د اسلام له ظاهري شعائرو څخه دي، نو له دې امله معطل کول يې جواز نلري.

د اذان شرطونه:

۱- مؤذن بايد نارينه وي.
۲- اذان بايد په ترتيب سره وي.
۳- اذان بايد پرله پسې ترسره شي.
۴- اذان بايد د وخت له داخليدو وروسته وشي. د سهار او جمعې لومړی اذان لدې څخه مستثنا دي.

د اذان سنتونه:

۱- چې خپلې ګوتې په غوږونو کې کيږدي.
۲- په لومړي وخت کې اذان کول.
۳- د حي الصلاة او حي على الفلاح پر مهال ښي او چپ لوري ته مخ ګرځول.
۴- بايد ښه غږ ولري.
۵- د اذان په الفاظو کې بايد معتدل اوسي، نه يې ډير ژر ژر ووايي او نه دې ډير اوږد کړي.

۶- د اذان په هره جمله کې باید وقفه وکړي.
۷- د اذان پر مهال قبلې ته مخ ګرځول.
۸- اذان پنځلس جملې دی لکه څرنګه به چې بلال رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې اذان ویل.

د اذان الفاظ:

(الله أکبر): الله لوی دی، څلور ځلې.
(أشهد أن لا إله إلا الله): زه شاهدي ورکوم چې له الله پرته بل معبود نشته، دوه ځلې.
(أشهد أن محمداً رسول الله): زه شاهدي ورکوم چې محمد د الله رسول دی، دوه ځلې.
(حي على الصلاة): لمانځه ته راشئ، دوه ځلې.
(حي على الفلاح): د کامیابۍ په لور راشئ، دوه ځلې.
بیا وایي: (الله أکبر): الله لوی دی، دوه ځلې.
بیا د (لا إله إلا الله)، له الله پرته بل معبود نشته، په یو ځل ویلو باندې(اذان)ختموي.
او د سهار په وخت کې د حي الفلاح څخه وروسته به (الصلاة خیر من النوم) ورزیاتوي ، یعنې لمونځ له خوبه غوره دی، دوه ځلې؛ ځکه چې دا هغه وخت دی چې ډیری خلک پدې وخت کې ویده وي.
او اقامت یوولس جملې دی، چې باید په هغې کې حدر وشي، یعنې په سرعت سره وویل شي؛ ځکه چې دا حاضرو کسانو ته خبر ورکول دي، او استرسال یا اوږدولو ته یې اړتیا نشته.
صیغه یې په لاندې ډول ده:
(الله أکبر): الله لوی دی، دوه ځلې.
(أشهد أن لا إله إلا الله): زه شاهدي ورکوم چې له الله پرته بل معبود نشته، یو ځل.
(أشهد أن محمداً رسول الله): زه شاهدي ورکوم چې محمد د الله رسول دی، یو ځل.
(حي على الصلاة): د لمونځ په لور راشئ، یو ځل.
(حي على الفلاح): د کامیابۍ په لور راشئ، یو ځل.
(قد قامت الصلاة): لمونځ قایم شو، دوه ځله.
(الله أکبر): الله لوی دی، دوه ځلې.
(لا إله إلا الله): له الله پرته بل معبود نشته، یو ځل.
د هغه چا لپاره چې اذان واوري مستحب دي چې هغه څه ووایې چې مؤذن یې وایي، پرته له (حي على الصلاة)، او(حي على الفلاح) څخه، پدې وخت کې باید: (لا حول ولا قوة إلا بالله) ووایي، یعنې نشته زور او ځواک پرته له الله څخه، بیا پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود وایي. بیا له هغه وروسته وایي: «اللهم رب هذه الدعوة التامة، والصلاة القائمة، آت محمدًا الوسيلة والفضيلة، وابعثه مقامًا محمودًا الذي وعدته، إنك لا تخلف الميعاد»"اې الله، اې د دې بشپړ دعوت څښتنه، محمد ته وسیله او فضیلت ورکړه، او هغه د ستاینې مقام ته ورسوه، چې تا ورسره وعده کړې وه، بیشک چې ته وعده خلافي نه کوې". [۱۱] او وایي: «رضيت بالله ربًّا، وبالإسلام دينًا، وبمحمد ﷺ نبيًّا»."زه په دې راضي یم چې الله زما رب دی، او اسلام زما دین دی، او محمد صلی الله علیه وسلم زما نبي دی".
له اذان څخه وروسته پرته له عذر او د راستنېدو په نیت له جومات څخه وتل روا ندي.
او کله چې دوه لمونځونه یوځای شي، یو اذان بسنه کوي او هر لمونځ لپاره جلا جلا اقامت وییل کیږي.

دویم: د لمانځه حیثیت او فضیلت:

لمونځ د ایمان له دوو شهادتونو وروسته د اسلام تر ټولو موکد رکن دی، او ځانګړی ځای لري، کوم چې الله تعالی په خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندې د معراج په شپه په اسمان کې فرض کړ. دا د لمونځ د عظمت څرګندونه کوي، او د الله تعالی په نیز د لمونځ فرضیت او مکانت باندې دلالت کوي. په ډېرو احادیثو کې پر خلکو باندې د لمونځ فضیلت او فرضیت نقل شوي دي. او د هغه فرضیت په اسلام کې له ضروریاتو څخه دی.
او هغه څه چې د هغه په فرضیت او تاکید باندې دلالت کوي: د قرآن او سنتو ډیر نصوص دي، له هغې جملې څخه:
۱- الله تعالی فرمایي: (إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا)(بېشکه لمونځ له شروع نه په مومنانو باندې په (معلومو) وختونو کې فرض کړی شوی دی) [النساء: 103]. یعنې: فرض کړل شوی دی په کومو وختونو کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا بیان شوي دي. ۲- الله تعالی فرمایي: (وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ حُنَفَاءَ وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ) (حال دا چې دوی ته حکم نه و ورکړی شوی مګر په دې چې دوی دې د الله عبادت کوي، په داسې حال کې چې دین (عبادت) دغه (الله) لره خالص کوونکي وي (او) حنیفان (له باطله حق ته راګرځېدونکي) وي، او (د دې چې) دوی دې لمونځ قایموي) [البينة: 5]. ۳- الله تعالی فرمایي: (فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ) (نو که دوی توبه وباسي او لمونځ قایم کړي او زکات ادا کړي، نو بیا ستاسو وروڼه دي په دین کې) [التوبة: 11]. ۴- له جابر رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «إن بين الرجل وبين الشرك والكفر: ترك الصلاة»"د انسان او شرک او کفر تر منځ: د لمانځه پرېښودل دي" [۱۲] .
۵- له بریده رضی الله عنه څخه روایت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة، فمن تركها فقد كفر»"زموږ او د دوی تر منځ تړون لمونځ دی، نو چا چې دا پرېښود نو هغه کافر شو". [۱۳] .
د هغه چا په کفر باندې د علماوو اجماع ده چې له فرضیت څخه یې انکار کوي. لیکن چا چې د سستۍ او غفلت له وجې یې پرېښوده، نو صحیح خبره داده چې دا هم کافر کیږي، د مخکني صحیح حدیث په استناد سره، او په دې اړه د صحابه و د اجماع له مخې.

دریم: د لمانځه شرطونه:

۱- د وخت داخلیدل:

د الله تعالی ددې قول پر بنیاد: (إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا) (بېشکه لمونځ له شروع نه په مومنانو باندې په (معلومو) وختونو کې فرض کړی شوی دی) [النساء: 103]. یعنې په ټاکل شوي وخت کې فرض کړل شوي دي.
د ټاکل شوي لمونځونو وختونه په لاندې ډول دي:
الف- سهار: له سهار څخه تر لمر لوېدو پورې.

ب- ماسپښين: د لمر له زوال څخه تر هغه وخته پورې چې د څيزونو سيوري په اوږدوالي کې يو شان شي.
ج- مازديگر: د ماسپښين د وخت له پای څخه تر لمر د زېړېدو پورې او د ضرورت وخت يې تر لمر لوېدو پورې دی.
د-ماښام: له لمر لوېدو څخه تر دې چې سور شفق (د اسمان د غاړو سوروالی) غيب شي.
ماخوستن: د ماښام د پای وخت څخه تر نيمې شپې پورې.

۲- د عورت پټول:

دا هغه څه دي چې بايد وپوښل شي، او ښکاره کيدل يې بد وي او له هغه څخه شرم کيدلی شي. د سړي عورت د نوم له غوټی څخه تر زنگون پورې دی، او ښځه د لمانځه پر مهال له مخ پرته ټول عورت دی. او که د پرديو نارينه و په حضور کې وي نو مخ دې پټ کړي، يعني: هغوی د هغې محرم نه وي.

۳- له نجاست څخه ځان ساتل:

او نجاست: دا يوه مخصوصه پليتي ده، چې د هغه جنس د لمانځه مانع گرځي؛ لکه تشي ميتيازې، غټې ميتيازې، وينه او داسې نور، او هغه په بدن، داغ او جامو کې وي.

۴- قبلې ته مخامخ کېدل:

قبله، کعبه شريفه ده، ځکه په دې نوم نومول شوې ده چې د خلکو تگ راتگ ورته کيږي،
قبلې ته له مخامخ کېدو پرته لمونځ نه کېږي. د الله تعالی ددې قول پر بنياد: ﴿وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ﴾ (او تاسو چې په هر ځای کې يئ، نو خپل مخونه د هغهٔ په طرف وگرځوئ) [البقرة: 144].

۵- نيت:

دا په لغت کې: اراده، او په اصطلاح کې: الله تعالی ته د نږدې کيدو لپاره د عبادت کولو عمل ترسره کولو اراده کول دي. او ځای يې زړه دی، نو ضرور نده چې تلفظ يې وشي، بلکې دا کار بدعت دی.

څلورم: د لمانځه ارکان:

او هغه څوارلس رکنونه دي:

لومړی رکن: د توان په صورت کې ولاړېدل:

د الله تعالی پدې قول سره: ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ (او الله ته ودرېږئ اطاعت کوونکي) [البقرة: 238]، او دعمران رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «صل قائمًا، فإن لم تستطع فقاعداً، فإن لم تستطع فعلى جنب»"په ولاړه لمونځ وکړه، که د هغه توان دې نه درلود، نو په ناسته، او که د هغه توان دې نه درلود، نو په څنگ". [۱۴] .
که د ناروغی له وجې په ولاړه لمونځ نشي کولی؛ د خپل حالت سره سم دې لمونځ وکړي، په ناست يا په څنگ سره. او د ناروغ په څير: ويرېدونکی، بربنډ، او هغه څوک چې د درملنې لپاره ناست يا پرېوتلو ته اړتيا لري چې ولاړېدلی نشي، همدا ډول له ولاړيدو څخه معذور دی څوک چې د امام تر شا لمونځ کوي او امام يې په ناسته لمونځ کوي، نو که امام په ناسته لمونځ وکړي د هغه شاته کسان دې هم د امام د متابعت له وجې په ناسته لمونځ وکړي. په ناسته باندې د نفل لمونځ کول روا دي، که څه هم د ولاړ پاتې کېدلو توان هم وي، ليکن ثواب به يې د ولاړ کس په څېر نه وي.

دويم رکن: په پيل کې تکبير تحريمه ويل:

د هغه ﷺ د دې وينا په وجه چې فرمايي: «ثم استقبل القبلة وكبِّر»«بيا قبلې ته مخامخ شه او تکبير ووايه». [۱۵].
او صيغه يې دا ده چې ووايي: الله أكبر (الله لوی دی) او ددې صيغې پرته بل څه باندې نه صحيح کيږي.

دريم رکن: د فاتحې لوستل:

د هغه ﷺ د دې وينا په وجه چې فرمايي: «لا صلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب»"د هغه چا لپاره لمونځ نشته چې فاتحة الكتاب يې نه وي تلاوت کړی". [۱۶] .

څلورم رکن: په هر رکعت کې رکوع:

د الله تعالی پدې قول سره: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا﴾ (ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی! تاسو رکوع کوئ او سجده کوئ) [الحج: 77].

پنځم او شپږم رکنونه:

له رکوع څخه راپاڅېدل، نيغ ولاړېدل، لکه څنگه چې له رکوع څخه مخکې وو، ځکه چې هغه ﷺ دې کار ته دوام ورکړی.
او هغه ﷺ هغه کس ته چې لمونځ يې سم نه ادا کاوه وويل: «ثم ارفع حتى تعتدل قائمًا»"بيا پاڅېږه تر څو چې نيغ ودرېږې". [۱۷] .

اووم رکن: په اوو اندامونو سجده کول:

او هغه تندی او ورسره پزه، دواړه لاسونه، زنگونونه او د پښو څوکې دي، د هغه ﷺ په قول: «أمرنا أن نسجد على سبعة أعظم: الجبهة، وأشار بيده إلى أنفه، والكفين، والركبتين، وأطراف القدمين»"هغه موږ ته په اوو اندامونو سره د سجدې کولو امر کړی: تندی، او په خپل لاس سره يې پوزې ته اشاره وکړه، دواړه لاسونه، زنگونونه او د پښو څوکې". [۱۸] .

اتم رکن: له سجدې څخه پاڅېدل او د دوو سجدو تر منځ کېناستل:

د عائشې رضی الله عنها په حديث کې راغلي دي: «كان النبي ﷺ إذا رفع رأسه من السجدة، لم يسجد حتى يستوي جالسًا»"نبي کريم ﷺ به چې کله له –رومبی- سجدې نه سر مبارک راپورته کړ، نو –دويمه- سجده به يې تر هغې نه کوله چې برابر به کښېناست". [۱۹] .

نهم رکن: په ټولو رکنونو کې ډاډ (سکون) پيدا کول:

او هغه سکون او ډاډ ده که څه هم لږه وي، ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم هغه چا ته چې لمونځ يې سم نه ادا کاوه وويل: «حتى تطمئن»"تر څو چې ډاډ پيدا کړی". [۲۰] .

دوه رکنونه: لسم او يوولسم:

وروستی تشهد او د هغه لپاره کېناستل: د ابن مسعود رضی الله عنه د حديث له مخې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «إذا صلى أحدكم فليقل: التحيات لله والصلوات والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا

الله وأشهد أن محمداً عبده ورسوله»«کله چي له تاسو څخه یو څوک لمونځ وکړي، نو هغه دي ووايي: (التحيات لله والصلوات و الطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمدا عبده ورسوله). ټول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا ای پیغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله پر نیکو بنده ګانو، ګواهي ورکوم چې له الله تعالی پرته بل هیڅوک د عبادت وړ نشته او ګواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله بنده او رسول دی». [۲۱] .

دولسم رکن: په وروستي تشهد کې پر رسول الله ﷺ باندې درود ویل:

دا چې ووايي: «اللهم صلِّ على محمد»،"اې الله پر محمد صلى الله عليه وسلم ثنا او درود ووايه"، او له دې نه زيات هغه سنت دی.

دیارلسم رکن: د ستنو تر منځ ترتیب:

څکه چې رسول الله ﷺ به دا کار په ترتیب سره کاوه. او ويي ويل: «صلوا كما رأيتموني أصلي».«داسي لمونځ کوئ لکه څنګه چې تاسو ما وينئ چې زه لمونځ کوم». او کوم کس چې لمونځ يې سم نه ادا کاوه هغه ته يې د لمونځ ترتيب په "بيا" ويلو سره وښود.

څوارلسم رکن: سلام ګرځول:

د هغه ﷺ پدې وینا سره: «وختامها التسليم».«او په پای کې د سلام ګرځول دي». د هغه ﷺ په قول سره: «وتحليلها التسليم»"او د هغه څخه خلاصېدل سلام ګرځول دي " [۲۲] .

پنځم: د لمانځه واجبات:

او هغه اته دي:

۱- د پیل تکبیر څخه پرته نور ټول تکبیرونه.

۲- په رکوع کې یو ځل «سبحان ربي العظيم» ویل. او زیات ویل يې تر درېو پورې سنت دي، او دا ټیټه درجه د کمال ده، او تر لسو پورې چې هغه يې لوړه اندازه ده.

۳- له رکوع څخه د پاڅیدو په وخت کې «سمع الله لمن حمده» وييل، د امام او منفرد لپاره.

۴- له رکوع څخه د نېغ ودرېدلو په وخت کې: «ربنا ولك الحمد» ويل.

۵- د سجدې په وخت کې يو ځل «سبحان ربي الأعلى» وييل. او تر درې ځلي ويل يې سنت دي. ۶- د دوو سجدو په منځ کې يو ځل «ربي اغفر لي» ويل. او تر درې ځلي ويل يې سنت دي. ۷- لومړی تشهد: هغه داسې چې ووايي: «التحيات لله، والصلوات والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله».«ټول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا ای پیغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله پر نیکو بنده ګانو، ګواهي ورکوم چې له الله تعالی نه پرته بل هیڅوک د عبادت وړ نشته او ګواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله بنده او رسول دی».

۸- د لومړي تشهد لپاره کېناستل:

شپږم: د لمانځه سنتونه:

د لمانځه د سنتو په پرېښودلو سره لمونځ نه فاسدیږي. دا دوه ډوله دي: لفظي سنتونه او فعلي سنتونه.

لومړی: لفظي سنتونه:

۱- د استفتاح (د لمانځه د پیل) دعا، او هغه څو صيغې لري، د هغې له جملې څخه: «سبحانك اللهم وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالى جدك، ولا إله غيرك».«ای الله! تا په پاکی سره یادوم او ستا ستاینه کوم، او مبارک دی نوم ستا، او لوی دی شان او شوکت ستا، او بی له تا نه بل هیڅوک د بنده ګۍ وړ نه شته». ۲- د فاتحې نه مخکې أعوذ بالله ويل، دا چې ووايي: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)، زه له رټل شوي شيطان نه په الله تعالی پورې پناه نيسم. ۳- د قرائت نه مخکې بسمله (بسم الله) ويل: دا چې ووايي: (بسم الله الرحمن الرحيم)، د الله په نوم پيل کوم چې ډېر مهربان او ښنونکی دی.

۴- په رکوع او سجدو کې د تسبیح له یو ځل څخه ډېر ویل.

۵- له يو ځل څخه دغه قول ډير وويل شي: «رب اغفر لي»، اې الله ما ته بخښنه وکړه. د دوو سجدو ترمنځ. ۶- دغه قول: «ملء السماوات، وملء الأرض، وملء ما بينهما، وملء ما شئت من شيء بعد»،«د آسمانونو او ځمکې او د هغو تر منځ د مخلوقاتو د ډکوالي په اندازه، او په اندازه د ډکوالي د هغو شیانو چې تا وورسته غوښتي دي»، وروسته لدې قول څخه: «ربنا ولك الحمد». ای زمونږ پروردګاره! تا لره پوره ستاینه ده.

۷- د فاتحې سورت نه وروسته قراءت کول.

۸- ددې وینا وییل: «اللهم إني أعوذ بك من عذاب جهنم، ومن عذاب القبر، ومن فتنة المحيا والممات، ومن فتنة المسيح الدجال»."ای الله زه تاته د جهنم له عذاب نه، د قبر له عذاب نه، او د ژوند او مرګ له فتنې نه، او د مسیح دجال له فتنې څخه پناه در وړم". او په اخري تشهد کې له دې دعا څخه علاوه نورې دعاګانې ويل.

دویم: فعلي سنتونه:

۱- په څلورو ځایونو کې د اوږو او غوږونو په برابرۍ د لاسونو پورته کول:

الف- د تکبیر تحریمه پر مهال.

ب- د رکوع پر مهال.

ج- کله چې له رکوع څخه ولاړیږي.

د- کله چې دریم رکعت ته ولاړیږي.

۲- د رکوع نه مخکې او وروسته، ښي لاس پر چپ لاس په سینه کیښودل.

۳- د سجدې ځای ته کتل.

۴- د سجدې پر مهال لاسونه له اړخونو څخه لرې ساتل.

۵- د دوو سجدو په وخت کې خېټه له ورنونو څخه لیرې ساتل.

۶- د لمانځه په ټولو جلسو کې افتراش (کینه (چپه) پښه هوارل او ښی پښه درول)، پرته له وروستي تشهد څخه په درې او څلور رکعتي لمونځونو کې.

۷- په اخری تشهد کې تورک (ښی پښه «قدم» به ودروي او چپه پښه به د ښي پښې څخه لاندې وباسي او پر ځمکه به کښېني) کول کله چې لمونځ درې يا څلور رکعتي وي.

اووم: د لمانځه طريقه:

۱- رسول الله صلی الله علیه وسلم به چې کله د لمانځه لپاره ودرېده نو قبلې ته به مخامخ ودرېده، لاسونه به یې پورته کړل، او د ګوتو د باطني خوا باندې به یې قبلې ته مخ کړ او ویل به یې: «الله أکبر». "الله لوی دی".

۲- بیا یې چپ لاس په ښي لاس باندې نیوه او په سینه به یې کېښودل.

۳- بیا یې د استفتاح دعا ویله، لیکن پر یو استفتاح باندې یې مداومت ندی کړی، ټولې د استفتاح دعاګانې چې له هغه صلی الله علیه وسلم څخه ثابتې دي، هغې باندې لمونځ پیلول جواز لري، له جملې څخه یې: «سبحانك اللهم وبحمدك، وتبارك اسمك، وتعالی جَدُّك، ولا إله غيرك».«ای الله! تا په پاکۍ سره يادوم او ستا ستاينه کوم، او مبارک دی نوم ستا، او لوی دی شان او شوکت ستا، او بې له تا نه بل هیڅوک د بنده ګۍ وړ نه شته».

۴- بیا به ووایي: أعوذ بالله من الشيطان الرجيم، بسم الله الرحمن الرحيم.

۵- بیا به سورت فاتحه ووایي او کله یې چې پای ته ورسوله (آمین) دې ووایي.

۶- بیا د توان په اندازه له قرآن څخه لولي، د سهار لمانځه کې او د ماښام او ماخستن په دوو لومړیو رکعتونو کې به په لوړ آواز قرائت کوي. او له دې پرته نورو لمونځونو کې په خفیه ډول قراءت لولي. او د هر لمانځه لومړی رکعت به له دویم رکعت څخه اوږد وي. ۷- بیا لاسونه پورته کوي لکه څنګه یې چې یې په استفتاح کې پورته کړي و. بیا به ووایي: " الله اکبر" الله لوی دی، بیا به رکوع وکړي، خپل لاسونه به په خپلو زنګونونو د ګوتو له پراخولو سره ږدي، او خپله شا دې وغځوي، او خپل سر دې له ملا سره برابر کړي؛ نه دې ډېر پورته کوي او نه دې ډېر ښکته کوي، بیا دې ووایي: «سبحان ربي العظيم» "پاکي ده زما لوی رب لره" ، يو ځل، او ټيټه درجه د کمال: درې ځلې ده، لکه څرنګه چې مخکې ياده شوه. ۸- بیا به خپل سر پورته کړي او وبه وایي: سمع الله لمن حمده، الله د هغه چا غږ واوریده چې د هغه ستاینه یې وکړه. او خپل لاسونه دې پورته کړي لکه څنګه چې یې د رکوع کولو په وخت کې پورته کړي وو. ۹- او کله چې ولاړ شو نو وبه وایي: «اللهم ربنا ولك الحمد، حمداً كثيراً طيبًا مباركًا فيه، ملء السماء، وملء الأرض، وملء ما بينهما، وملء ما شئت من شيء بعد، أهل الثناء والمجد، أحق ما قال العبد، وكلنا لك عبد، لا مانع لما أعطيت، ولا معطي لما منعت، ولا ينفع ذا الجد منك الجد». «ای الله! ته زمونږ پروردګار یې، تالره پوره ستاینه ده، د آسمانونو او زمکې او د هغو تر منځ د مخلوقاتو د ډکوالي په اندازه، او په اندازه د ډکوالي د هغو شیانو چې تا وروسته غوښتې دي، اې دستاینې او لويۍ خاونده! ته چې چاته څه ورکړې، د هغه (څوک) بندوونکی نشته، او ته چې (له چانه) څه بند کړې، د هغه (څوک) ورکوونکی نشته، او فائده نه کوي مالدار ته د هغه مال، ستا د عذاب لرې کولو کې». او دغه اعتدال به یې اوږدولو .. ۱۰- بیا تکبیر وایي او سجده کوي، او لاسونه دې نه پورته کوي، په تندي، پوزې، دواړه لاسونو، زنګونونو او د پښو په سرونو باندې به سجده وکړي، او د لاسونو او پښو ګوتې به یې قبلې ته مخامخ وي، او په سجده کې به اعتدال کوي، او خپل تندی او پوزه به په ځمکه باندې لګوي، او په خپلو لاسونو باندې به تکیه کوي، خپلې څنګلې به پورته نیسي، او خپل لاسونه به د خپلو اړخونو څخه لرې ساتي، خپل خيټه به د خپلو ورنونو څخه پورته کوي، او ورنونه له پښو څخه، او په سجده کې به يو ځل وايي: «سبحان ربي الأعلى» «پاکي بيانوم د خپل پروردګار چې ډېر اوچت دی». او د کمال لږه درجه درې ده، لکه څنګه چې مخکې يادونه وشوه. بيا به دعا وکړي هغه څه سره چې وارد شوي دي. ۱۱- بیا به یې سر پورته کړي او وبه وایي: الله اکبر (الله لوی دی) بیا به هغه خپله کیڼه (چپه) پښه هواره کړي او ښی پښه به ودروي، او خپل لاسونه به په خپلو ورنونو باندې کېږدي او بیا به ووایي: «اللهم اغفر لي وارحمني، واجبرني، واهدني، وارزقني»."اې الله ما ته بخښنه وکړه او په ما رحم وکړه، ما ته ځواک راکړه، ما ته لارښوونه وکړه او ماته روزي راکړه".

۱۲- بیا تکبیر وایي او سجده کوي او په دویم رکعت کې هم همداسې کوي لکه په لومړي کې یې چې کړي و.

۱۳- بیا به په الله اکبر ویلو سره خپل سر پورته کړي، او د پښو په تلو سره به ولاړ شي، پداسې حال کې چې په زنګونونو او ورنونو یې تکیه کړې وي.

۱۴- که ولاړ شو نو قرائت دې پیل کړي. دویم رکعت دې هم د لومړي رکعت په څېر ادا کړي. ۱۵- بیا به د لومړي تشهد لپاره خپور کښیني لکه څرنګه چې د دوو سجدو تر منځه ناست و، ښي لاس به په ښي ورون او چپ لاس به په چپ ورون (پتون) باندې کېږدي، او د خپل ښي لاس غټه ګوته دې منځنۍ ګوتې باندې کېږدي لکه د حلقې په څیر، او د شهادت (مسواک ګوته) ګوتې سره به اشاره وکړي او هغې ته به ګوري. او بیا به ووایي: «التحيات لله والصلوات، والطيبات، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين، أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له، وأشهد أن محمداً عبده ورسوله» «ټول ژبني، بدني، او مالي عبادتونه الله جل جلاله لره دي، سلام او د الله رحمتونه او برکتونه دې وي پر تا ای پیغمبره، سلام دې وي پر مونږ او د الله پر نیکو بنده ګانو، ګواهي ورکوم چې له الله تعالی نه پرته بل هیڅوک د عبادت وړ نشته او ګواهي ورکوم چې محمد ﷺ د الله بنده او رسول دی». او هغه به دغه جلسه لنډه کوله. ۱۶- بیا پاڅیږي، تکبیر به ووایي او دریم او څلورم رکعت به اداء کړي، او له لومړیو دوو څخه به یې لنډ ادا کوي. او په هغو کې به سورت فاتحه لولي. ۱۷- بیا د تورک په ډول په اخري تشهد کې کښېني، د تورک مطلب دا دی: چې ښۍ پښه «قدم» به ودروي او چپه پښه به د ښۍ پښې څخه لاندې وباسي او پر ځمکه به کښېني. ۱۸- بیا به وروستی تشهد وایي کوم چې د لومړي تشهد په څېر دی. او ورسره دا اضافه کوي: «اللهم صلّ على محمد وعلى آله محمد، كما صليت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد، وبارك على محمد وعلى آل محمد، كما باركت على آل إبراهيم، إنك حميد مجيد».«ای الله! پر محمد ﷺ او د محمد ﷺ پر آل باندې درود ولیږه، لکه څنګه چې دې د ابراهیم علیه السلام پر آل باندې درود لیږلی دی، په رښتیا سره ته ستایلی شوی، او د لويۍ خاوند یې، ای الله! برکت نازل کړه پر محمد صلی الله علیه وسلم او د محمد صلی الله علیه وسلم پر آل باندې، لکه څنګه چې دې برکت نازل کړی د ابراهیم علیه السلام پر آل باندې په رښتیا سره ته ستایلی شوی او د لويۍ خاوند یې». ۱۹- د دوزخ له عذابه، د قبر له عذابه، د ژوند او مرګ له فتنو او د دجال له فتنو څخه الله جل جلاله ته پناه وړي. او په هغه دعاګانو دعا کوي چې په کتاب او سنتو کې ذکر شوي دي. ۲۰- بیا ښي لور ته سلام اړوي نو وایي: "السلام عليكم ورحمة الله" بیا چپ لور ته همدا رنګه، قبلې ته به مخامخ په سلام پیل کوي او په پوره مخ ګرځولو سره به یې پای ته رسوي.

اتم: د لمانځه مکروهات:

۱- پرته له اړتیا څخه کتل.

۲- اسمان ته سترګې پورته کول.

۳- پرته له اړتیا د سترګو پټول.

۴- د سجدې په وخت کې د لاسونو غځول.

۵- پرته له اړتیا څخه د خولې او پوزې پټول.

۶- د تشو میتیازو او غټو میتیازو له فشار سره، او یا د ډوډۍ په شتون کې لمونځ کول.

۷- له سجدې نه وروسته د تندي او پوزې څخه د نښتو شیانو لرې کول، او د لمانځه له ختمیدو وروسته په پاکولو کې کوم حرج نشته.

۸- د ولاړېد پر مهال له اړتیا پرته دیوال او یا ورته څیز ته تکیه کول .

نهم: د لمونځ فاسدونکي:

۱- خوراک او څښاک.
۲- د لمانځه له الفاظو پرته نور څه ویېل.
۳- خندا او قهقهه کول.
۴- په قصدي توګه د لمانځه د یو رکن او یا واجب پرېښودل.
۵- په قصدي توګه د یو رکن یا رکعت زیاتول.
۶- د امام څخه مخکې په قصدي توګه سلام ګرځول.
۷- د لمانځه له حرکاتو پرته له ضرورت نه بغیر پرلپسې حرکتونه ترسره کول.
۸- هغه څه کول چې د لمانځه د شرطونو سره مخالف وي؛ لکه د اودس ماتېدل، په قصدي ډول د عورت ښکاره کول، د بدن ډیره برخه له قبلې څخه بې له ضرورت څخه منحرف کول، د نیت قطع کول.

لسم: د سهوې سجده:

سهوه: هېرولو ته وايي، او رسول الله صلى الله عليه وسلم هم په لمانځه کې سهوه شوی و؛ ځکه هېرول د انسان له فطرت څخه دي، او د هغه سهوه د هغه امت لپاره د الله د نعمت او د هغوی ددین د کمال څخه دي، ترڅو هغه پسې اقتدا وکړي په هغه څه کې چې د هغوی لپاره یې د سهوې پر مهال مقرر کړي دي.

هغه اسباب چې له امله یې د سهوې سجده روا شوې ده:

۱- لومړی حالت:
په لمانځه کې زیاتوالی، یا په عمل کې زیاتوالی او یا په قول کې زیاتوالی وي:

الف- د عمل زیاتوالی: که د لمانځه په جنس کې زیاتوالی وي: لکه د ناستې پر ځای ولاړېدل، او یا ولاړېدل د ناستې پر ځای، یا رکوع او سجدې کې زیاتوالی، او که په سهوې سره یې وکړي؛ هغه باید د سهوې سجده وکړي.

ب- د اقوالو زیاتوالی: لکه په رکوع او سجده کې تلاوت کول، که داسې وشي؛ مستحب ده چې دسهوې سجده وکړي.

۲- دويم حالت:
په سهوې سره په لمانځه کې کموالی، او د دوو شیانو څخه په یو سره کیږي:
الف- د رکن پرېښودل: که دا رکن تکبیر تحریمه وي، لمونځ یې ندی شوی، او د سهوې سجده هیڅ ګټه نکوي. او که له تکبیر تحریمه پرته بل رکن وي لکه رکوع یا سجده، او د بل رکعت د ترسره کولو څخه مخکې ورته یاد شو؛ واجب دی چې وروګرځي او ترسره یې کړي او څه چې له هغه وروسته راځي.
او که د بل رکعت له ترسره کولو وروسته ورته یاد شو، نو هغه رکعت چې یو رکن ورڅخه پاتې شوی و باطل دی، او له هغه څخه وروسته رکعت د هغه ځای نیسي.
ب- د واجب پرېښودل: لکه: اول تشهد، یا په رکوع کې د تسبیح هېرول. په دې حالت کې: د سهوې سجده کیږي.
۳- دريم حالت : شک :
مثال: که شک وکړي چې د ماسپښین په لمانځه کې یې درې رکعته لمونځ کړی که څلور رکعته، په دې صورت کې:
الف- نو هغه څه دې وکړي چې هغه ته ترجیح ورکوي؛ او د سهوې سجده کوي.
ب- دا چې د هغه لپاره هیڅ شی ترجیح ونلري؛ نو په یقین باندې دې عمل وشي، او د سهوې سجده دې وشي.
که شک له لمانځه څخه وروسته وي، او یا ډېر شکي انسان وي؛ دې شک ته باید پام و نشي.
فایده: د سهوې سجده باید له سلام څخه مخکې وشي: که د شک یا نقص له امله وي او د هغه په نیز ترجیح شتون ونلري، او له سلام څخه وروسته به وي: که د زیاتوالي یا شک له امله وي چې په ترجیح یې عمل کړی وي، له سلام نه مخکې یا وروسته د سهوې سجده صحیح ده.

یوولسم: د لمونځ ممنوعه وختونه:

اصل دا دی چې هر وخت لمونځ کول روا دي، خو شریعت په ځینو وختونو کې له لمانځه منعه کړې چې په لاندې ډول دي:
۱- د سهار له لمانځه وروسته تر لمر ختلو پورې، او کله چې د سترګو په لید د لمر لوړوالی له ځمکې څخه د یو غشي په اندازه وي.
۲- کله چې لمر د اسمان په وسط کې کوي، تر هغه وخته چې زوال ته ورسیږي، او د نهیې تر ټولو لنډه موده ده.
۳- د مازدیګر له لمانځه څخه تر لمر لوېدو پورې، او دا د نهیې تر ټولو اوږده موده ده.
هغه لمونځونه چې د نهیې په وخت کې جواز لري:
۱- د فرض لمونځ د قضا ادا کول.
۲- سبب لرونکي لمونځ، لکه : تحية المسجد، د طواف دوه رکعته، د کسوف لمونځ او د جنازې لمونځ .
۳- د سهار له لمانځه وروسته د سهار د سنتو ادا کول.

دولسم: د جماعت لمونځ:

دا د اسلام ستره نښه ده، یعني په جوماتونو کې په جماعت سره لمونځ کول، مسلمانان په دې متفق دي چې په جوماتونو کې د پنځه وخته لمونځونو ادا کول یو له تاکید شوي عبادتونو څخه دي او ستر عبادت دی، په حقیقت کې دا د اسلام ترټولو لوی عبادت دی.

۱- د جماعت د لمانځه حکم:

پنځه وخته لمونځونه په جماعت سره په جومات کې توان لرونکو نارینه و باندې واجب دي. په اقامت او سفر کې، د امن او وېرې په حالت کې په عیني ډول واجب دی.
د جماعت پر وجوب قرآن او سنت دلالت کوي، او له پیړیو پیړیو راهیسې پر هغې مسلمانانو عمل کړی دی، وروستیو له مخکنیو څخه را نقل کړي دي .

له قرآن کريم څخه: الله تعالى فرمايي: ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ﴾ (او کله چې ته په دوی کې موجود يې، بيا ته دوی ته لمونځ ودروې، نوله دوی نه دې يوه ډله له تا سره ودريږي) [النساء: 102]. آيت دې ته اشاره کوي چې د جماعت لمونځ واجب دی. نو مسلمانانو ته د وېرې په حالت کې هم د پرېښودلو اجازه نه ده ورکړل شوې، که واجب نه وی نو د وېرې په حالت کې به په طريقهء اولى ساقط شوی وی. د جماعت لمونځ پرېښودل او په هغه کې تساهل کول د منافقانو له مشهورو صفتونو څخه دي.

او د سنتو څخه: ډېر حديثونه دي، د هغې له جملې څخه لاندې ډول دي:

کوم چې په صحيح مسلم کې راغلي دي أن رجلاً أعمى قال: يا رسول الله، ليس لي قائد يقودني إلى المسجد، فسأله أن يرخص له أن يصلي في بيته، فرخص له، فلما ولّى دعاه فقال:«هل تسمع النداء ؟» قال: نعم، قال: «فأجب»يو ړوند سړي وويل: ای د الله رسوله زه داسې لاربښود نه لرم چې ما جوماټ ته بوځي، نو له هغه څخه يې وغوښتل چې اجازه ورکړي چې په خپل کور کې لمونځ وکړي، هغه ته يې اجازه ورکړه، کله چې هغه ولاړ، نو ورغبر يې کړ، ورته يې وويل: ايا ته اذان اوری؟ هغه وويل: هو، ويې ويل: «نو د اذان اجابت وکړه». [٢٣] .

نو رسول الله ﷺ هغه ته امر وکړ چې د جماعت د لمانځه لپاره جوماټ ته ورشي او د اذان اجابت وکړي، که څه هم هغه ړوند و او له سختيو سره مخ و. دا د جماعت د لمانځه په واجبوالي باندې دلالت کوي.

٢- هغه څه چې جماعت پرې لاندې کيږي:

جماعت له امام سره د يو رکعت لمونځ په را ګيرولو سره لاندې کيږي، د هغه ﷺ ددې قول پر بنياد: «من أدرك ركعة من الصلاة فقد أدرك الصلاة»"چا چې يو رکعت لمونځ را ګير کړ، هغه لمونځ لاندې کړ". [٢٤] .

٣- هغه څه چې رکعت پرې لاندې کيږي:

رکعت د رکوع په راګيرولو سره لاندې کيږي، که ناوخته راغلي کس خپل امام د رکوع پر مهال لاندې کړ: نو هغه دې په ولاړه تکبير تحريمه ووايي، او بيا دې تکبير ووايي د رکوع لپاره. او که د قيام په وخت کې د تکبير تحريمې په ويلو باندې بسنه وکړي دا د رکوع تکبير پر ځای مجرا کيږي.

٤- هغه عذرونه چې انسان ته د جماعت د لمانځه د پرېښودو اجازه ورکوي:

١- ناروغي چې د جمعې او جماعت لمونځ ته راتګ ستونزمن وي.

٢- د تشو او غټو ميتيازو فشار؛ ځکه چې په لمانځه کې د خشوع مخه نيسي، او دا چې بدن ته ضرر رسوي.

٣- په هغه وخت کې چې انسان وږی وي او يا نفس يې د خوراک په لټه کې وي، په دې شرط چې هدف يې چلبازي نه وي او يا د جماعت د لمانځه څخه د تخلف عادت جوړ نشي.

٤- د ځان، مال يا بل څه په اړه د محققي وېرې احساس کول.

ديارلسم: د وېرې لمونځ:

د وېرې لمونځ په هر جائز جنګ کې روا دی. لکه د کفارو، باغيانو او محاربينو سره جنګ، الله تعالى فرمايي: ﴿إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (که تاسو وېرېدلئ له دې نه چې کافران شوي خلق به تاسو په فتنه کې واچوي) [النساء: 101]، او په دې باندې د هغه چا قياس وکړه چې هغه سره جنګ جواز لري.

او د خوف لمونځ په دوو شرطونو سره روا دی:

1) دښمن هغه څوک وي چې جنګ ورسره روا وي.

2) د لمانځه پر مهال پر مسلمانانو د هغوی د بريد وېره.

د خوف د لمانځه طريقه:

هغې لره څو طريقې دي: ترټولو مشهوره طريقه د سهل رضي الله عنه په حديث کې راغلي ده: دا چې يوه ډله د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره ودرېدله، او بلې ډلې دښمن ته مخه کړه، نو کومه ډله چې ورسره وه يو رکعت لمونځ پرې وکړ، بيا ولاړ پاتې شو، او هغوی خپل لمونځ بشپړ کړ، بيا لاړل، او دښمن ته يې مخه کړه، بيا بله ډله راغله، نو هغه د خپل د لمانځه په پاتې رکعت کې د هغوی امامت وکړ، بيا ناست پاتې شو، هغوی خپل لمونځ بشپړ کړ، بيا يې پرې سلام وګرځاوه. [٢٥] .

د خوف د لمانځه څخه دغه ګټې اخلو:

١- په اسلام کې د لمانځه اهميت، او د جماعت د لمانځه اهميت، دا چې د جماعت لمونځ حتا په نازکو شرايطو کې هم ساقط شوی ندی. ٢- له دې امت څخه حرج او ستونزه لرې شوېده. د شريعت پراخوالی او دهغې اعتبار په هر وخت او هر زمان کې. ٣- د اسلامي شريعت کمال. او دا چې دغه شريعت د هر حالت لپاره هغه څه ټاکلي دي چې ورسره مناسب وي.

څوارلسم: د جُمعې لمونځ:

لومړی: حکم يې:

د جمعې لمونځ په هر عاقل بالغ مسلمان چې عذر نه لري فرض عين دی.

الله تعالى فرمايي: ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾(ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی! کله چې د جمعې د ورځې د لمانځه لپاره اذان وويلی شي، نو تاسو د الله ذکر ته منډې وهئ او اخيستل خرڅول پرېږدئ، دا ستاسو لپاره ډېر غوره دي که تاسو پوهېږئ) [الجمعة: 9]. او د هغه ﷺ په قول سره چې فرمايي: «لينتهين أقوام عن ودعهم الجمعات، أو ليختمن الله على قلوبهم، ثم ليكونن من الغافلين»"هغه خلک دې له خپل کار څخه لاس په سر شي چې د جمعې لمانځه ته نه حاضريږي، کنه الله به د دوی پر زړونو مهر ولګوي، بيا به دوی له غافلانو څخه شي". [٢٦] .

دوهم: د جمعې د لمانځه د صحت شرطونه:

١- وخت، او وخت يې د ماسپښين د لمانځه په شان دی. له وخت نه مخکې نه صحيح کيږي او نه دا چې وخت يې تېر شي. ٢- يوه ډله بايد پکې حضور ولري، او د صحيح قول له مخې لږ تر لږه جماعت درې کسان دي. له يو نفر او دوو څخه نه صحيح کيږي. ٣- دا چې لمونځ کوونکي بايد په ودانو کورونو کې ميشت وي لکه څرنګه چې د عادت له مخې جوړيږي. که هغه د تقويه شوي کانکريټ، ډبرې، ختې او داسې نورو څيزونو څخه وي. نو په دې اساس د صحرا اوسيدونکو، د خيمو او کيږديو خاوندانو څخه چې ثابت ځای نلری نه صحيح کيږي، بلکې د خپلو څارويو لپاره د وښو د لټولو لپاره له يو ځای څخه بل ځای ته کډه کوي.

٤- له هغې څخه مخکې بايد دوه خطبې شتون ولري، ځکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم هغو باندې مواظبت او مداومت کړی دی.

دریم: د جمعې د دوو خطبو رکنونه:

۱- د الله تعالی حمد او دوه شهادتونه.
۲- پر رسول الله ﷺ درود ویل.
۳- د الله تعالی څخه د وېرې امر.
۴- د قرانکریم څخه یو څه لوستل.
۵- وعظ او نصیحت.

څلورم: د جمعې د دوو خطبو مستحبات:

۱- په منبر خطبه ویل.
۲- د دوو خطبو د جلا کولو لپاره لنډه ناسته.
۳- د مسلمانانو او د هغوی د واکمنانو لپاره دعا کول.
۴- د دوو خطبو لنډوالی.
۵- خطیب منبر ته د پورته کېدو وروسته خلکو ته سلام اچوي.

پنځم: د جمعې د ورځې مستحبات:

۱- مسواک وهل.
۲- عطر لګول، که شتون ولري.
۳- د جمعې لمانځه ته وختي وتل.
۴- جومات ته په پښو تلل او سوارلی سره نه تلل.
۵- امام ته نږدې کېدل.
۶- دعا.
۷- د سورت الکهف لوستل.
۸- پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ویل.

شپږم: هغه څه چې د جمعې لمونځ کوونکي باندې منع دي:

۱- د جمعې په ورځ د امام د خطبې په وخت کې خبرې کول حرام دي. د هغه ﷺ په قول سره: «إذا قلت لصاحبك يوم الجمعة: أنصت، والإمام يخطب، فقد لغوت»"که تا د جمعې په ورځ خپل ملګري ته وویل: چپ شه، په داسې حال کې چې امام خطبه وایي، نو تا د جمعې فضیلت له لاسه ورکړ" [۲۷] . یعني: تا (لغو) بې ځایه خبره وکړه، او لغو: ګناه ده.
۲- د خلکو له اوږو تېرېدل، مګر دا چې هغه امام وي، او یا داسې تش ځای ته ځان ورسوي او بله چاره نه وي مګر همدا یوه چاره.

د جمعې لاندې کول:

چا چې د جمعې د لمانځه په دویم رکعت کې له امام سره رکوع لاندې کړه؛ هغه د جمعې لمونځ لاندې کړی دی او لمونځ په دوو رکعتونو سره تمکیل کړي. او که په دویم رکعت کې رکوع لاندې نه کړي؛ نو د جمعې لمونځ له هغه څخه تیر شوی، هغه دې د ماسپښین د لمانځه په څیر څلور رکعتونه پوره کړي. همدارنګه له چا څخه چې د خوب او یا بل څه له امله د جمعې لمونځ قضا شي، هغه دې د ماسپښین د لمانځه په څیر ادا کړي.

پنځلسم: د عذر لرونکو خلکو لمونځ:

لومړی: د ناروغ لمونځ:

لومړی: ناروغ باید د خپل توان سره سم لمونځ ادا کړي. د هغه لپاره جواز نلري چې لمونځ وځنډوي تر هغه وخته پورې چې عقل ترې نه وي تللی.
دوهم: ناروغ څنګه لمونځ وکړي؟
1- ناروغ باید په ولاړه لمونځ وکړي که د تکلیف او ضرر پرته ولاړېدلی شي، او رکوع او سجده دې وکړي.
۲- که په رکوع او سجده کولو سره هغه ته ضرر رسیږي په داسې حال کې چې ولاړېدلی شي؛ په ولاړه دې د رکوع لپاره اشاره وکړي، او په ناسته دې د سجدې لپاره اشاره وکړي.
۳- که په ولاړه لمونځ نه شي کولای، په ناسته دې لمونځ وکړي. سنت دا دي چې د قیام په موقع کې پلتۍ ووهي، د رکوع لپاره اشاره وکړي، او که امکان ولري په ځمکه دې سجده وکړي، که نه نو د سجدې لپاره دې هم اشاره وکړي، خو د رکوع څخه لږه ټيټه. ۴- که په ناسته باندې لمونځ نشي کولی قبلې ته مخامخ په څنګ (اړخ) دې لمونځ وکړي، او ښي اړخ غوره دی که ورته اسانه وي، او د رکوع او سجدې لپاره دې اشاره وکړي.
۵- که په اړخ سره لمونځ نشي کولی؛ په ملاستې (شا) باندې دې څملي او لمونځ دې وکړي، او پښې دې قبلې ته مخامخې کړي، د رکوع او سجدې لپاره دې اشاره وکړي.
۶- که د رکوع او سجدې لپاره په خپل بدن سره اشاره کول ممکن نه وي؛ خپل سر باندې دې اشاره وکړي؛ او که دا هم ورته ستونزمن وي؛ له هغه څخه اشاره کول ساقطیږي، او د لمانځه عملونه دې په خپل زړه کې ترسره کړي، نو د رکوع، سجدې او د جلسې د اعمالو نیت دې وکړي که څه هم هغه په خپل وضعیت کې وي، او د یادو عملونو اذکار دې ووایي.
۷- ناروغ دي د لمانځه له شرایطو څخه هغه څه ترسره کړي چې توان یې لري، لکه: قبلې ته مخامخ کېدل، په اوبو سره اودس کول، یا تیمم د ناتوانی په حالت کې، او له نجاست څخه پاکوالی، او که د دې توان نه لري، له هغه څخه ساقطیږي، او د خپل حالت سره سم دې لمونځ اداء کړي، او لمونځ دی له خپل وخت څخه نه ځنډوي.
۸- د ناروغ لپاره سنت دا دي چې د قیام او رکوع پر مهال دې پلتۍ ووهي، او له هغو څخه پرته دې پښې وغځوي.

دوهم: د مسافر لمونځ:

۱- د عذر لرونکو له جملې څخه: مسافر دی، نو هغه لپاره د څلور رکعتي لمونځ دې قصر (لنډ) ادا کړي، له څلورو څخه دوو رکعتونو ته لنډیږي. الله تعالی فرمایي: (وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ)(او کله چې تاسو په ځمکه کې سفر کوئ، نو پر تاسو باندې هیڅ ګناه نشته چې له لمانځه نه څه حصه کمه کړئ) [النساء: 101]. او له انس بن مالک رضي الله عنه څخه روایت دی چې فرمایي: موږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره له مدینې څخه مکې ته لاړو او دوه دوه رکعته لمونځ مو وکړ، تر دې چې بېرته مدینې ته راغلو. [۲۸] .

د مسافر د قصر لمونځ د هغه له هیواد (ښار) څخه په وتلو سره پیلیږي، ځکه چې الله د هغه چا لپاره چې سفر کوي روا ګرځولې چې قصر وکړي.
او مخکې لدې چې له خپل هیواد (ښار) څخه ووځي، نه په ځمکې کې سفر کوونکی او نه مسافر نه بلل کیږي، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به د سفر په صورت کې لمونځ قصر کاوه.
۲- هغه مسافه چې مسافر یې پرې کول غواړي د لمانځه لنډول (قصر) یې روا دي، تقریباً اتیا کیلومتره ده،
۳- مسافر په راستنېدو کې هم قصر کولای شي تر هغه وخته پورې چې هغه هېواد (ښار) ته ننوځي چې له هغه ځایه وتلی و.
۴- کله چې مسافر کوم هېواد ته ورسیږي او هلته استوګنه وغواړي؛ هغه لره درې حالتونه دي:
الف- چې د څلورو ورځو څخه د ډیرو ورځو پاتې کېدو نیت وکړي؛ هغه باید له لومړۍ ورځې څخه چې اقامت کوي لمونځ بشپړ ادا کړي، او د سفر له رخصت څخه دې ګټه نه اخلي.
ب- چې د څلور ورځو یا له هغې څخه د لږ وخت لپاره د پاتې کیدو نیت وکړي؛ د هغه لپاره د سفر له قصر او نورو رخصتیو څخه ګټه اخیستل روا دي.
ج- چې د ټاکلې مودې لپاره د پاتې کېدو نیت ونلري، بلکې د ځای د مناسب والي له مخې ممکن یوه ورځ یا لسو ورځو لپاره پاتې شي، او یا دا چې د درملنې یا مراجعې موخه ولري، نو کله چې هدف یې بشپړ شي،خپل هیواد ته ستنیږي، د ده لپاره روا دی چې لمونځونه قصر (لنډ) کړي او د سفر له مرخصیو څخه تر بیرته راستنیدو پورې ګټه واخلي، که څه هم د هغه د پاتې کېدو موده له څلورو ورځو څخه زیاته وي.
۵- که مسافر د مقیم امام تر شا لمونځ وکړي؛ هغه باید لمونځ پوره ادا کړي، که څه هم د اخري تشهد پرته یې نه وي نیولی.
۶- که مقیم د مسافر تر شا لمونځ وکړي چې قصر لمونځ کوي؛ مقیم ته لازم ده چې خپل لمونځ د امام تر سلام وروسته بشپړ کړي.

شپاړسمه : د اخترونو لمونځ:

د مسلمانانو اخترونه الهي اخترونه دي، چې الله تعالی د دوی لپاره وضع کړي دي، دوی له ځانه ندي وضع کړي، او هغوی لره یوازې دوه اخترونه دي، چې هغه: کوچنی اختر او لوی اختر دي. د کفارو او یا د بدعتیانو د اخترونو پر خلاف چې الله تعالی هغې باندې نه حکم او نه امر کړی، بلکې دوی له خپل ځانه قانون جوړ کړی دی.

د دوو اخترونو د لمانځه حکم:

هغه کفایي فرض دی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او خلفاء راشدینو رضي الله عنهم أجمعین پرې همېشوالی کړی، دا د دین له نښانو او شعائرو څخه دي.
د دوو اخترونو د لمانځه وخت: د اختر د لمانځه وخت هغه وخت پیلیږي چې لمر د نېزې په لوړوالي راختلی وي، یعني: د لمر له راختلو څخه پنځلس دقیقې وروسته، او وخت یې د لمر له زوال سره سم ختمیږي.

د دوو اخترونو د لمونځونو طریقه:

۱- په لومړي رکعت کې د تکبیر تحریمې تکبیر ویل کیږي، بیا د استفتاح دعا ویل کیږي، بیا شپږ تکبیرونه ویل کیږي، په هر تکبیر سره لاسونه پورته کیږي، د الله حمد او ثنا ویل او پر رسول الله صلی الله علیه وسلم درود ویل کیږي، بیا بسم الله او اعوذ بالله وایي، او بیا په قراءت پیل کوي.
۲- په دویم رکعت کې د تکبیر له ویلو وروسته پنځه تکبیرونه وایي، بیا اعوذ بالله او بسم الله وایي، او په قراءت پیل کوي، په لومړي رکعت کې له فاتحې وروسته د سورت الاعلی لوستل او په دوهم رکعت کې سورت الغاشیه لوستل مستحب دي.
۳- کله چې امام سلام وګرځوي؛ منبر ته پورته کیږي، دوه خطبې وایي، او د هغو په منځ کې یوه خفیفه ناسته کوي، لکه څنګه چې د جمعې په خطبه کې یې کوي.

د اختر سنتونه:

الف- غسل.
ب- نظافت او خوشبویي استعمالول.
ج- د کوچني اختر په ورځ له کور څخه د وتلو نه مخکې خوراک کول، او لوی اختر کې د لمانځه څخه وروسته له خپلې قرباني څخه خوراک کول، که قرباني یې کړې وي.
د- لمانځه ته په پښو تلل.
هـ - له یوې لارې تلل او له بلې لارې بیرته راتلل.
و- د لمانځه ځای ته د مقتدي وختي تګ پرته له امام څخه.

تکبیر:

د دوو اخترونو په شپو کې، د ذوالحجې په لومړیو لسو ورځو کې، او د تشریق په ورځو کې تکبیر ویل سنت دي، او په دوه ډوله دي:
لومړی ډول: مطلق تکبیر: کوم چې په معین وخت کې مقید نه وي.
۱- کوچني اختر کې: د اختر په شپه د لمر له لوېدو څخه د اختر د لمانځه تر شروع کېدو پورې.
۲- لوی اختر کې: د ذی الحجې د لومړۍ ورځې له لمر لوېدو څخه د تشریق د وروستۍ ورځې تر لمر لوېدو پورې.
دویم ډول: مقید تکبیر: کوم چې د فرض لمونځونو نه وروسته محدود مقید دی.
۱- د محرم کس څخه پرته: د عرفې د ورځې له سهار څخه د تشریق د ورځو د مازدیګر پورې.
۲- محرم کس لپاره: د اختر په ورځ د ماسپښین له لمانځه څخه د تشریق د اخري ورځو تر مازدیګر پورې.

اوولسم: د کسوف لمونځ:

د خسوف او کسوف معنا:

خسوف: په شپه کې د سپوږمۍ د ټولې رڼا او یا د یوې برخې ورکېدل دي.
او کسوف : په ورځ کې د ټول لمر وړانګې ورکېدل یا د یوې برخې ورکېدل دي.

د کسوف د لمانځه حکم:

موکد سنت دی، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له عمل څخه ثابت دی، نو هغه ﷺ د کسوف لمونځ ادا کړ کله چې د هغه په زمانه کې لمر ونیول شو، او همدارنګه دې لمونځ باندې هغه ﷺ امر کړی، او علماوو په اجماع سره د هغې پر مشروعیت اتفاق کړی دی.

وخت یې:

د خسوف او یا کسوف له پیل څخه تر څرګندیدو پورې، چې هغه د خسوف او کسوف له منځه تلل دي.

طریقه یې:

د رکعتونو شمېر یې دوه رکعته دی، چې په لوړ آواز سره تلاوت کوي، او طریقه یې په لاندې ډول ده:

الف- تکبیر تحریمه وایي، استفتاح، اعوذ بالله او بسم الله وایي، سورة فاتحه تلاوت کوي، بیا اوږد قرائت کوي.

ب- بیا اوږده رکوع کوي.

ج- بیا له رکوع څخه پاڅیږي او وایي: (سمع الله لمن حمده)، بیا سورة فاتحه تلاوت کوي، بیا اوږد قرائت کوي لیکن له لومړي رکعت څخه باید لنډ وي.

د- بیا اوږده رکوع کوي چې د لومړۍ رکوع څخه لنډه وي.

ه- بیا له رکوع څخه پاڅیږي او وایي: (سمع الله لمن حمده) (الله د هغه ستاینه اوري).

و- بیا دوه اوږدې سجدې کوي.

ز- بیا د دویم رکعت لپاره پاڅیږي، چې د لومړي رکعت په څېر دی، خو تر هغه لنډ.

د هغې سنتونه :

الف- د هغې لپاره غږ کول: الصلاة جامعة (لمونځ تیار دی).

ب- په جماعت سره لمونځ کول.

ج- په رکوع، سجده او قیام کې اوږدلوالی.

د- دویم رکعت باید له لومړي رکعت څخه لنډ وي.

ه - له هغې وروسته وعظ کول، او طاعتونو ته مخه کول او له منکراتو څخه ډېره کولو باندې ټینګار.

و - ډېره دعا، عاجزي، استغفار، او صدقه ورکول.

اتلسم: د استسقا لمونځ:

استسقاء: د وچکالۍ په وخت کې له الله تعالی څخه د باران د ورېدلو په هدف د باران غوښتنه ده.

د استسقا لمونځ او دمشروعیت وخت:

د استسقا لمونځ هغه وخت مشروع کیږي چې وچکالي وي، ځمکه وچه شي، باران ودریږي، او د هغې د بندیدو له امله ضرر پېښ شي، نو د دوی لپاره بله چاره نه وي پرته لدې چې خپل رب ته تضرع وکړي او د باران غوښتنه وکړي، او د هغه څخه په ډول ډول تضرعګانو مرسته وغواړي:

الف- کله په جماعت او کله هم په انفرادي توګه لمونځ کول.

ب- او کله د جمعې په خطبه کې دعا کول، خطیب به دعا کوي او نور مسلمانان د هغه د دعا لپاره "آمین" وایي.

ج- او کله پرته له لمونځ او خطبې څخه په هر وخت کې دعا کول.

د استسقا د لمانځه حکم:

د سبب په موجودیت کې موکد سنت دی، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم کړی دی، لکه څنګه چې د عبدالله بن زید رضي الله عنه په حدیث کې راغلي دي: (خرج النبي ﷺ إلى المصلى، فاستسقى، واستقبل القبلة، وقلب رداء، وصلى ركعتين)(رسول الله صلی الله علیه وسلم د لمانځه ځای ته ولاړ، او د باران غوښتنه یې وکړه، قبلې ته یې مخ کړ، څادر یې په بل مخ کړ، او دوه رکعته لمونځ یې وکړ) [۲۹] .

د استسقا د لمانځه طریقه:

د استسقا د لمانځه طریقه په خپل وضعیت کې لکه د اختر د لمانځه په څېر ده، د اختر د لمانځه په څیر په عیدګاه کې یې ادا کول دي، او احکام یې د اختر د لمانځه د احکامو په څېر دي؛ د رکعتونو په شمېر کې، په لوړ غږ تلاوت کول، او دا چې د خطبې څخه مخکې ادا کیږي، او په اضافي تکبیرونو کې په لومړي او دویم رکعت کې د تلاوت څخه مخکې، لکه څنګه چې مخکې د دوو اخترونو په لمانځه کې تشریح شوه. او یوه خطبه ویل کیږي.

نولسم: د جنازو احکام:

لومړی: مسنونه طریقه د کوم کس لپاره چې د چا د ځنکدن په وخت له هغه سره وي:

۱- هغه کس چې د چا د ځنکدن په وخت له هغه سره وي: سنت دا ده چې هغه لره (لا اله الا الله) تلقین کړي،

۲- مخ یې قبلې خوا ته اړول سنت دي.

۳- سترګې یې پټې کړای شي.

۴- له مړینې وروسته مړی په جامو کې پټول.

۵- د مړي ژر تر ژره چمتو کول.

۶- په بیړې سره یې د پورونو ادا کول واجب دي.

۷- مړي ته باید غسل او کفن ورکړل شی، او دا فرض کفایي دي.

دوهم: مړي باندې د لمانځه احکام:

حکم یې: فرض کفایي دی:

شرطونه یې:

۱- قبلې ته مخامخ کېدل.

۲- د عورت پټول.

۳- له نجاست څخه ځان ساتل.

۴- د لمونځ کوونکي پاکوالی او د هغه کس چې لمونځ پرې کیږي.

۵- د لمونځ کوونکي اسلام او د هغه کس اسلام چې هغه باندې لمونځ کیږي.

۶- په جنازه کې ګډون که په هېواد کې وي.

۷- باید مکلف وي.

رکنونه يې:

١- قيام يا ولاړېدل.
٢- څلور تکبيرونه.
٣- د فاتحي سورت لوستل.
٤- پر رسول الله صلی الله عليه وسلم درود ويل.
٥- مړي ته دعا کول.
٦- ترتيب.
٧- سلام ګرځول.

سنتونه يې :

١- له هر تکبير سره د لاسونو پورته کول.
٢- اعوذ بالله ويل.
٣- د ځان او مسلمانانو لپاره دعا کول.
٤- په خفيه سره قرائت کول.
٥- د څلورم تکبير نه وروسته او له سلام نه مخکي لږ تم کېدل.
٦- ښی لاس په چپ لاس پر سينه ايښودل.
٧- د سلام په وخت کي ښي لوري ته مخ اړول.

طريقه يې:

امام او منفرد د نارينه مړي ته د هغه د سيني په برابری دريږي او ښځينه مړي ته په وسط کي ودريږي، او تکبير تحريمه وايي، اعوذ بالله وايي، د استفتاح دعا نه لولي، بسم الله وايي او بيا وروسته د فاتحی سورت لولي.
بيا تکبير وايي، او له هغه وروسته پر رسول الله صلی الله عليه وسلم درود وايي، بيا تکبير وايي، او د مړي لپاره په هغه څه باندي دعا غواړي چي نقل شوي دي، لکه د هغهﷺ دغه قول: «اللهم اغفر لحينا وميتنا، وصغيرنا وكبيرنا، وذكرنا وأنثانا، وشاهدنا وغائبنا، اللهم من أحييته منا فأحيه على الإيمان، ومن توفيته منا فتوفه على الإسلام، اللهم لا تحرمنا أجره ولا تضلنا بعده»"ای الله زمونږ ژوندي او زمونږ مړي، زمونږ ماشومان او بوډاګان، زمونږ نارينه او ښځينه، زمونږ حاضران او غايبانو ته بخښنه وکړه، ای الله زموږ څخه دي چي څوک ژوندي ساتلي دي د ايمان په رڼا کي يې ژوندی وساته، او زموږ څخه چي څوک وفاتوې د اسلام په رڼا کي يې وفات کړه، ای الله موږ په دې مړي (باندې د صبر کولو) له اجر څخه مه محروموه او وروسته له هغه څخه مو مه ګمراه کوه". [٣٠]، او يا دغه دعا ويل: «اللهم اغفر له وارحمه، وعافه واعف عنه، واكرم نزله، ووسع مدخله، واغسله بالماء والثلج والبرد، ونقه من الخطايا كما نقَّيت الثوب الأبيض من الدنس، وأبدله داراً خيراً من داره، وأهلاً خيراً من أهله، وزوجًا خيراً من زوجه، وأدخله الجنة، وأعذه من عذاب القبر، ومن عذاب النار»"ای الله دا مړی وبخښه او رحم پری وکړه، له سختيو يې وساته، او معافي ورته وکړه، د ده ښه ميلمستيا وکړه، د ورتلو ځای يې پراخه کړه، او په اوبو او واوره او ګلی باندې يې ووينځه، او د ګناهونو څخه يې داسي پاک کړه څنګه چي تا سپينه جامه له خيري څخه پاکه کړې ده، او دده د کور نه ده ته غوره کور ورکړه، او اهل؛ غوره د ده له اهل څخه، او غوره ملګری دده له ملګري نه، او جنت ته يې داخل کړه، او د قبر او جهنم د عذاب څخه يې وساته" [٣١] . بيا به تکبير ووايي، او د لږ وخت لپاره دي تم شي، بيا به ښي لوري ته يو ځل سلام ووايي.

دريم مطلب: زکات

١- د زکات تعريف او مقام:

زکات په لغت کي: ودې او ډېروالي ته وايي.
زکات په اصطلاح کي: يو شرعي واجب حق دی په خاص مال کي د خاصي ډلي لپاره.
او دا د اسلام له رکنونو څخه دريم رکن دی. دا په قرآن کريم کي په دوه اتيا ځايونو کي د لمانځه سره يو ځای ذکر شوی دی چي د هغې په عظمت او ارزښت دلالت کوي. الله تعالی فرمايي: (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ) (او تاسو لمونځ قايموئ او زکات ورکوئ) [البقرة: 43]. او هغه صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «بني الإسلام على خمس: شهادة أن لا إله إلا الله، وأن محمداً رسول الله، وإقام الصلاة، وإيتاء الزكاة، وحج البيت، وصوم رمضان»"اسلام په پنځو ستنو ولاړ دی: ګواهي ورکول چي له الله پرته بل معبود نشته، او دا چي محمد صلی الله عليه وسلم د الله رسول دی، لمونځ قايمول، زکات ورکول، د بيت الله حج کول، او د رمضان روژه نيول". [٣٢] .
مسلمانانو د هغې په فرضيت باندې اجماع کړې، او د هغه چا په کفر باندې چي د هغې له فرضيت څخه انکار کوي، او د هغه چا سره جنګ کول چي زکات نه ورکوي.

٢- د زکات د وجوب شرطونه:

الف- آزادي: په غلام باندي واجب نده؛ ځکه چي هغه مال نه لري، او څه يې چي په لاس کي دي هغه د مالک دي، نو د هغه زکات په مالک باندي دی.
ب- اسلام: په کافر باندې واجب ندی؛ ځکه دا تقرب او اطاعت دی، او کافر د تقرب او اطاعت لپاره اهل ندی.
ج- د نصاب مالکيت: له نصاب څخه چي کم وي هغې باندې زکات واجب ندی، او هغه د مال معلوم مقدار دی.
د- بشپړ مالکيت: دا چي مال په بشپړه توګه د شخص ملکيت وي، په هغه مال باندي زکات نشته چي مالکيت يې نه وي ثابت شوی، لکه د کتابت پور.
هـ- مال باندي يو کال تېرېدل: د عائشي رضی الله عنها د حديث پر بنياد: «لا زكاة في مال حتى يحول عليه الحول»«تر څو چي يو کال تېر نه شي مال باندي زکات نشته». [٣٣] .

٣- هغه مال چي زکات پرې واجبيږي:

لومړی: څاروي:

او هغه: اوښان، غواګاني او پسونه دي، او زکات يې په دوو شرطونو واجبيږي:

۱- چي د لوشلو او بچي راوړلو لپاره وي، نه د کار لپاره.
۲- سائمه وي (هغه چي څړول کيږي). په هغو څارويو باندي زکات نشته چي د هغو لپاره واښه په بيه اخيستل کيږي، او يا يي له بوټو يا نورو شيانو څخه راټول کړي وي. او په هغه څارويو کي زکات نشته چي په کال کي څه موده وڅريږي نه ټول او يا د کال ډيری برخه.

د څارويو د زکات نصاب:

۱- د اوښ زکات:
که شرطونه پوره وي؛ هر پنځم اوښ کي يو پسه دی، هرو لسو کي دوه پسونه، هرو پنځلسو کي دري پسونه، او په هرو شلو کي څلور پسونه. لکه څنګه چي سنت او اجماع پر دي باندي دلالت کوي، کله چي پنځه ويشتو ته ورسيږي نو په هغي کي بنت مخاض دی او هغه دا چي: يو کال يي پوره کړی وي او دوهم کال ته داخله شوي وي، او د نه شتون په صورت کي ابن لبون (د اوښ نر بچي چي دويم کال يي بشپړ کړی وي) د هغي ځای ناستی کيدلی شي.
او کله چي اوښان شپږ دېرشو ته ورسيږي؛ هغي باندي بنت لبون واجبيږي، کومه اوښه چي دوه کاله يي بشپړ کړي وي.
کله چي اوښان شپږ څلويښتو ته ورسيږي؛ هغي باندي حقة واجبيږي، چي دري کاله يي بشپړ کړي وي.
او کله چي اوښان يو شپيتو ته ورسيږي؛ هغي باندي جذعة واجبيږي، هغه چي څلور کاله يي بشپړ شوي وي.
او کله چي اوښان شپږ اويا ته ورسيږي؛ هغي باندي دوه بنت لبون واجبيږي.
کله چي اوښان يو نوي ته ورسيږي؛ هغي باندي دوه حقي واجبيږي.
او کله چي د اوښانو شمېر له يو سل او شل څخه زيات شي، نو هغي باندي دري بنت لبون واجبيږي، او بيا په هرو څلويښتو اوښانو کي يوه بنت لبون واجبيږي، او بيا په هرو پنځوسو اوښانو کي يوه حقه واجبيږي.
۲- د غواګانو زکات:
کله چي شرطونه پوره شي، او دېرشو ته ورسيږي تبيع او يا تبيعه پکي واجبيږي: هغه خوسکي يا خوسکی ته ويل کيږي چي هر يو يي يو کال پوره کړی وي او دويم کال يي پيل کړی وي.
او له دېرشو څخه کم باندي زکات نشته.
او کله چي څلويښتو ته ورسيږي، يوه مسنه غواورباندي واجبيږي، کومه چي: دوه کاله يي پوره شوي وي.
کله چي د غواګانو مجموعه له څلويښتو څخه زياته شي نو په هرو دېرشو باندي يو تبيع او يا تبيعه، او په هرو څلويښتو کي يوه مسنه واجبيږي.
۳- د پسونو زکات:
که د پسونو شمېر څلويښتو ته ورسيږي، که هغه پسه وي يا وزه، نو هغي باندي يو پسه واجبيږي، چي هغه د پسه بچی دی او يا د وزې ښځينه بچی دی.
که د پسونو شمېر له څلويښتو څخه کم وي، هغي باندي زکات نشته. که د پسونو ټولټال شمير يو سل او يوويشت ته ورسيږي، هغي باندي دوه پسونه واجبيږي. که دوه سوه او يو ته ورسيږي، هغي باندي دري پسونه واجبيږي.
بيا له دي مقدار وروسته فرض استقرار پيدا کوي، او په هر سلو پسونو باندي يوه پسه واجبيږي، او په څلورو سوو پسونو باندي څلور پسونه واجبيږي، او داسي نور په همدي ترتيب سره.

دويم: د ځمکي د حاصلاتو زکات:

د ځمکي حاصلات په دوه ډوله دي:
۱) غلي داني او ميوي.
۲) معدنونه (منرالونه).

لومړی ډول: غلي داني او ميوې:

په غله جاتو کي لکه: غنم، وربشي او وريجي زکات واجبيږي. او په مېوو کي لکه: کجوري او مميز او په نورو نباتاتو لکه، حبوبات او سبزيجاتو کي زکات نه واجبيږي.
د غلو او ميوو د زکات د واجبېدو شرطونه:
۱) چي ذخيره وي: په هغه شي باندي زکات نشته چي نه وي ذخيره شوي لکه مېوي او سبزيجات.
۲) چي د اندازه کولو وړ وي: نو په هغه څه باندي زکات نشته چي په شمېرلو يا تول باندي خرڅېږي لکه هندوانه، پياز، انار او داسي نور.
۳) چي نصاب ته ورسيږي: چي دا پنځه وسقه (شپېته پيماني، يا ۶۵۳ کيلو ګرام) وي او له دي څخه په کم څه باندي زکات نشته.
۴) چي نصاب د زکات د فرض کېدو پر مهال کي په ملکيت کي وي.
چا چي د زکات له وخت نه وروسته خپل کړ، په هغه باندي زکات فرض ندی، لکه د حاصل له راټولو وروسته چا اخيستی وي او يا چا تحفه ورکړی وي.
د زکات د واجبېدو وخت:
په حبوباتو او ميوو کي زکات هغه وخت واجبيږي کله چي پاخه شي. د پخيدو نښه په لاندي ډول ده:
الف- په حبوباتو کي: کله چي کلک او سخت شي.
ب- د کجوري په ميوو کي: کله چي سور يا زير شي.
ج- په انګورو کي: تر څو نرم او خواږه شي.
نصاب يي:
د حبوباتو او ميوو نصاب: پنځه وسقه (شپېته پيماني، يا ۶۵۳ کيلو ګرامه). او وسق شپېته صاعه (پيماني) دي، نو نصاب دري سوه نبوي صاعه دي، او نصاب په کيلوګرامو کي تقريبا 900 کيلوګرامه دی.
هغي کي د زکات واجب اندازه:
په هغه څه باندي چي پرته له وسايلو او لګښت څخه خړوبيږي عُشر واجبيږي، لکه د باران او د چينو په اوبو سره چي خړوبي شوي وي.
په هغه څه باندي چي په لګښت او سختی خړوبيږي په هغي کي د عُشر نيمايي واجبيږي، لکه هغه څه چي د څاګانو او سيندونو څخه د څارويو يا عصري ماشينونو په واسطه خړوبيږي.

دوهم ډول: معدنونه (منرالونه):

هغه څه چې له ځمکې څخه راوېستل کېږي: معدنونه (منرالونه)، دا هغه څه دي چې له ځمکې څخه رايستل کېږي پرته لدې چې د هغې له جنس څخه وي؛ لکه سره زر، سپين زر، اوسپنه او جواهر.
د زکات د واجبېدلو وخت يې:
کله چې هغه ترلاسه کړي او مالکيت يې ولري؛ پرته له ځنډ څخه يې بايد زکات وباسي، ځکه چې د يو کال تېرېدل په کې لازم ندی. نصاب يې د سرو او سپينو زرو نصاب دی، او د هغې د قيمت د عُشر څلورمه برخه بايد تري زکات ورکړل شي.

دريم: د اثمانو (قيمتي شيانو) زکات:

او اثمان: سره زر، سپين زر او بانکي نوټونه دي، چې زکات ورکول يې واجب دي او دليل يې د الله تعالى قول دی: (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) (او هغه کسان چې سره زر اوسپين زر خزانه کوي او هغه د الله په لاره کې نه لګوي، نو دوی ته د ډېر دردوونکي عذاب زېری ورکړه) [التوبة: 34]. او په حديث کې راغلي: «ما من صاحب ذهب ولا فضة لا يؤدي فيها حقها؛ إلا إذا كان يوم القيامة صفحت له صفائح من نار»«د سرو زرو او سپينو زرو هيڅ مالک نشته چې حق يې نه ادا کوي؛ مګر دا چې د قيامت په ورځ به د ده لپاره د اور تختې کېښودل شي». [۳۴] .
علماوو په دې خبره اتفاق کړی چې زکات په سرو زرو او سپينو زرو واجب دی، او بانکنوټونه هم د سرو او سپينو زرو په شان حکم لري؛ ځکه چې دا د نغدو معاملو په بدل کې د هغو ځای ناستي دي.

په اثمانو کې د زکات نصاب او د زکات اندازه:

هر کله چې سره زر شل مثقالو ته ورسيږي، زکات پرې واجبيږي. او سپين زر دوه سوه اسلامي درهمو ته ورسيږي: د عُشر څلورمه برخه يې بايد زکات ورکړل شي، که په نغدو تبديلي شي او که تبديلي نشي، د بانکنوټونو نصاب: د سرو او سپينو زرو نصاب دی؛ ځکه چې دا په قيمت کې د هغو ځای ناستي دي، نو کله چې نصاب ته ورسيږي، زکات پرې واجبيږي. او غالبا د اوسنيو بانکنوټونو نصاب په سپينو زرو باندې اټکل کيږي؛ ځکه چې د سرو زرو په پرتله ارزانه دي، او نصاب يې له سروزو څخه ژر رسيږي. که يو مسلمان د (۵۹۵) ګرامه سپينو زرو په اندازه مال ولري، او يو کال پرې تېر شي نو زکات پرې واجبيږي. د يو ګرام سپينو زرو ارزښت وخت په وخت بدليږي، څوک چې لږ مال ولري او پدې نه پوهيږي چې نصاب ته رسيدلی که نه، نو د سپينو زرو له تاجرانو څخه دې د يو ګرام سپينو زرو د ارزښت پوښتنه وکړي، بيا دې په (۵۹۵) ضرب کړي، او حاصل يې د زکات نصاب دی.
فايده: که غواړي د خپل مال زکات وباسي؛ نصاب بايد په څلويښتو تقسيم کړي، او کومه نتيجه چې لاس ته راځي هغه واجب مقدار دی.

څلورم: د سوداګريزو مالونو زکات:

دا هغه څه دي چې د پلورلو، اخيستلو، او ګټې لپاره چمتو شوي وي. سوداګريزو مالونو کې د غير نغدي پيسو ټول ډولونه شامل دي؛ لکه موټر، جامې، ټوکر، اوسپنه، لرګي او داسې نور چې د تجارت لپاره چمتو شوي وي.

په سوداګريزو مالونو کې د زکات د فرضيت شرطونه:

۱- دا چې په کار سره د هغو مالک وي: لکه خرڅول، کرايه ورکول او داسې نور د ګټې اخيستلو لارې.
۲- د تجارت په نيت د هغو مالک وي: نيت يې د کسب او مال لاسته راوړل وي، ځکه چې عملونه په نيت ولاړ دي، او تجارت عمل دی، نو د نورو اعمالو په شان نيت هم ورسره تړلی وي.
۳- دا چې قيمت يې د دوو نقدو څخه يو ته په نصاب کې ورسيږي .
۴- د يو حول تېرېدل، چې هغه د کال تېرېدل دي.

د مالونو د زکات ورکولو طريقه:

د کال په پای کې د دوو نقدو (سره زر يا سپين زر) باندې د هغو زکات وېستل کيږي، کله چې د دوو نقدو سره يې قيمت معلوم شي او له هغو څخه يو باندې نصاب ته ورسيږي؛ د هغې د قيمت د لسمې څلورمه برخه ايستل کيږي.

پنځم: د فطر صدقه (سرسايه):

دا هغه صدقه ده: چې د روژې د مياشتې په پای کې واجبيږي. او د هجرت په دويم کال کې فرض شوی ده.

حکم يې:

د فطر صدقه په هر مسلمان واجب ده چې د اختر په ورځ او شپه کې د ځان او کورنۍ لپاره د کفايت څخه زيات خوراک ولري. په هر مسلمان، نارينه او ښځينه، ماشوم او بوډا، آزاد او غلام باندې فرض ده. ددې حديث پر اساس: «فرض رسول الله زكاة الفطر على العبد والحر والذكر والأنثى، والصغير والكبير، من المسلمين»"رسول الله صلى الله عليه وسلم په هر مسلمان غلام او آزاد، نر او ښځې، ماشوم او بوډا باندې صدقه فطر فرض کړې ده". [۳۵]. او فرض: د واجب او الزاميت په معنا دی.

د مشروعيت حکمت يې:

ابن عباس رضي الله عنهما فرمايي: «فرض رسول الله ﷺ زكاة الفطر؛ طهرة للصائم من اللغو والرفث، وطعمة للمساكين»"رسول الله صلى الله عليه وسلم د فطر صدقه د روژه نيونکي لپاره د فضول او فحش خبرو څخه د پاکوالي او د مسکينانو لپاره د يوې مړۍ ډوډۍ لپاره فرض کړې ده» [۳۶] .

د وجوب او ادا کولو وخت يې:

د فطر صدقه زکات ورکول د اختر د شپې د لمر له لوېدو څخه پيليږي، او مستحب ده چې د اختر په ورځ د اختر لمانځه ته له تللو مخکې ادا شي، د اختر له لمانځه نه وروسته کول يې جواز نلري. که د اختر د لمانځه څخه وروسته يې وځنډوي؛ نو قضايي ادا کول يې پرې واجب دي، او دغه کس د ټاکل شوي وخت څخه وروسته په ځنډولو سره د ګناه مرتکب شوی دی.
دا ممکن ده چې د اختر څخه يوه يا دوه ورځې وړاندې ادا شي.

مقدار او هغه څه چې بايد له هغې څخه د فطر صدقه ورکړل شي:

د هيواد د خلکو لپاره د معمول خوړو يو صاع (پيمانه)؛ لکه وريجې، خرما، غنم او داسې نور. او د يو صاع (پيماني) اندازه: تقريبا درې کيلوګرامه ده. په بدل کې يې د قيمت ويستل د پيسو په ورکولو سره جواز نلري؛ ځکه چې دا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د حکم خلاف دي.

د زکات ادا کول او د مصرف ځای يې:

د ادا کولو وخت يې:

زکات باید سمدلاسه ادا شي کله چې یې ټاکل شوی وخت راشي. پرته له ضرورته د هغې ځنډول جواز نلري، لکه دا چې مال په کوم لرې هېواد کې وي او د وکالت لپاره څوک نه وي.

د ادا کولو ځای یې:

زکات په هغه ملک کې ورکول غوره دي چې مال په کې وي. په لاندې حالتونو کې له هغه هیواد څخه چې مال په کې دي بل هیواد ته لیږدول جواز لري:

الف- کله چې په دې ملک کې د زکات اړمن خلک نه وي.

ب- که په بل هېواد کې اړمن خپلوان ومونډل شي.

ج- که کوم مشروع مصلحت وي چې د مال د انتقال غوښتنه کوي، لکه: د قحط او سیلاب ځپلو مسلمانانو سیمو ته د هغې لیږدول.

د ماشوم او لیوني په مال کې زکات فرض دی، د عامو دلایلو پر اساس، او د زکات ورکولو مسئوولیت د هغوی په مال کې د سرپرست له خوا باید ادا شي. له نیت پرته د زکات ورکول جواز نلري، د هغه ﷺ په قول: «إنما الأعمال بالنيات»"عملونه د نیت پورې تړلي دي" [۳۷] .

د زکات مستحقان:

هغه طبقه خلک چې هغوی ته زکات ورکول کیږي اته دي:

لومړی طبقه: فقیران:

دوی هغه څوک دي چې د کور، خوړو او جامو په برخه کې بنسټیز د کفایت شیان ونلري. د زکات اندازه دوی ته ورکول کیږي، چې د هغوی د یو کال بشپړ کفایت لپاره بسنه وکړي.

دویمه طبقه: مسکینان:

دا هغه کسان دي چې له خپل کفایت څخه زیات څه ولري، مګر په بشپړ ډول یې و نه مومي، لکه: څوک چې معاش لري لیکن د یو کال لپاره بسنه نه کوي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: چې د یو کال لپاره د دوی او هغه چا لپاره بسنه وکړي چې دوی یې سرپرستي کوي.

دریمه طبقه: هغه کسان چې په دې برخه کې کار کوي:

دا هغه کسان دي چې د زکات د راټولولو لپاره د سرپرست لخوا ټاکل شوي، یا د هغې د ساتلو یا اړمنو کسانو ته د سپارلو مسولیت لري.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: هغوی ته د کار د مزد په اندازه ورکول کیږي، که چیرته دوی ته دولت معاش یا اجرت نه ورکوي.

څلورمه طبقه: هغه کسان چې زړونه یې پخلا شي:

او دا هغه کسان دي چې په زکات ورکولو سره د هغوی د اسلام منلو هیله شتون ولري، د هغوی د ایمان د پیاوړتیا لپاره، یا د مسلمانانو په وړاندې د هغوی د شر د مخنیوي لپاره.

د زکات دومره اندازه دوی ته ورکول کیږي: په څومره چې د دوی زړونه ترلاسه کېدلای شي.

پنځمه طبقه: رقاب:

د رقاب څخه مقصد د غلامانو او مکاتبینو آزادېدل دي.

او مکاتب: هغه مملوک ته ویل کیږي خپل ځان یې د خپل مالک څخه اخیستی وي، پدې کې: په جنګونو کې د مسلمانو بندیانو خلاصول هم شامل دي.

شپږمه طبقه: قرضداران او دوی په دوه ډوله دي:

لومړی: هغه څوک چې د خپلو ضرورتونو لپاره پوروړی وي، او د خپل پور د ادا کولو لپاره څه و نلري. هغه ته هغومره ورکول کیږي چې خپل پور ادا کړي. دوهم: هغه څوک چې د پخلاینې له امله قرضداره شوی وي. هغه ته باید ورکړل شي ترڅو خپل پور ادا کړي، که څه هم شتمن وي.

اوومه طبقه: في سبیل الله:

هغه کسان چې د الله په لاره کې جهاد کوي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: څومره چې د الله په لاره کې د جهاد لپاره کافي وي؛ له سپارلی، وسلې، خوراک او داسې نورو څیزونو څخه.

اتمه طبقه: ابن السبیل:

هغه مسافر دی چې توښه او نفقه یې ختمه شوې وي یا ترې غلا شوې وي، او هیڅ مال ورسره نه وي چې وکولی شي خپل هیواد ته ولاړ شي.

د زکات اندازه چې دوی ته ورکول کیږي: د هغه څه په اندازه چې خپل هیواد ته یې ورسوي، که څه هم هغه په خپل هیواد کې شتمن وي.

څلورم مبحث: روژه

روژه: د الله عبادت کول دي له سهار څخه تر لمر لوېدو پورې له هغو شیانو څخه ځان ساتل چې روژه ماتوي.

دا د اسلام له رکنونو څخه یو رکن دی. او د الله له فرایضو څخه یو ستر فرض دی، او ددین د پېژندل شوې ضروریاتو څخه شمېرل کیږي، قرآن، سنت او د مسلمانانو اجماع ددې په واجب والي باندې دلالت کوي. الله تعالی فرمايي: (شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ)(د رمضان میاشت هغه ده چې په هغې کې قرآن نازل کړی شوی دی، چې د خلقو لپاره هدایت دی، او د هدایت او د فرقان (د حق او د باطل بېلوونکي) ښکاره دلیلونه دي، نو په تاسو کې چې څوك دې میاشتې کې حاضر و، نو هغه دې د دې روژې ونیسي) [البقرة: 185].

د رمضان روژې د واجبېدلو شرطونه:

۱- اسلام، له کفارو څخه نه صحیح کیږي.

۲- بلوغ، نابالغ باندې واجب ندي. د تمیز کوونکي ماشوم روژه صحیح ده، او د هغه لپاره نفل حسابیږي.

۳- عقل، په لیوني باندې روژه فرض نده، او له هغه څخه نه صحیح کیږي، د نیت د نشتوالي له امله.

۴- چې د روژې نیولو وړتیا ولري. هغه ناروغ باندې نده واجب چې روژه نشي نیولی، او نه په مسافر باندې، او کله چې عذر (ناروغي او سفر) له منځه لاړ شي قضا به یې ادا کوي. او دا چې له ښځې څخه قبوله شي، ښځه باید: د حیض او نفاس د وینو څخه پاکه وي.

د روژې د میاشتې پیل په یو له دوو شیانو باندې کیږي:

الف- د رمضان د میاشتې لیدل، دلیل یې د هغه ﷺ قول دی: «صوموا لرؤيته، وافطروا لرؤيته»"د میاشتې په لیدلو سره روژه ونیسئ، او د میاشتې په لیدلو سره روژه ماته کړئ". [۳۸] .

ب- د شعبان میاشت دېرش ورځې پوره کېدل، دا هغه وخت دی چې د رمضان میاشت نه وي لیدل شوې، او ورېځې یا دوړې یې له لیدلو مانعې شوي وي، د رسول الله ﷺ ددې قول پر اساس: که پر تاسو باندې وریځې وي، نو د شعبان شمیر دېرش ورځې پوره کړئ [۳۹] .

په روژه کې نیت:

روژه د نورو عبادتونو په څېر ده چې نه صحیح کیږي مګر په نیت سره، په فرضي روژه کې د نیت وخت له نورو سره توپیر لري او هغه په لاندې ډول سره بیانیږي: لومړی: فرضي روژه؛ لکه د رمضان روژه، قضایي روژه، او یا د نذر روژه، نیت یې د شپې له سهاره مخکې کیږي، د هغه ﷺ په دې قول سره: «من لم یبیت الصیام من اللیل فلا صیام له»"څوک چې د شپې لخوا د روژې نیت ونکړي، د هغه لپاره روژه نشته". [۴۰] .

دویم: نفلي روژه: او ددغې روژې لپاره د ورځې لمخې هم د روژې نیت کول صحیح دي. په دې شرط چې د سهار څخه وروسته یې داسې څه نه وي خوړلی چې روژه ماتوي.

د روژې ماتوونکي:

اول: جماع کول، نو کله چې جماع وشي روژه فاسدیږي، او د هغې ورځې چې جماع په کې ترسره شوې قضاء راوړل کیږي، او هغه باید د قضاء سربیره کفاره ورکړي، کوم چې د غلام آزادول دي. که هغه ونه موندل شي نو دوه میاشتې پرله پسې روژه دې ونیسي. که د شرعي عذر له امله توان ددې توان هم نه لري، نو باید شپیتو مسکینانو ته خواړه ورکړي، د هر مسکین لپاره د هیواد د خوراک څخه نیمه پیمانه (صاع) خواړه ورکړي. دویم: د مني خارجېدل: د ښکلولو، لمس کولو، استمنا (موټي وهلو)، یا د مکرر کتلو له امله، نو قضا باید راوړي پرته له کفارې څخه؛ ځکه چې کفاره یوازې د جماع لپاره ځانګړې ده. لیکن څوک چې په خوب محتلم شي (شیطان یې وغولوي)، او بیا له هغه څخه انزال وشي؛ په دې باندې هیڅ نشته؛ ځکه چې دا د هغه د ارادې پرته دی، نو د جنابت غسل دې وکړي. دریم: په قصدي ډول خوړل او څښل، د الله تعالی په دې قول سره: (وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ)(او خورئ، او څښئ تر هغه چې تاسو ته سپین تار د سبا له تور تار نه ښه ښکاره (او بېل) شي) [البقرة: 187]. او څوک چې په هیره باندې خوراک او یا څښاک وکړي؛ په هغه باندې هیڅ نشته؛ ددې حدیث پر اساس: «من نسي وهو صائم، فأكل أو شرب، فليتم صومه، فإنما أطعمه الله وسقاه»"څوک چې د روژې په حالت کې په هېره باندې خوراک او یا څښاک وکړي، نو خپله روژه دې پوره کړي، ځکه الله تعالی ورته خوراک او څښاک ورکړي دي". [۴۱] .

څلورم: په قصدي توګه استفراق کول، لیکن چا باندې چې کانګې غلبه وکړي پرته د هغه له اختیار څخه؛ د هغه په روژه باندې اغیزه نه کوي. د هغه صلی الله علیه وسلم په قول: «من ذرعه القيء فليس عليه قضاء، ومن استقاء عمداً فليقض»"هغه څوک چې پرته له اختیاره کانګې وکړي هغه باندې قضا نشته، او څوک چې په قصدي ډول کانګې وکړي باید قضا راوړي". [۴۲] .

پنځم: له بدن څخه د وینې ایستل؛ د حجامې، وینه تویولو، او یا د ناروغ سره د مرستې لپاره وینه ورکولو له امله، په دې ټولو باندې روژه ماتیږي، لیکن د معاینې لپاره چې په لږه پیمانه وینه ایستل کیږي؛ دا په روژه باندې اغیزه نه کوي. همدارنګه پرته له اختیاره د وینو وتل، لکه د پوزې، زخمونو، یا د غاښ ایستلو؛ دا هم په روژه اغیزه نه کوي.

هغه کسان چې په رمضان کې روژه ماتولی شي:

لومړی قسم: هغه کسان چې روژه ماتوي او قضاء هغوی باندی واجب ده، دا دي:

اول: هغه ناروغ چې د هغه څخه د رغېدو هیله شتون ولري، او روژه هغه ته ضرر او یا تکلیف رسوي.

دوهم: مسافر؛ که هغه په سفر کې تکلیف مومي یا یې نه مومي،

او هغو لپاره دلیل: د الله تعالی دا قول دی: (وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ) (او څوك چې مریض وي، یا پر سفر وي، نو (پر هغه) د نورو ورځو شمېرل دي) [البقرة: 185]. دریم: حامله یا شیدې ورکوونکې ښځه، که روژه نیول هغوی لره سخت وي، او یا هغوی یا د هغوی ماشومانو ته ضرر رسوي، هغوی د ناروغ حکم لري، نو د هغوی لپاره روژه ماتول جواز لري. لیکن دوی باید خپلې قضا شوي روژې په بل وخت کې ادا کړي. څلورم: حایضه او یا نفاسه ښځې،او د روژې ماتول هغوی باندې واجب دی. د هغوی روژه صحیح نه ده او په نورو ورځو کې یې باید قضاء ادا کړي.

دویم قسم: هغه کسان چې د روژې په میاشت کې د روژې ماتول ورته روا دي، او هغه باندې کفاره واجب ده، هغوی په لاندې ډول دي:

لومړی: هغه ناروغ چې د رغېدو هیله یې نه وي.

دوهم: هغه بوډا چې روژه نشي نیولی.

دوی روژه ماتوي، او د روژې د میاشتې د هرې ورځې په مقابل کې یو مسکین ته ډوډۍ ورکوي. لیکن هغه بوډا چې د خرف (ډیر بوډا) درجې ته ورسیږي له هغه څخه مکلفیت لرې کیږي؛ هغه کولای شي چې روژه ماته کړي او هغه باندې څه نشته.

د قضا نیته او د ځنډولو حکم یې:

د رمضان د روژې قضا د یو رمضان څخه تر راتلونکي رمضان پورې ده، غوره دا ده چې قضا کې بیړه وشي، د روژې قضاء د بلې روژې وروسته ځنډول جواز نلري، د عائشې رضی الله عنها څخه روایت دی، هغې وویل: «كان يكون عليّ الصوم من رمضان، فما أستطيع أن أقضيه إلا في شعبان لمكان رسول الله صلى الله عليه وسلم »«ما باندې به د رمضان د روژې قضا وه، نو ما د شعبان پرته بل وخت کې نشوه ترسره کولای، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مکان له امله». [۴۳] .

څوک چې د روژې قضاء له بلې روژې وروسته وځنډوي دوه حالتونه لري:

۱- چې د شرعي عذر په خاطر یې وځنډوي، لکه: که ناروغي یې تر بلې روژې پورې دوام وکړي، د دې لپاره یوازې قضاء ده.

۲- که له شرعي عذر پرته یې وځنډوي، دلته په ځنډ کولو سره ګناهګاریږي، نو باید توبه وباسي او قضاء یې ادا کړي، او د هرې ورځې په بدل کې یو مسکین ته خوراک ورکړي.

نفلي روژه د هغه چا لپاره چې هغه باندې قضاء وي:

چا باندې چې د رمضان میاشت قضایي روژه وي؛ غوره دا ده چې دا د نفلي روژې څخه مخکې قضا باندې پیل وکړي. خو که هغه نفلي روژه وي چې وخت یې تیریږي - لکه د عرفې او عاشورا روژه-؛ نو دغه روژې دې مخکې د قضا راوړلو څخه ونیسي؛ ځکه چې د قضا وخت پراخه دی، او د عاشورا او عرفې وخت له لاسه ځي. خو د شوال شپږ روژې نه نیول کیږي مګر وروسته له قضاء څخه.

هغه روژې چې نیول یې حرام دي:

۱- د کوچني اختر او لوی اختر په ورځو کې روژه نیول؛ ځکه چې له هغو څخه منع شوېده.

۲- د ذوالحجې په میاشت کې د تشریق د ورځو روژه نیول. پرته له هغه چا چې د تمتع او قران حج کې وي او د قرباني لپاره څه و نه مومي. د تشریق ورځې: د ذوالحجې د میاشتې یوولسمه، دولسمه او دیارلسمه دي. ۳- د شک ورځ د شک لپاره، او هغه د شعبان د میاشتې دیرشمه ده. کله چې د هغې شپه د وریځې یا دوړې شپه وه چې د سپوږمۍ د لیدلو مخه یې نیوله.

هغه ورځې چې روژه نیول یې مکروه دي:

الف- د رجب میاشت د روژې لپاره ځانګړې کول.
ب- د جمعې ورځ د روژې لپاره ځانګړې کول، ځکه چې له هغو څخه منع شوې ده. که یوه ورځ مخکې او یا وروسته روژه ونیسي نو کراهت یې بیا له منځه ځي.

مسنونه روژې:

الف- د شوال د میاشتې شپږ ورځې.
ب- د ذی الحجې نهه ورځې روژه نیول، او په هغو کې تر ټولو تاکید شوې د عرفې ورځ ده، پرته له حاجي څخه؛ د هغه لپاره ددې ورځې روژه نیول جواز نلري، او ددې ورځې روژه نیول د دوو کلونو د ګناهونو کفاره ده.
ج- د هرې میاشتې درې ورځې روژه نیول، او غوره داده چې ایام البیض ونیول شي او هغه ورځې: دیارلسمه، څوارلسمه او پنځلسمه دي.
د هرې اونۍ د دوشنبې او پنجشنبې روژه نیول، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به یې روژه نیوله؛ ځکه چې د بندګانو اعمال پدې ورځو کې - الله تعالی ته - وړاندې کېږي.

نفلي روژه:

الف- د داود علیه السلام روژه ده، هغه یوه ورځ روژه نیوله او بله ورځ به یې نه نیوله.
ب- د الله تعالی د محرم د میاشتې روژه نیول، او دغه میاشت تر ټولو غوره میاشت ده چې په هغه کې د روژې نیول مستحب دي. او تاکید شوې پکې: د عاشورا د ورځې روژه ده چې د محرم لسمه ده. او نهمه ورځ روژه هم ورسره نیول کیږي، ځکه رسول الله ﷺ فرمایلي دي: «لئن بقيت إلى قابل لأصومن التاسع»."که زه تر راتلونکي - کال - پورې ژوندی وم، نو زه به د نهمې ورځې روژه هم ونیسم". او د یو کال مخکنیو ګناهونو کفاره ده.

پنځم مبحث: حج

حج په لغت او اصطلاح کې:

حج په لغت کې: نیت کولو ته وایي، او په اصطلاح کې: د بیت الله الحرام او مشاعرو نیت کول په یو خاص وخت کې د ځانګړو مراسمو د ترسره کولو لپاره.
عمره په لغت کې: زیارت کولو ته وایي.
په اصطلاح کې: د بیت الله الحرام زیات په هر وخت کې د ځانګړو عبادتونو د ترسره کولو لپاره.
حج د اسلام له رکنونو او سترو بنسټونو څخه دی. حج د هجرت په نهم کال کې فرض کړی شو. او رسول الله صلی الله علیه وسلم یو حج کړی و چې هغه (حجة الوداع) دی. حج په ټول عمر کې یو ځل پر توان لرونکي باندې فرض دی. او که له هغه څخه زیاتیږي هغه نفل دی. د ډیرو علماوو په نظر د عمرې ادا کول یو ځل واجب دي. د رسول الله صلی الله علیه وسلم ددې قول پر اساس کله چې وپوښتل شو: آیا د ښځو لپاره جهاد شته؟ هغه وفرمایل: «نعم، عليهن جهاد لا قتال فيه: الحج والعمرة»"هو، د هغوی لپاره جهاد شته چې جنګ پکې نشته: حج او عمره". [۴۴] .

د حج او عمرې د واجبوالي شرطونه:

۱- اسلام
۲- عقل
۳- بلوغ
۴- آزادي
۵- توان

او ښځې لپاره شپږم شرط اضافه کیږي، چې هغه د محرم شتون دی تر څو له هغې سره د ادا کولو لپاره سفر وکړي. ځکه چې له محرم پرته د حج او یا بل کوم مقصد لپاره سفر کول روا نه دي. د هغه ﷺ په قول: «لا تسافر المرأة إلا مع ذي محرم، ولا يدخل عليها رجل إلا ومعها محرم»«ښځه دې له محرم پرته سفر نه کوي، او سړی دې هغې ته نه داخلیږي مګر دا چې هغې سره محرم وي». [۴۵] .
او د ښځې محرم: د هغې خاوند، او یا هغه څوک دی چې له هغې سره یې په ابدي توګه نکاح کول حرام وي؛ د نسب له مخې: لکه د هغې ورور، پلار، تره، وراره او ماما. یا د مباح سبب له مخې: رضاعي ورور، یا د سخرګنې له لارې، لکه د مور خاوند او د خاوند زوی. او توان: دا چې: مادي او فزیکي توان ولري، تر څو وکولی شي رکوب (سواري) وکړي او د سفر تحمل ولري، او دومره مال ولري چې د هغه د تګ او راتګ لپاره کافي وي، او همدارنګه وکولی شي د خپلو ماشومانو او هغو کسانو لپاره هم کفایت وکړي چې هغه باندې د هغوی د نفقې مسئولیت وي ترڅو چې هغه بیرته دوی ته را وګرځي.
او د حج لاره د ځان او مال لپاره خوندي وي.
او هغه څوک چې له ځاني وړتیا پرته د مال توان ولري، که هغه بوډا وي، یا په اوږدمهاله ناروغی اخته وي، او د هغه د رغیدو هیله نه وي؛ په هغه باندې واجب ده چې د هغه له لورې بل څوک په وکالت سره حج او عمره وکړي.
څوک چې د هغه نیابت یا وکالت په حج او عمره کې صحیح کیږي دوه شرطونه دي:
۱- هغه څوک وي چې مسلمان بالغ او عاقل وي.
۲- دا چې پخپله د ځان لپاره یې د اسلام حج کړی وي.

د احرام مواقیت (ځایونه):

مواقیت: د میقات جمع ده، چې په لغت کې: حد ته وایي. او په اصطلاح کې: د عبادت ځای یا وخت ته ویل کیږي.
د حج مواقیت (ځایونه): زماني او مکاني دي:
الف: زماني مواقیت: کوم چې الله تعالی په خپل قول دې وینا کې یاد کړي دي: (الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ) (وخت د احرام د) حج څو معلومې میاشتې دي، نو چا چې په دې (میاشتو) کې (په ځان باندې) حج فرض کړ [البقرة: 197].

او دا میاشتې: شوال، ذوالقعده او د ذوالحجې لومړۍ لس ورځې.
ب- مکاني مواقیت: دا هغه حدود دي چې حاجي ته له احرام پرته مکې ته د تېرېدو جواز نه ورکوي. او هغه په لاندې ډول دي:
۱- ذو الحُلَیفة: د مدینې د خلکو لپاره میقات.
۲- الجُحْفَة: د اهل شام، مصر، او مغرب خلکو لپاره میقات.
۳- قَرْن المنازل: چې اوس د السیل په نوم یادیږي؛ د نجد د خلکو لپاره میقات.
۴- ذات عِرْق: د عراق د خلکو لپاره میقات.
۵- یَلَمْلَم: د یمن د خلکو لپاره میقات.
او د چا کور چې د دې میقاتونو څخه - حرم ته نږدې - وي؛ له خپل کور څخه دې د حج او عمرې لپاره احرام وکړي. او څوک چې د مکې له خلکو څخه وي؛ نو دوی له مکې څخه احرام تړي، او د احرام تړلو لپاره میقات ته د تللو اړتیا نه لري. مګر د عمرې لپاره: دوی تر ټولو نږدې تحلل ځای ته ځي او احرام تړي. او که څوک غواړي حج او عمره وکړي نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ټاکلو ځایونو څخه دې احرام وکړي، او دا هغه ټاکلي ځایونه دي چې مخکې تشریح شوي دي. د هغو کسانو لپاره چې غواړي حج او عمره وکړي له احرام پرته دې لدې ځایونو څخه نه تېریږي.
· څوک چې د پورتنیو مواقیتو څخه تېریږي پرته له اوسېدونکو څخه یې، نو هغوی باید احرام کړی شوي تیر شي.
· څوک چې لاره یې د مکې خوا ته وي او یاد شوو میقاتونو څخه یو باندې هم نه تېریږي که هغه د ځمکې، سمندر او هوا له لارې وي، نو لازم ده چې کله یو میقات ته نږدې شو نو احرام دې وتړي. د عمر ابن الخطاب رضي الله عنه په وینا: تاسو د خپلې لارې نږدې میقات وګورئ. څوک چې په الوتکه کې د حج او عمرې د مناسکو د ادا کولو لپاره سفر وکړي، نو واجب ده چې کله الوتکه میقات ته نږدې شوه احرام دې وتړي، د هغه لپاره جواز نلري چې د احرام په تړلو کې ځنډ وکړي تر هغه پورې چې الوتکه په هوایي ډګر کې ښکته شي.

احرام:

هغه د مناسکو (عبادتونو) دداخلېدو لپاره نیت کول دي، په عمره کې هغه: د عمرې لپاره د داخلېدو نیت دی. او په حج کې هغه: د حج لپاره د ننوتلو نیت دی. او هغه محرم نه بلل کیږي ترڅو چې د نسکو او عبادتونو نیت وکړي. لیکن یوازې د احرام اغوستل پرته له نیت څخه هغه احرام نه بلل کیږي.

د احرام مستحبات:

۱- د احرام له داخلېدو مخکې بشپړ غسل کول.
۲- په بدن کې د نارینه وو لپاره د خوش بویي استعمالول، نه د احرام په جامو کې.
۳- د هغه احرام په سپین لنګ او چادر او چپلکو کې .
۴- که احرام تړي او سپارلی باندې وي باید قبلې ته مخامخ وي.

د نسکو ډولونه:

احرام کوونکی اختیار لري چې له درېیو نسکو څخه هر یو یې خوښ وي انتخاب کړي:
۱- تمتع: د حج په میاشتو کې د عمرې احرام تړل، او هغه ترسره کول، بیا هماغه کال کې د حج لپاره احرام تړل دي.
۲- افراد: یوازې له میقات څخه د حج لپاره احرام تړل دي، او د حج د مناسکو تر اداء کولو پورې په خپل احرام کې پاتې کېدل دي.
۳- قران: دا چې حج او عمرې لپاره یو ځای احرام وتړي، او یا د عمرې لپاره احرام وتړي، بیا له هغه سره حج ته داخل شي مخکې له طواف کولو څخه، نو له میقات څخه د عمرې او حج نیت کوي، او یا د عمرې له طواف څخه مخکې، او د دواړو لپاره طواف او سعی کوي.
متمتع او قارن باندې فدیه لازمه ده، که د مسجد حرام له اوسېدونکو څخه نه وي.
او له دې درېو مناسکو څخه غوره: تمتع دی، ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم خپلو اصحابو ته پر هغه باندې امر کړی دی [۴۶] . وروسته قران دی؛ ځکه چې هغه هم حج دی او هم عمره، او وروسته بیا افراد دی.
که هغه له دغو مناسکو څخه د یوه لپاره احرام وتړي؛ له هغې وروسته تلبیه وایي، په داسې شکل: «لبیك اللهم لبیك، لبیك لا شریك لك لبیك، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شریك لك».«زه حاضر یم اې لویه څښتنه! زه حاضر یم تا لره هیڅ شریک نشته، یقینا چې ټول تعریفونه او نعمتونه تا لره دي او پاچاهي تا لره ده، تا لره هیڅ شریک نشته».
او د اسنت دي، او ډیر ویل یې مستحب دي، نارینه دې په لوړ اواز وایي، او ښځې دې له ځانه سره وایي.
وخت یې: د احرام له تړلو څخه پیلیږي او د پای وخت یې په لاندې ډول دی:
لومړی: عمره کوونکی یې د طواف له پیلولو نه مخکې بندوي.
دويم: کله چې حاجی د اختر په ورځ جمرة العقبة وولي نو تلبیه بندوي.

د احرام محظورات (منع شوي) څیزونه:

لومړی محظور: د بدن له هر ځای څخه د ویښتانو کټ کول، خرئیل، او یا ویستل.
دویم محظور: له عذر پرته د لاس او پښې د نوکانو پرې کول یا کټ کول، که نوک یې مات شي او لیرې یې کړي نو هغه باندې فدیه نشته.
دریم محظور: د سرې لپاره د سر پټول په هغه څه سره چې نږدې وي لکه: خولۍ او غوتره (څادر).
څلورم محظور: د سړی لپاره د ګنډل شوو جامو یا د جامې د یوې برخې اغوستل، لکه قمیص، پګړی او پرتوګ. او مخیط: هغه څه چې د اندام د اندازې سره سم جوړ شوي وي، لکه ماسې، لاسپیلی (دستکشي) او جرابې. لیکن ښځه، د احرام په حالت کې چې د هغې د پټولو د ضرورت له امله هر څه وغواړي، اغوستلی شي، پرته له دې چې برقع نشي اغوستلی، او که نا محرم کسان د هغې له لارې تېر شي، نو خپل مخ دې په نورو څیزونو لکه خمار او جلباب باندې وپوښي. او په لاسونو کې به دستکشې نه اغوندي.
پنځم محظور: خوش بويي؛ ځکه چې په احرام کې داخل شوي کس ته لازمه ده چې د دنیا له زیب او زینت څخه ځان وساتي او آخرت ته مخه کړي.
شپږم محظور: د وچې د ځاروي وژل او ښکار کول، نو محرم د وچې د ځاروی ښکار نه کوي، او نه په ښکار کې مرسته کوي، او نه یې حلالوي. د احرام په حالت کې د هغه څه خوړل حرام دي چې ښکار کړي یې وي، یا د هغه لپاره ښکار شوی وي، او یا یې په ښکار کې مرسته کړې وي، ځکه چې د هغو حکم د ده لپاره د مردارې دي.

او د سمندر ښکار؛ د محرم لپاره د هغو ښکار حرام ندي، او نه هم د کورني ځاروي لکه چرګ او غوا ذبح کول حرام دي؛ ځکه چې دا ښکار نه دی.
اووم محظور: د نکاح عقد (تړل) د خپل ځان او یا د بل چا لپاره او یا دا چې د بل چا لپاره شاهد وي.
اتم محظور: جماع. نو څوک چې د لومړي تحلل څخه مخکې جماع وکړي؛ د هغه مناسک فاسد شول، او په هغه باندې واجب دي چې خپل مناسک بشپړ کړي، او په راتلونکې کال کې یې قضا ادا کړي، او هغه باندې د اوښ ذبح کول دي. او که د لومړي تحلل څخه وروسته جماع وکړي؛ د هغه مناسک نه فاسدیږي، او هغه باندې دم دی، او په دې کې ښځه د سړي په شان ده که چېرته یې په خپلې رضا سره کړې وي.
نهم محظور: له فرج پرته مباشرت کول، نو د محرم لپاره له ښځې سره مباشرت کول روا نه دي، ځکه چې دا د حرامې جماع لپاره وسیله ده او له مباشرت څخه مراد: په شهوت سره ښځې باندې لاس وهل دي.

عمره:

الف- د عمرې رکنونه:
١- احرام.
٢- طواف.
٣- سعي.
ب- د عمرې واجبات:
١- د معتبر میقات څخه احرام (نیت تړل).
٢- د سر د ویښتانو خرئیل یا کمول.
ج- د عمرې طریقه:
لومړی کار چې عمره کوونکی یې پیلوي، اووه شوطونه (ګښت یا دوره) به پوره کوي، د حجر الاسود څخه یې پیلوي او په حجر الاسود باندې یې ختموي. د طواف په وخت کې باید پاک وي او خپل عورت له نوم څخه تر زنګون پورې پټ وساتي. او سنت دا دي چې اضطباع وکړي، هغه دا چې خپله ښی اوږه ښکاره کړي، او څادر یې لاندې تېر کړي، او د څادر دواړه سرونه یې په چپه اوږه واچوي. او کله چې یې اووم شوط بشپړ کړ؛ اضطباع به پرېږدي، او خپلې دواړه اوږې به په خپل څادر سره وپوښي. او حجر الاسود ته به مخ کړي، که د ښکلولو امکان یې وي ښکل به یې کړي، او که امکان یې نه وي نو په ښي لاس دې ښکل کړي بیا دې خپل لاس ښکل کړي. او که دا ممکنه نه وي چې حجر الاسود لمس کړي، خپل ښي لاس پورته کوي او اشاره ورته کوي، او یو ځل وایي: "الله اکبر"، او خپل لاس نه ښکلوي او نه دربېږي. بیا خپل طواف پیلوي؛ کعبه چپ طرف ته پرېږدي، او په لومړیو دریو شوطونو کې چابک چابک قدمونه اخلي، الرمل: نږدې نږدې چابک قدمونه اخیستل، او کله چې د یماني رکن (کونج) څخه تېریږي، - چې د کعبې څلورم رکن (کونج) دی- که د لمس کولو امکان یې وي په ښي لاس باندې دې لمس کړي پرته له تکبیر او ښکلولو څخه، او که د لمس کولو امکان یې نه وي نو روان دې شي او ورته دې نه اشاره کوي او نه دې تکبیر وایي. او دوو رکنینو (کونجونو) یماني او اسود تر مینځ به ووایي: (رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ)(ای زمونږ ربه! مونږ ته په دنیا کې نعمت راکړه او په اخرت کې (هم) نعمت راکړه او مونږ د اور له عذابه وساته) [البقرة: 201]. او کله یې چې طواف ختم کړ؛ دوه رکعته لمونځ دې د مقام ابراهیم علیه السلام تر شا ادا کړي – که امکان ولري – که نه نو د مسجد حرام په هر ځای کې یې ادا کولی شي، د فاتحې نه وروسته په لومړي رکعت کې د الکافرون سورت ویل سنت دي. او په دویم رکعت کې له فاتحې نه وروسته د اخلاص سورت ویل سنت دي. بیا دې مسعا ته لاړ شي، او د صفا او مروه تر منځ دې اووه ګردشونه پوره کړي؛ تګ یې یو شوط (ګردش) او بیرته راتګ یې بل شوط (ګردش) دی. سعي به له صفا غونډۍ څخه پیلوي، غونډۍ ته به پورته شي، او یا د هغې تر څنګ به ودرېږي، مګر صفا ته پورته کېدل غوره دي که امکان یې وي. او دلته به د الله تعالی دغه وینا تلاوت کړي چې فرمایي: (إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ) (یقینًا صفا او مروه د الله له نښنو څخه دي) [البقرة: 158]. او مستحب ده چې مخ قبلې ته کړي، د الله حمد او ثنا دې ادا کړي، او تکبیر ووایي، او داسې ووایي: «لا إله إلا الله، والله أكبر، لا إله إلا الله وحده لا شريك له، له الملك، وله الحمد، يحيي ويميت، وهو على كل شيء قدير، لا إله إلا الله وحده، أنجز وعده، ونصر عبده، وهزم الأحزاب وحده».«له الله پرته بل برحق معبود نشته او هغه یوازې دی هغه لره هیڅ شریک نشته، هغه لره پاچاهي او ټولې ثناوې دي او هغه پر هغه څه باندې قادر دی، نشته دی لایق د عبادت مګر یوازې هغه دی، الله خپله وعده پوره کړه او د خپل بنده مدد یې وکړ او تنهایی سره یې احزابو او ډلو ته ماتې ورکړه». بیا دې لاسونه پورته کړي هر څومره چې امکان ولري دعا دې وکړي، او دغه ذکر او دعا به درې ځله تکراروي. بیا به راکوز شي، او مروه ته به لاړ شي، تر هغه چې لومړۍ نښې (څراغ) ته ورسیږي، بیا به نارینه په چټکۍ سره ځي تر هغه چې دویمې نښې (څراغ) ته ورسیږي. او د ښځې لپاره دا جواز نلری چې د دوو نښنو (څراغونو) په منځ کې چټکې وکړي ځکه چې هغه عورت ده، بلکې د هغې لپاره په ټوله سعی کې په عادي شکل ګرځېدل دي. بیا به روان شي، او د مروه غونډۍ ته به پورته شي، او یا د هغې تر څنګ به ودرېږي، مګر مروه ته پورته کېدل غوره دي که امکان یې وي. په مروه کې دې هغه څه ووایي لکه څنګه چې یې په صفا کې ویلي و، پرته له دې چې د آیت تلاوت وکړي، کوم چې الله تعالی فرمایي: (إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ) (یقینًا صفا او مروه د الله له نښنو څخه دي) ځکه دا یوازې صفا ته د پورته کېدلو پر مهال په لومړي شوط کې وییل کیږي. بیا به راښکته شي، نو د مزل په ځای کې به مزل کوي او د تېزۍ په ځای کې به تېز ځي تر دې چې صفا ته ورسیږي. او دا کار به اوه ځلې کوي، تګ یې یو شوط او بېرته راتګ یې بل شوط حسابیږي، او مستحب دي چې د امکان تر حده په سعې کې ډېر ذکر او دعا ووایي، او د لویې او وړې بې اودسۍ څخه پاک وي، او که سعې یې پرته له طهارت څخه ادا کړه نو سعي ورته حسابیږي. همدارنګه که وروسته له طواف څخه ښځه حایضه یا نفاسه شي؛ هغه دې سعې وکړي، او سعې د هغې لپاره حسابیږي، ځکه چې په سعی کې پاکوالی شرط ندی، بلکې مستحب دی.
او کله چې سعي بشپړه کړي؛ د سر وېښتان به وخرئي او یا دې واړه کړي، او د نارینه و لپاره خریل غوره دي.
په دې سره عمره پای ته ورسېده.

حج:

الف- د حج ارکان:

١- احرام (نیت).
٢- په عرفات کې ودریدل.
٣- طواف افاضة.
۴- سعي.

ب- د حج واجبات:

۱- له میقات څخه احرام تړل.
۲- د ذي الحجي په نهمي ورځ په عرفه کې د ورځې تر لمر لوېدو پورې ولاړېدل د هغه چا لپاره چي عرفه کې د ورځې لخوا ولاړ وي.
۳- په مزدلفه کې د ذي الحجي د لسمي شپې تر نیمي شپې پورې شپه تېرول.
۴- د تشریف په ورځو کې په منا کې شپې تېرول.
۵- د جمراتو ویشتل.
۶- خرئیل او یا واړه کول.
۷- د وداع (خدای په امانی) طواف.

ج- د حج طریقه:

دا چي کله مسلمان میقات ته ورسېږي د حج دې نیت وکړي او که وخت کم وي نو د افراد حج نیت وکړي، کله چي مکې ته ورسېږي نو طواف او سعي دې وکړي، او په خپل احرام کې دې پاتي شي تر څو چي د عرفي په ورځ په نهمه ورځ عرفات ته لاړ شي. تر لمر لوېدو پورې به هلته پاتي شي، بیا به له هغه ځایه په تلبیه ویلو سره مزدلفې ته ولاړ شي. نو هلته به د سهار د لمانځه تر ادا کولو پورې پاتي شي، بیا به د الله تعالی په ذکر، تلبیه او دعاء کولو مصروف اوسي تر څو چي سپېده ښکاره شي، کله چي سپېده ښکاره شي نو د لمر له راختلو مخکې به منا ته روان شي. بیا د عقبې جمره په اوو کانو ویشتل کېږي، بیا به وېښتان وخروي او یا دې واړه کړي، خو خرئیل یې غوره دي. بیا به طواف افاضه وکړي، او لومړی سعي ورته کافي ده. په دې توګه یې حج ترسره شو، او د هغه لپاره بشپړ تحلل (له احرام څخه وتل) روا شول. او هغه باندې د یوولسمي او دولسمي ورځې جمرات ویشتل پاتي کېږي، که چېرې هغه بېړه ولري؛ نو هغه دې دری جمرات په اوو کانو سره وولي،له هر کاڼي ویشتلو سره دې تکبیر ووایي. له کوچنی (صغری) سره به پیل وکړي چي د الخیف جومات ته څېرمه ده، بیا منځنی (وسطی)، بیا جمرة العقبة، کومه چي وروستی یوه ده. هره جمره به په اوو کانو ولي.
او که وغواړي ددولسمي ورځې وروسته هم پاتي شي؛ دیارلسمي ورځ کې به جمرات وولي څرنګه یې چي په دولسمه او یوولسمه ورځو کې ویشتلي وي.
د ویشتلو وخت: په دریو ورځو کې له زوال نه وروسته دی.
که په دولسمه ورځ د لمر له لوېدو مخکې ووت، ستونزه نشته. او که په دیارلسمه ورځ له غرمي وروسته د جمراتو تر ویشتلو پورې کښېني، دا غوره ده. د الله تعالی ددې قول پر بنیاد: (فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى) (پس څوك چي په دوه ورځو کې ژر لاړ، نو پر هغه هیڅ ګناه نشته، او چا چي تاخیر وکړ، نو پر ده (هم) هیڅ ګناه نشته، د هغه چا لپاره چي تقویٰ یې غوره کړې وي) [البقرة: 203].
او که وغواړي سفر وکړي؛ په اوو شوطونو سره دې د وداع طواف ترسره کړي پرته له سعي څخه. او که له ځان سره د قرباني څاروي ونه لري نو غوره ده چي: د عمرې احرام وتړي د تمتع لپاره. بیا به په اتمه ورځ د حج لپاره نیت وکړي. او د حج یاد شوي اعمال دې ترسره کړي، او که چېرته د حج او عمرې لپاره په ګډه احرام وکړي په دې کې څه حرج نشته، او هغې ته قِران وایي. داسې چي د عمرې او حج لپاره په یو طواف او سعي سره یو ځای نیت وکړي.

دریم څپرکی:

هغه څه چي له معاملاتو سره تړاو لري

علماوو - رحمهم الله - هغه علم بیان کړی چي په عیني ډول یې زده کول واجب دي. او د هغه مقدار په اړه یې خبرې هم کړي چي په هر مسلمان باندې فرض دي چي زده یې کړي. او د هغو له جملې څخه یې دا یاد کړل: د هغو کسانو لپاره چي په تجارت کې کار کوي د پلورلو او اخیستلو احکام زده کړي. تر څو هغه په حرامو او سود کې په بې خبری کې راګیر نه شي. د دې خبرې تائید د ځینو صحابه و - رضی الله عنهم- له قوله راغلي دي. عمر بن الخطاب رضي الله عنه فرمایي: (لا یبع في سوقنا إلا من قد تفقه في الدین)(زمونږ په بازار کې پرته له هغه چا څخه څوک پلور نه شي کولای چي په دین کې د بیعې په اړه معلومات و نلري). [۴۷] .
علي بن ابي طالب رضي الله عنه فرمایي: څوك چي له پوهې څخه مخکې تجارت وکړي، په سود کې به ښکېل شي، بیا به په سود کې ښکېل شي، او بیا به په سود کې ښکېل شي. یعني: په سود به اخته شي. [۴۸] .
ابن عابدین د العلامي په حواله وایي: (او په هر مکلف سړي او مکلفي ښځي فرض دي چي د دین او هدایت د علم له زده کړې وروسته د اودس، غسل، لمونځ او روژې او د زکات علم زده کړي، د چا لپاره چي نصاب ولري، او حج زده کول پر چا باندې چي فرض شوی وي).
او تاجرانو باندې بیع، ترڅو دوی په ټولو معاملو کې د شک او مکروهاتو څخه ځان ساتنه وکړي، او همدارنګه د هنر او مسلک خلک.
او هر څوک چي په هره برخه کې کار کوي هغه باندې فرض دي چي پدې برخه کې زده کړه ولري او احکام یې زده کړي، ترڅو په هغه کې له حرام څخه ځان وساتي.
نووي رحمه الله فرمایي: (او لکه خرڅلاو (بیع)، نکاح او داسې نور چي د هغه اصل واجب ندي، نو په دې اړه اقدام کول پرته له دې چي شرطونو باندې ځان پوه کړي حرام دي). [۴۹] .
دا د مالي معاملاتو په اړه ځیني قواعد دي چي د اسلامي شریعت لخوا راوړل شوي دي:
۱- د هر هغه څه جواز چي په هغه کې محض او راجح مصلحت وي؛ لکه د حلالو شیانو پېرودل او خرڅول، اجاره او شفعه.
۲- د هر هغه څه مشروعیت چي د خلکو حقونه تضمینوي او ساتي یې؛ لکه ګرو او شاهدي.
۳- د هر هغه څه مشروعیت چي د متعاقدینو په ګټه وي؛ لکه اقاله، اختیار او په بیعه کې شرطونه.
۴- د هر هغه څه مخه نیول چي په خلکو باندې ظلم او د هغوی د پیسو په ناحقه مصرفول په کې شامل وي؛ لکه سود، غصب او انحصار (احتکار).
۵- د هر هغه څه مشروعیت چي د خیر په کار کې همکاري پکې شامله وي؛ لکه پور، د عاریې عقد او امانت.
۶- له هر هغه کار څخه منع کول چي له کار او ګټې او ستړیا پرته د مال خوړل پکې شامل وي؛ لکه قمار او سود.
۷- د هرې هغې معاملې څخه منع کول چي هغې کې جهالت او دوکه غالبه وي؛ لکه د هغه څه خرڅول چي د هغه ملکیت نه وي او یا د نامعلوم څیز خرڅول.
۸- د هر هغه څه حرام والی چي په هغه کې چل او دوکه وي؛ لکه د عیني پلورل (بیع العینه).
۹- د هغه څه منع کول چي د الله تعالی له اطاعت څخه یې مشغولوي؛ لکه د جمعې له دویم اذان څخه وروسته خرڅول.

۱۰- د هر هغه څه منع کول چې هغه کې ضرر وي، او یا د مسلمانانو تر منځ د دښمنی سبب ګرځي؛ لکه د حرامو څيزونو خرڅول، او د خپل ورور په بیع کې بیع کول.
او کله چې يو مسلمان لپاره په يوه مسله کې ستونزه او اشکال پيدا شي؛ د هغې په اړه دې له علماوو څخه پوښتنه وکړي، او د شرعي حکم له پوهېدو پرته دې کار ته وړاندې کيږي. لکه څرنګه چې الله تعالی فرمايي: (فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) (نو تاسو له اهلِ علمو نه تپوس وکړئ که چېرې يئ تاسو چې نه پوهېږئ) [النحل: 43]. د ا هغه څه وو چې مو را جمع کړل، او الله تعالی څخه غوښتنه کوو چې موږ ته ګټوره پوهه او نیک عملونه را نصیب کړي، هغه سخي او کريم ذات دی. وصلی الله وسلم علی نبينا محمد وآله وصحبه وسلم تسليمًا كثيراً.

د موضوعاتو فهرست

سریزه ۳
لومړی څپرکی: هغه څه چې له عقیدې سره تړاو لري ۴
لومړی مطلب: د اسلام معنا او رکنونه ۵
د توحید اهمیت ۵
د "شهادة أن لا إله إلا الله" معنا ۶
د (لا إله إلا الله) شرطونه ۶
د محمد رسول الله د شهادت ورکولو شرطونه ۷
دویم مطلب: د ایمان معنا او رکنونه ۹
الف- په الله باندې ایمان ۹
۱- د الله په ربوبیت باندې ایمان ۹
۲- د الله په الوهیت باندې ایمان ۱۰
۳- په اسما و صفاتو باندې ایمان ۱۲
د شرک ډولونه ۱۲
۱- لوی شرک ۱۲
۲- کوچنی شرک ۱۳
۳- پټ شرک ۱۴
د کفر ډولونه ۱۴
لومړی ډول: لوی کفر ۱۴
دوهم ډول: کوچنی کفر ۱۶
ب- پر ملائکو ایمان ۱۶
ج- په کتابونو ایمان ۱۷
د- پر رسولانو علیهم السلام ایمان ۱۸
ه- د اخرت په ورځ ایمان ۱۸
و- د تقدیر په خیر او شر ایمان ۱۹
دریم مطلب: احسان ۲۱
څلورم مطلب: د اهل سنت او جماعت د اصولو لنډه پېژندنه ۲۲
دویم څپرکی: هغه څه چې عبادتونو سره تړاو لري ۲۳
لومړی مطلب: پاکوالی ۲۴
لومړی: د اوبو ډولونه ۲۴
دویم: نجاست ۲۴
دریم: هغه څه چې د محدث (بې اودس) لپاره حرام دي ۲۶
څلورم: د قضای حاجت اداب ۲۸
پنځم: د استنجا او استجمار احکام ۲۸
شپږم: د اودس احکام ۲۹
د اودس شرطونه ۲۹
د اودس فرضونه ۳۰
د اودس طریقه ۳۰
د اودس ماتوونکي ۳۱
اووم: په ماسیو او جرابو د مسحې کولو احکام ۳۱
ماسیو او جرابو باندې د مسحې شرطونه ۳۱
د مسحې موده ۳۲
د مسحې طریقه ۳۲
د مسحې باطلوونکي ۳۲
په ماسیو باندې د مسحې حکم ۳۲
په جبیرو، بنداژونو او پلسترونو مسح کول ۳۳
په هغو باندې د مسحې حکم ۳۳
هغو باندې د مسحې کولو طریقه ۳۳
اتم: د تیمم احکام ۳۳
د هغه حکم ۳۳

د هغه د مشروعیت حکمت ۳۳
هغه حالات چې تیمم په کې جواز لري ۳۴
د تیمم طریقه ۳۴
د تیمم باطلوونکي ۳۴
د هغه کس حکم چې د اوبو او تیمم له استعمال څخه عاجز وي ۳۴
نهم: د حیض او نفاس احکام ۳۵
لومړی: حیض ۳۵
دوهم: نفاس ۳۶
دوهم مطلب: لمونځ ۳۷
لومړی: د اذان او اقامت احکام ۳۷
د اذان شرطونه ۳۷
د اذان سنتونه ۳۷
د اذان الفاظ ۳۸
دوهم: د لمانځه مکانت او فضیلت ۳۹
دریم: د لمانځه شرطونه ۴۰
څلورم: د لمانځه رکنونه ۴۲
پنځم: د لمانځه واجبات ۴۵
شپږم: د لمانځه سنتونه ۴۵
اووم: د لمانځه طریقه ۴۷
اتم: د لمانځه مکروهات ۴۹
نهم: د لمانځه فاسدوونکي ۵۰
لسم: د سهوې سجده ۵۰
هغه اسباب چې د سهوې سجده پکې روا کیږي ۵۱
یوولسم: هغه وختونه چې لمونځ پکې منع دی ۵۲
دولسم: د جماعت لمونځ ۵۳
دیارلسم: د خوف لمونځ ۵۵
څوارلسم: د جمعې لمونځ ۵۶
پنځلسم: د عذر لرونکو لمونځ ۵۸
شپږم: د دوو اخترونو لمونځ ۶۱
اوولسم: د کسوف لمونځ ۶۳
اتلسمه: د استسقا (باران غوښتنې) لمونځ ۶۴
نولسم: د جنازې احکام ۶۵
دریم مطلب: زکات ۶۸
د زکات تعریف او مکانت ۶۸
د زکات د واجب والي شرطونه ۶۸
هغه مال چې زکات پرې واجبیږي ۶۹
لومړی: څاروي ۶۹
دوهم: د ځمکې څخه د خارج شوو څیزونو زکات ۷۱
دریم: د اثمانو زکات ۷۳
څلورم: د تجارتي مالونو زکات ۷۴
پنځم: د فطر زکات ۷۴
څلورم مطلب : روژه ۷۹
د رمضان د روژې د فرضیت شرطونه ۷۹
پنځم مطلب: حج ۸۵
د حج لغوي او اصطلاحي تعریف ۸۵
د حج او عمرې د فرضیت شرطونه ۸۵
د احرام میقاتونه ۸۶
احرام ۸۸
د احرام مستحبات ۸۸
د نسک (حج) ډولونه ۸۸
د احرام محظور څیزونه ۸۹
عمره ۹۰
د عمرې رکنونه ۹۰
د عمرې واجبات ۹۰
د عمرې طریقه ۹۱
حج ۹۲
د حج رکنونه ۹۲

د حج واجبات ۹۳
د حج طريقه ۹۳
دريم څپرکی: هغه څه چې معاملاتو سره تړاو لري ۹۵

سریزه

لومړی څپرکی

د عقیدې په اړه

لومړی مطلب: د اسلام مفهوم او رکنونه

د توحید اهمیت:

د " شهادة أن لا إله إلا الله، ګواهي ورکول چې له الله پرته بل معبود نشته" معنا:

د لا إله إلا الله شرطونه:

ددې ګواهی معنا چې محمد د الله رسول دی:

دویم مطلب: د ایمان معنا او رکنونه

الف- پر الله ایمان لرل:

١- د الله په ربوبیت ایمان لرل:

2- د الله پر الوهیت ایمان لرل:

٣- په اسماو او صفاتو باندې ایمان لرل:

د شرک ډولونه:

١- لوی شرک:

٢- کوچنی شرک:

٣- خفي (پټ) شرک:

د کفر ډولونه:

لومړی ډول: لوی کفر:

١- د تکذیب کفر:

٢- د انکار او تکبر کفر:

٣- د مخ ګرځولو کفر :

۴- د شک کفر:

۵- د نفاق کفر:

دوهم ډول: کوچنی کفر:

ب- پر ملائکو ایمان لرل:

ج- په کتابونو باندې ایمان لرل:

د- پر رسولانو ایمان لرل:

هـ- د آخرت په ورځ ایمان لرل:

الف- پس له مرګه ژوندې کیدلو باندې ایمان لرل:

ب- په حساب او بدلې ایمان لرل:

ج- په جنت او دوزخ ایمان لرل:

و- د خیر او شر په تقدیر باندې ایمان لرل:

دریم مطلب: احسان –نیکي-

څلورم مطلب: د اهل سنت والجماعت د اصولو لنډه پیژندنه

دویم څپرکی:

هغه څه چې د عباداتو سره تړاو لري

لومړی مطلب: پاکوالی

لومړی: د اوبو ډولونه:

دویم: نجاست:

لومړی: لوی نجاست:

دویم: خفیف (سپک) نجاست:

دریم: متوسط نجاست:

دریم: هغه څه چې په بې اودس کس باندې حرام دي:

څلورم: د قضای حاجت آداب:

پنځم: د استنجا او اودس ماتي احکام:

د اودس ماتي د څیزونو شرطونه:

شپږم: د اودس احکام:

د اودس شرطونه:

د اودس فرضونه:

د اودس طریقه:

د اودس ماتونکي:

اووم: په ماسیو او جرابو د مسحې کولو احکام:

پرې د مسحې کولو شرطونه:

د مسحې موده:

د مسحې طریقه:

د مسحې باطلوونکی:

په ماسيو باندې د مسحې کولو حکم:
په پټيو، بنداژونو او پلسترونو مسح کول:
هغو باندې د مسح کولو حکم:
هغو باندې د مسحې طريقه:
اتم: د تيمم احکام:
حکم يې:
د مشروعيت حکمت يې:
هغه حالتونه چې تيمم په کې جواز لري:
د تيمم طريقه:
د تيمم باطلونکې:
د هغه کس حکم چې د اوبو د استعمال او تيمم کولو توان نلري:
نهم: د حيض او نفاس احکام:
لومړى: حيض:
دويم: نفاس:
دويم مطلب: لمونځ
لومړى: د اذان او اقامت احکام:
د اذان شرطونه:
د اذان سنتونه:
د اذان الفاظ:
دويم: د لمانځه حيثيت او فضيلت:
دريم: د لمانځه شرطونه:
١- د وخت داخليدل:
٢- د عورت پټول:
٣- له نجاست څخه ځان ساتل:
۴- قبلې ته مخامخ کېدل:
۵- نيت:
څلورم: د لمانځه ارکان:
لومړى رکن: د توان په صورت کې ولاړېدل:
دويم رکن: په پيل کې تکبير تحريمه ويل:
دريم رکن: د فاتحې لوستل:
څلورم رکن: په هر رکعت کې رکوع:
پنځم او شپږم رکنونه:
اووم رکن: په اوو اندامونو سجده کول:
اتم رکن: له سجدې څخه پاڅېدل او د دوو سجدو تر منځ کېناستل:
نهم رکن: په ټولو رکنونو کې ډاډ (سکون) پيدا کول:
دوه رکنونه: لسم او يوولسم:
دولسم رکن: په وروستي تشهد کې پر رسول الله ﷺ باندې درود ويل:
ديارلسم رکن: د ستنو تر منځ ترتيب:
څوارلسم رکن: سلام ګرځول:
پنځم: د لمانځه واجبات:
شپږم: د لمانځه سنتونه:
لومړى: لفظي سنتونه:
دويم: فعلي سنتونه:
اووم: د لمانځه طريقه:
اتم: د لمانځه مکروهات:
نهم: د لمونځ فاسدونکې:
لسم: د سهوې سجده:
هغه اسباب چې له امله يې د سهوې سجده روا شوې ده:
الف- د عمل زياتوالى: که د لمانځه په جنس کې زياتوالى وي: لکه د ناستې پر ځاى ولاړېدل، او يا ولاړېدل د ناستې پر ځاى، يا رکوع او سجدې کې زياتوالى، او که په سهوې سره يې وکړي؛ هغه بايد د سهوې سجده وکړي.
ب- د اقوالو زياتوالى: لکه په رکوع او سجده کې تلاوت کول، که داسې وشي؛ مستحب ده چې دسهوې سجده وکړي.
يوولسم: د لمونځ ممنوعه وختونه:
دولسم: د جماعت لمونځ:
١- د جماعت د لمانځه حکم:
٢- هغه څه چې جماعت پرې لاندې کيږي:
٣- هغه څه چې رکعت پرې لاندې کيږي:
۴- هغه عذرونه چې انسان ته د جماعت د لمانځه د پرېښودو اجازه ورکوي:

دیارلسم: د وېرې لمونځ:
د خوف د لمانځه طريقه:
څوارلسم: د جُمعې لمونځ:
لومړی: حکم يې:
دوهم: د جمعې د لمانځه د صحت شرطونه:
دريم: د جمعې د دوو خطبو رکنونه:
څلورم: د جمعې د دوو خطبو مستحبات:
پنځم: د جمعې د ورځې مستحبات:
شپږم: هغه څه چې د جمعې لمونځ کوونکي باندې منع دي:
د جمعې لاندې کول:
پنځلسم: د عذر لرونکو خلکو لمونځ:
لومړی: د ناروغ لمونځ:
دوهم: د مسافر لمونځ:
شپاړسمه : د اخترونو لمونځ:
د دوو اخترونو د لمانځه حکم:
د دوو اخترونو د لمونځونو طريقه:
د اختر سنتونه:
تکبير:
اوولسم: د کسوف لمونځ:
د خسوف او کسوف معنا:
د کسوف د لمانځه حکم:
وخت يې:
طريقه يې:
د هغې سنتونه :
اتلسم: د استسقا لمونځ:
د استسقا لمونځ او دمشروعيت وخت:
د استسقا د لمانځه حکم:
د استسقا د لمانځه طريقه:
نولسم: د جنازو احکام:
لومړی: مسنونه طريقه د کوم کس لپاره چې د چا د ځنکدن په وخت له هغه سره وي:
دوهم: مړي باندې د لمانځه احکام:
شرطونه يې:
رکنونه يې:
سنتونه يې :
طريقه يې:
دريم مطلب: زکات
۱- د زکات تعريف او مقام:
۲- د زکات د وجوب شرطونه:
۳- هغه مال چې زکات پرې واجبيږي:
لومړی: څاروي:
د څارويو د زکات نصاب:
دويم: د ځمکې د حاصلاتو زکات:
لومړی ډول: غلې دانې او ميوې:
دوهم ډول: معدنونه (منرالونه):
دريم: د اثمانو (قيمتي شيانو) زکات:
په اثمانو کې د زکات نصاب او د زکات اندازه:
څلورم: د سوداګريزو مالونو زکات:
په سوداګريزو مالونو کې د زکات د فرضيت شرطونه:
د مالونو د زکات ورکولو طريقه:
پنځم: د فطر صدقه (سرسايه):
حکم يې:
د مشروعيت حکمت يې:
د وجوب او ادا کولو وخت يې:
مقدار او هغه څه چې بايد له هغې څخه د فطر صدقه ورکړل شي:
د زکات ادا کول او د مصرف ځای يې:
د ادا کولو وخت يې:
د ادا کولو ځای يې:

د زکات مستحقان:
ځلورم مبحث: روژه
د رمضان روژې د واجبېدلو شرطونه:
په روژه کې نیت:
د روژې ماتوونکې:
هغه کسان چې په رمضان کې روژه ماتولی شي:
د قضا نیته او د ځنډولو حکم یې:
نفلي روژه د هغه چا لپاره چې هغه باندې قضاء وي:
هغه روژې چې نیول یې حرام دي:
هغه ورځې چې روژه نیول یې مکروه دي:
مسنونه روژې:
نفلي روژه:
پنځم مبحث: حج
حج په لغت او اصطلاح کې:
د حج او عمرې د واجبوالي شرطونه:
د احرام مواقیت (ځایونه):
احرام:
د احرام مستحبات:
د نسکو ډولونه:
د احرام محظورات (منع شوي) څیزونه:
عمره:
حج:
الف- د حج ارکان:
ب- د حج واجبات:
ج- د حج طریقه:
هغه څه چې له معاملاتو سره تړاو لري
د موضوعاتو فهرست